

Қазақ экономика,
қаржы және
халықаралық сауда
университетінің

ЖАРҒЫСЫ

2009 жылдан бастап шығарылады

№2
2019

ВЕСТНИК

Казанского университета
экономики, финансов
и международной
торговли

издается с 2009 года

Главный редактор:

С.А. Абдыманов,
ректор КазУЭФМТ, академик МАН ВШ,
д.пед.н., профессор математики

Заместитель главного редактора:

А.Н. Токсанова,
д.э.н., профессор кафедры «Экономика»

Редакционная коллегия:

А. Агапова	Ph.D, профессор Флоридского Атлантического университета, США, г. Бока-Ратон
Л. Васа	Ph.D, профессор института международного сотрудничества и торговли, Венгрия
Т.В. Шталь	д.э.н., профессор, декан факультета «МЭО» Харьковского национального экономического университета им. Семена Кузнецца
Т.В. Воронина	д.э.н., профессор, завкафедрой «МЭиМО» Южного федерального университета (ЮФУ), РФ, г. Ростов на Дону
А.А. Бексултанов	д.э.н., профессор, декан инженерно-экономического факультета Кыргызского государственного технического университета им. И. Раззакова (Кыргызстан, Бишкек)
Е. Әмірбекұлы	д.э.н., профессор, ректор Таразского государственного педагогического университета (Казахстан, г. Тараз)
З.К. Жаныбаева	к.э.н., проректор по академической деятельности и науке
Б.Т. Аймурзина	д.э.н., профессор, декан факультета «Бизнеса», КазУЭФМТ
М.К. Алиев	д.э.н., профессор, завкафедрой «Учет и аудит», КазУЭФМТ
М.Ж. Каменова	д.э.н., профессор, завкафедрой «Менеджмент», КазУЭФМТ
Д.М. Турекулова	д.э.н., профессор кафедры «Менеджмент», КазУЭФМТ
А.Х. Галиева	д.э.н., профессор, кафедры «Экономика», КазУЭФМТ
Г.С. Укубасова	ответственный редактор, Ph.D, к.э.н., профессор, Ученый секретарь, КазУЭФМТ
Р.Д. Берназарова	технический секретарь, главный специалист отдела организации НИР, КазУЭФМТ

Свидетельство о регистрации №15459-Ж (вторичное) от 07.07. 2015 г.
Выдано Министерством по инвестициям и развитию Республики Казахстан
Комитет связи, информатизации и информации

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ

ЭКОНОМИКА ЖӘНЕ ТУРИЗМ / ЭКОНОМИКА И ТУРИЗМ

<i>Әмірбекұлы Е.</i> Инновациялық дамудың жағымды экономикалық ортасы.....	3
<i>Егембердиева С.М., Ғабдолқарім А.Қ., Сланбекова Б.М.</i> Қазақстанда қалалық тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық саласының қызмет ету мәселелері.....	10
<i>Токсанова А.Н., Тасбулатова Д.С.</i> Стимулирование деятельности предприятий обрабатывающей промышленности в Республике Казахстан.....	16
<i>Укубасова Г.С., Мухамеджанова А.А.</i> Инновационная активность предприятия как фактор развития предпринимательства.....	24
<i>Galiyeva A.Kh., Zhusupov E.A.</i> Digital economy as major factor of development of agriculture of the Republic of Kazakhstan.....	33

МЕНЕДЖМЕНТ ЖӘНЕ МАРКЕТИНГ / МЕНЕДЖМЕНТ И МАРКЕТИНГ

<i>Petrova M., Turekulova D.M., Zhumanova B.K.</i> Transport and logistics infrastructure: composition and features of the formation.....	37
<i>Каменова М.Ж., Тұрсымбаева М.Ж.</i> Сүт және сүт өнімдері нарығының сыйымдылығын кеңейтудің кейбір мәселелері.....	48
<i>Дарибаева А.К.</i> Маркетингте интернетті пайдаланудың заманауи мүмкіндіктері.....	54
<i>Досмагамбетова Г.И.</i> Реформирование местного самоуправления в современном Казахстане.....	60

ҚАРЖЫ ЖӘНЕ ЕСЕП / ФИНАНСЫ И УЧЕТ

<i>Бексултанов А.А.</i> Государственный финансово-бюджетный контроль в Кыргызской Республике.....	67
<i>Рубенкова Н.Б.</i> Налогообложение товаров, перемещаемых через таможенную границу ЕАЭС: практика, проблемы, решения.....	74
<i>Aliyev M.K., Aitkhozhina A.E.</i> Problems of organizing accounting and expenditures in construction.....	79

*Е. Әмірбекұлы, э.ғ.д, профессор**Тараз мемлекеттік педагогикалық университетінің ректоры***ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДАМУДЫҢ ЖАҒЫМДЫ
ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОРТАСЫ**

Мақалада индустриалды-инновациялық инфрақұрылымды дамыту мақсатында жағымды экономикалық ортаны қалыптастыру мәселелері зерттелген. Мұндай жағымды экономикалық ортаның құраушылары ретінде экономикалық қолдауларды заңдық-құқықтық қамтамасыз ету, инновациялық үрдіске қатысушыларға бірдей жағдай жасау, мемлекет пен жеке сектордың ынтымақтастығын орнату, өндіріс пен ғылымның байланысын ынталандыру, салық жеңілдіктерін беру, венчурлық бизнесті қолдау және дамыту ұсынылған.

Жағымды экономикалық ортаны қалыптастыру алуантүрлі, әрсалалы технологиялық парктердің пайда болуына; жан-жақты инновациялық қызмет көрсететін технологиялық бизнес-инкубаторлардың ашылуына; жеке сипаттағы, мемлекеттік емес инновациялық қорлардың көбеюіне алып келетіні негізделген.

JEL O31, O32, O38

Кілт сөздер: инновация, инновациялық қызмет, индустриалды-инновациялық инфрақұрылым, технологиялық парктер, бизнес-инкубаторлар.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, индустриально-инновационная инфраструктура, технологические парки, бизнес-инкубаторы.

Keywords: innovation, innovation activity, industrial and innovative infrastructure, technology parks, business-incubators.

Қазіргі таңда мемлекеттің сапалық дамуы жетілген инновациялық ортаның болуына және сол ортаның тиімділігін қамтамасыз етуші экономикалық механизмнің қалыптасуына мүдделі.

Инновациялық орта деп ғылыми білімдер мен техниканың жетістіктерін өндіріске енгізіп, одан табыс табу мақсатында кәсіпкерлер мен түрлі ұйымдардың, жеке тұлғалардың әрекет етуіне ыңғайлы экономикалық кеңістікті айтуға болады. Оның тиімділігі тек экономика құрылымдарына ғана емес, әлеуметтік салаға да, экологиялық ортаға да, мемлекеттің беделі мен бәсекеге қабілеттілігіне де ықпал етеді.

Экономикалық механизм – ол еліміздің

инновациялық әлеуетін дамытуға негіз болатын, оны жүзеге асыру белгілі-бір нәтижелі жетістікке жетуге ықпал ететін қаржылық, экономикалық, салықтық, несиелік және басқа да іс-әрекеттер мен тетіктердің жиынтығы. Дұрыс таңдала білген механизм ұлттық экономикамыздың ұзақ мерзімде инновациялық өркендеуі мен дүниежүзілік нарықта лайықты орын алуына ұтымды жағдай жасауы тиіс. Осы механизмнің маңызды және негізгі құрамдас бөлігі болып инфрақұрылымды дамытудың жағымды экономикалық ортасы саналады.

Индустриалды-инновациялық инфрақұрылымды дамытуға қажетті жағымды экономикалық ортаны қалыптастыру осы ин-

фрақұрылымды құрайтын әрбір элементтің белсенділігі мен тиімділігін арттыру үшін қажет. Өйткені, салық, несие, мемлекеттік қаржыландыру сияқты тетіктерді қолданбай, экономикалық шараларды заңдық-құқықтық қамтамасыз етпей, мұндай құрылымнан жағымды нәтиже күту орынсыз.

Біз осы ғылыми зерттеу аясында индустриалды-инновациялық инфрақұрылымды дамытуда жағымды экономикалық органы қалыптастыру саясатының мазмұнын тарқата отырып, оның құраушыларын сипаттаймыз.

Ең алдымен, ол мемлекеттің индустриалды-инновациялық инфрақұрылым аясындағы нормативті-құқықтық актілері және олардың өміршеңдігі. Қабылданған заңдылық құжаттар жалпы инновациялық жүйе мен оның маңызды тармағы – индустриалды-инновациялық инфрақұрылымның элементтерін құруға қатысушы инвесторлардың құқықтары мен мүдделерін қорғай отырып, олардың қалыпты қызметі үшін мемлекеттік кепілдік, қолдау, капиталдың қайтарымдылығына қолғабыс жасау сияқты ұстанымдарды анық көрсетуі тиіс.

Бұл тұрғыда кейбір ғалымдар арнайы инновациялық кодексті қабылдаған дұрыс деп санайды. Онда негізгі түсініктерден бастап, инновациялар мен инновациялық инфрақұрылымға бағытталған шетелдік және отандық инвестицияларды ынталандыру шаралары, инновациялық жобаларды анықтаудың критерилері, шаруашылық субъектілерін инновациялық және инновациялық белсенді деп бөлу талаптары мен тәртіптері, мемлекеттік қолдау тетіктері мен басқа да жағдайлар белгіленуі керек [1].

Келесі бағыт – ол инновациялық үрдіске қатысушылардың барлығына бірдей жағдай жасау және оның тәртіптерін белгілеу. Бұл бағыттың негізгі ұстанымы индустриалды-инновациялық даму саясатының басымдықтарына сәйкес «қандай да болсын жеке сипаттағы жеңілдіктерден және преференциялардан бас тартуға» не-

гізделуі тиіс. Бірақ басты басымдық барлық әлеуетті, бәсекеге қабілетті, оның ішінде экономиканың шикізаттық емес бағытындағы салаларда жұмыс істейтін экспортқа бағдарланған өндірістерге берілуі керек. Олар, өз кезегінде, ғылымды көп қажет ететін және жоғары технологиялық өндірістерді дамыта отырып, қосылған құны жоғары өнімдерді шығаруға мүдделілік танытулары қажет.

Әлемдік тәжірибе көрсеткеніндей, индустриалды-инновациялық инфрақұрылымға қажетті жағымды экономикалық органы қалыптастыруда мемлекет жеке сектормен ынтымақтастық орната алады. Осындай ынтымақтастықтың неғұрлым ұтымды мысалдары Жапонияда, Швецияда, Түркияда және соңғы отыз жылда өздерінің инновациялық жүйелерінде ірі жетістіктерге жеткен басқа да елдерде бар.

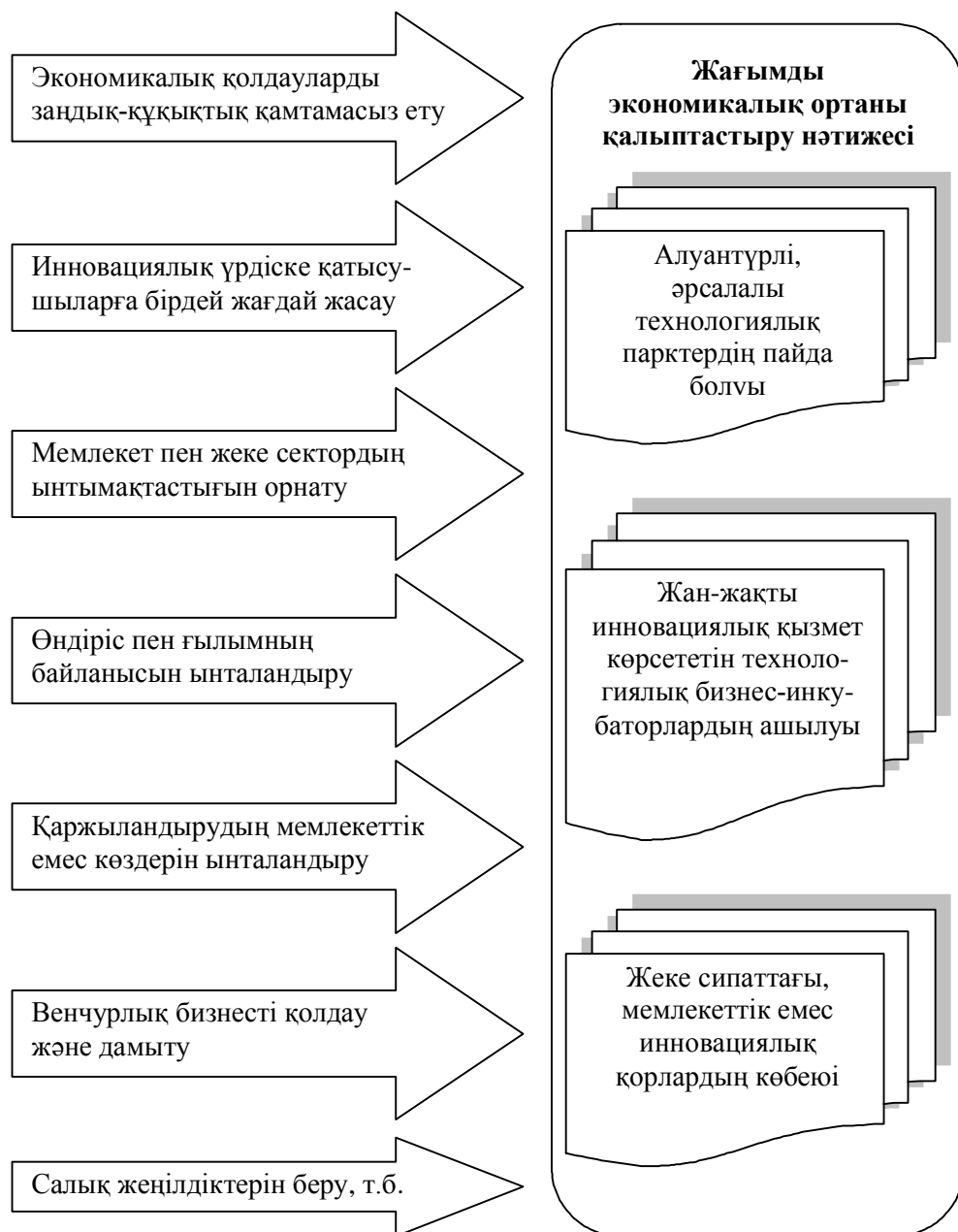
Еуропа елдерінде мемлекет университеттерде жеке сектордың белсенділігін қолдайтын ғылыми-инновациялық инфрақұрылым элементтерін қалыптастырған. Бұл міндетке сай университеттер шағын және орта қалалардың қоғамдық жүйедегі өзіндік орнын қалыптастыратын ғылыми бастамаларын сараптап, оларды жүзеге асыруға ықпал етеді. Автордың пікірінше, дәл осы әдіс Қазақстандағы шағын қалалардың мәселелерін шешуге жақсы үлгі бола алады.

Еуропадағы Швеция мемлекетінің көңіл аударатын өзіндік ерекше тәжірибесі бар. Ол елде мемлекет міндетті түрде ірі корпорациялардың жанынан ғылыми-ізденушілік құрылым қалыптастыру саясатын қолданады. Мұндай саясаттың нәтижесі ғылыми білімдердің тезірек коммерциализацияланып, корпорацияның осы бағыттағы жұмыстарын жандандыруға алып келеді. Себебі, әрбір корпорация өз жанынан құрылған ғылыми-ізденушілік құрылымды жеке қаражатынан қаржыландырады. Тиісінше, ол қаражаттың тез қайтуына және тиімділікпен қайтуына корпорация мүдделі [2].

Жапонияда жеке секторды Азияның басқа да елдерінің ғылыми-инновация

жүйесіндегі бәсекелестерінен қорғау амалдары кеңінен тараған. Ол үшін импортты шектеу, ұлттық валютаны күшейту тетіктері іске қосылады. Инновациялық инфрақұрылымға осындай жағымды орта қалыптастыра отырып, мемлекет экономиканың инновациялық жедел дамуын қамтамасыз ету бойынша негізгі салмақты инновациялық

инфрақұрылымның элементтері кеңінен шоғырланған аймақ – технополистерге салады. Бір ерекшелігі, Жапонияның технополистерінде жапон ұлтының дәстүрлері де, мәдениеті де, ұлттық құндылықтары да бірінші кезекке қойылады, яғни жапондық инновациялар елдің болмысымен тығыз байланысып жатыр [3].

Сурет. Индустриалды-инновациялық инфрақұрылымның жағымды экономикалық ортасының құраушылары*

*[2] ақпарат көзі бойынша автормен құрастырылған

Индустриалды-инновациялық инфрақұрылым аясында жағымды экономикалық ортаны қалыптастыру саясатының келесі тармағы – өндіріс пен ғылым байланысының тиімділігін арттыру. Яғни ғылымның өндіріс үшін қажеттілігін қалыптастыру. Қазіргі кезде, өкінішке орай, ғылымның өндірістен өте қатты алшақтап кеткенін аңғарамыз. Енді осы олқылықтың орнын толтыру міндеті тұр. Бұл орайда, біздің пікірімізше, келесі тетіктерді іске қосқан жөн:

– арнайы ғылыми зерттеулер жүргізіп, оның нәтижелерін өндіріске енгізген кәсіпорындарға салық жеңілдіктерін беру. Мәселен, ғылыми қызметкерлердің еңбекақы қорын әлеуметтік салықтан босату. Бұл тетік кәсіпорындардың ғылыми кадрларына көңіл бөліп, оларды өндіріске тартуға ықпал етеді;

– мемлекет тарапынан әрбір ғылыми-зерттеу ұйымына нақты бір кәсіпорындармен байланыс жасауын міндеттеу. Бұл жердегі басты қағида – мемлекет байланыстың мұндай түрлерін қолдай отырып, оларға екі-үш жыл көлемінде гранттарды жеңіл алуға мүмкіндік жасау (кұжаттарды дайындауға көмектесу, ақпараттық қолдау көрсету және т.б.). Ал егер мұндай ғылыми-зерттеу орталығы мемлекеттің үмітін ақтамаса, оны ғылыми-зерттеу орталығы статусынан айыру;

– ғылыми кадрларды материалдық ынталандыру жүйесін қайта дайындау. Бүгінгі күні еліміздегі ғылыми кадрларды ынталандыру тетігі тиімсіз және инновациялық ортаның дамуына ықпал ете алмайды. Олай дейтініміз, қазіргі білікті жастар ғылыммен емес, бизнеспен айналысуға ынталы. Ал егер осы жастардың білікті де білімді құрамын ғылымға тарта біліп, олардың ақыл-ой жетістіктерін инновация саласына пайдалансақ, біздің ұтарымыз көп болар еді.

Бұл тетіктердің жүзеге асуына индустриалды-инновациялық инфрақұрылымның негізі элементтері барынша атсалысулары керек. Әзірше еліміздегі технопарктер мен технологиялық бизнес-инкубатор-

лардың қазіргі қызметі мен саясаты ғылыми ортаның қалыптасуына жағымды ықпал етіп отырған жоқ. Еліміздегі индустриалды-инновациялық инфрақұрылымның элементтері көбіне ғылыми жобалармен емес, дәстүрлі жобалармен айналысуда. Себебі, дәстүрлі жобаларды жүргізудің тәуекелі де төмен, шығындылығы да аз. Ал инновациялық жобаларды жүзеге асыру барысында кездесетін бірқатар кедергілер оларды бұл бағытқа бет бұрғызбай отыр. Олар: инновациялық жобалардың өмірлік кезеңінің қысқа болуы, тәуекелділіктің жоғары болуы, жобаның шын мәнінде нарықта сұранысқа ие болатынына күмәнділік және т.б.

Еліміздегі жоғары оқу орындары да инновациялық ортаға қажетті кадрларды дайындауға әлі де қауқарсыз болып отырғаны жасырын емес. Себебі, көптеген университеттерде білікті кадрларды дайындайтын сапалы профессорлық-оқытушылық құрам жасақталмаған. Білікті ғылыми кадрлардың білім жүйесінен бизнес жүйесіне ауысуы әлі де жалғасуда.

Индустриалды-инновациялық инфрақұрылымға қажетті жағымды ортаны қалыптастырудың тағы да бір тетігі – венчурлық бизнесті қолдау. Венчурлық бизнесті дамыту инновациялық қызметке жеке капиталдың тартылуына, олардың қаупін төмендетуге, инновациялардың коммерцияландыру саласында мемлекет пен жеке кәсіпкерліктің өзара тиімді әсерлесу жүйесінің қалыптасуына көмектеседі.

Әлемде инновациялық инфрақұрылымға жағымды экономикалық орта қалыптастыру тәжірибесі қаншалықты көп болғанымен де, олардың ішінен Қазақстан экономикасы үшін ең қолайлысын, тиімдісін елдің ұлттық, экономикалық, ғылыми-техникалық ерекшеліктеріне қарай таңдаған жөн. Бұл шетелдік тәжірибені бірден көшіре салу емес, керісінше олардың инновацияны қолдау тетіктерін зерттеп, соның негізінде қазақстандық моделін қалыптастыру үшін қажет. Сонымен, инновациялық инфрақұрылымы

дамыған елдердің тәжірибесіне сүйене отырып, назарға алатын бірнеше қағидаларды атап көрсетуге болады [4].

Ең алдымен, бұл инновациялық өсудің ұлттық моделін жасақтау, яғни мемлекет пен жеке бизнес арасындағы әріптестікті нығайту. Экономиканың инновациялық дамуын тек бюджеттік қаражаттармен қамтамасыз ету мүмкін емес. Бірақ үкіметтен бөлінген қаражаттар инновациялық үрдістің негізгі катализаторы болып табылады. Оған мысал ретінде Израильдегі венчурлық индустрияның дамуын келтіруге болады. Израиль елінің үкіметі ұлттық венчурлық индустрияны дамыту үшін он шақты жеке инвестициялық қорлардың бастапқы капиталының 40% (100 млн долл.) қаржыландырылған. Осының нәтижесінде бес-алты жылдың ішінде активтері 100 млрд долл. құрайтын және жоғары технологиялық фирмалардың қарқынды өсуін ынталандыратын 100-ге жуық венчурлық инвестициялық компаниялар құрылған.

Екіншіден, инфрақұрылым элементтерінде жүзеге асатын инновациялық жобаларды мемлекет және жеке бизнес тарапынан екіжақты қаржыландыру, бірақ басқару мәселелерін бизнестің өз қолында қалдыру. Мемлекет тарапынан инновациялық қызметті реттеуге шектен тыс араласу әдетте ортақ бағдарламалардың сәтсіздігіне әкеледі. Қазақстандық ғылыми-зерттеу орталықтарында көптеген жобалар жинақталғанымен, олар тек әлеуетті байлық болып қана сақталуда. Себебі жинақталған білімдердің жүзеге асырылып, іске қосылып жатқандарын қолмен санап алуға да болады.

Үшіншіден, инновациялық бастамаларды мемлекеттік қолдаудың нақты тетіктерін анықтау. Мәселен, көптеген дамыған елдердің ғылыми-техникалық саясаты негізінен жанама реттеу әдістерімен жүргізіледі. Инновациялық инфрақұрылымның дамуын жанама реттеу тетіктері ондағы инвестициялық климаттың қолайлылығын қамтамасыз етуге, ғылыми-инновациялық жобалар тү-

ріндегі ұсыныстардың пайда болуын ынталандыруға бағытталған.

Төртіншіден, инновациялық инфрақұрылымның айналасына инновацияға бейімді шағын және орта бизнесті топтау. Әлемдік тәжірибеде мұндай қадам инновациялық органы дамытудың басты шарты ретінде саналады. Шағын және орта инновациялық фирмалар жетілген инновациялық инфрақұрылым элементтерінің жанына топтасып, инфрақұрылым ішінде қызмет жасап жатқан кәсіпорындар мен олардың жобаларына қажетті өнімдер шығаруға, жұмыстар орындауға негізделеді.

Индустриалды-инновациялық инфрақұрылымды дамытудың маңызды экономикалық құраушысы ретінде салық жеңілдіктерін енгізуді атауға болады. Көптеген елдер дәл осы салық жеңілдіктерін беру арқылы инновациялық инфрақұрылымның дамуын қамтамасыз ете алды. Әлемдік тәжірибеге сай, біздің елде де индустриалды-инновациялық инфрақұрылым шеңберінде салықтың келесідей жеңілдіктерін енгізген жөн деп санаймыз:

1. Инновациялық мақсаттарға салық несиесін беру, яғни инновациялық жобаларды жүзеге асыруға қажетті қаражатты кәсіпорынның салық аударымдарынан белгілі бір кезеңге шегеру. Бұл қадам кәсіпорынға банктен немесе басқа да қаржы ұйымынан несиені алмай-ақ, арнайы гранттарға қатыспай-ақ кішігірім жобаларды орындауға мүмкіндік береді.

Салық несиесі көбіне жаңа құрал-жабдықтарды, технологияларды енгізу барысында қолданылады. Мәселен, Жапонияда несиенің көлемі енгізілетін құрал-жабдық құны 53% (электрондық техника мен жабдықтарға), Ұлыбританияда 50% (жаңа техникаларды, технологияларды енгізудің алғашқы жылы), Канадада 10-15% (кәсіпорынның орналасқан жеріне байланысты), Ирландияда 100% құрайды. АҚШ-та салық несиелері энергетикалық жабдықтарға ғана беріледі. Ресейде салық несиесі бір жылдан

бес жылға дейінгі мерзімде беріледі. Бірақ салық несиесінің мөлшері кәсіпорынның бір жылда мемлекетке төлейтін барлық салық мөлшерінің 60%-нан аспауы керек. Салық ставкасы Ресейдің Орталық банкі бекіткен пайыз мөлшерлемесінің 1/2 деңгейінен кем емес және 3/4 деңгейінен аспайтын мөлшерде қолданылады [5].

Әлемнің басқа да елдерінде салық несиесін берудің өзіндік тәртіптері бар, олар *көлемді және өспелі* болып бөлінеді. Көлемді несиелер ғылыми зерттеулер мен инновацияларға бөлінетін шығындардың өсуіне қарай ұлғайып отырады. Мәселен, Бельгия, Швеция, Италия елдерінде ғылыми зерттеулерге бөлінген шығындар 100% салық несиесі есебінен жабылады. Австралияда, Норвегияда, Австрияда, Малайзияда 75%-ға дейін жетеді. Өспелі несиелер есепті кезеңдегі ғылыми және инновациялық мақсаттағы шығындардың өткен кезеңмен салыстырғандағы өсу қарқынымен анықталады. Бұл несиелер шығындар орын алғаннан кейін ғана беріледі. Францияда жылына 5 млн франктен аспайтын шығын сомасына 50% несие берілсе, Жапония мен АҚШ-та ол шама 20%-ға тең. Бірақ аталған шығындар тек жаңа өнімдерді шығару мен жаңа технологиялық үрдістерді дайындауға ғана бағытталуы керек [6].

2. Инновациялық шығындардың өсіне қарай регрессивті түрде корпоративтік табыс салығын енгізу. Осы арқылы кәсіпорындарды инновациялық қызметтің көлемін арттыруға, жаңа өнімдерді зерттеуге ынталандыруға болады. Мұндай салық түрі Жапонияда, Оңтүстік Кореяда, Ұлыбританияда енгізілген. Жапонияда корпоративтік табыс салығы 10%-дық мөлшерге дейін төмендетілсе, Оңтүстік Кореяда ол шама 7%-ға дейін, ал Ұлыбританияда 1%-дық деңгейге жетеді.

3. Инновациялық жобаларды жүзеге асырып, одан пайда тапқан кәсіпорындарға «салық каникулдарын беру». Инновациялық жобалардың саны артқан сайын, еселі түрде

демалыс мерзімін де ұзартып отыру. Бұл әдіс АҚШ-та кең тараған. Салықтан босатылуға талпынған көптеген фирмалар инновациялық жобалармен айналысуға өздері қызығушылық танытып отырады;

4. Инновациялық кәсіпорындардың акцияларын иемденген жеке және заңды тұлғалардың дивидендтеріне жеңілдетілген жеке табыс салығын енгізу. Мұндай салық түрі Оңтүстік Корея мен Малайзия мемлекеттерінің тәжірибесінде бар. Осы жеңілдік арқылы инновациялармен айналысатын кәсіпорындарға акция шығару арқылы өз қызметтеріне қосымша капитал тартуға мүмкіндік жасалады. Жеке және заңды тұлғалар осындай кәсіпорындардың акционерлеріне жасалатын жеңілдікке қызығып, олардың құнды қағаздарына сұраныс білдіреді.

5. Ғылыми-инновациялық әзірлемелерді, интеллектуалдық меншікке кіретін материалдық емес активтерді қолдана отырып қызметін жүзеге асырған және ол қызметінен пайда тапқан заңды тұлғаларға тиісінше корпоративтік табыс салығын төмендету. Салықтың мұндай түрі ғылыми сыйымды өнімдерді көптеп өндіруге жағдай жасайды. Оның мысалдарын Жапония, АҚШ, Канада, Швеция сияқты мемлекеттерден алуға болады.

6. Инновациялық кәсіпорындардың салық салғанға дейінгі табысының бір бөлігін арнайы есепшоттарға салу, егер де кейіннен кәсіпорын бұл қаражатты инновациялық мақсаттарға жұмсаса, оған жеңілдетілген мөлшерде салық салу. Салықтың дәл осы түрі Финляндия мен Германияда қолданылады. Ол мемлекеттерде жеңілдетілген табыс салығының мөлшері 20%-дан 5%-ға дейінгі аралықта болады.

7. Инновациялық инфрақұрылым шеңберіндегі кәсіпорындарға жеделдетілген амортизация әдісін қолдану. Мәселен, Жапонияда жеделдетілген амортизация жүйесі энергияны үнемдейтін құрал-жабдықтарды қолданатын немесе ресурстарды тиімді пайдаланатын әрі қоршаған ортаға залалы

тимейтін жабдықтармен жұмыс жасайтын компанияларға енгізіледі. Оның мөлшері 10-нан 50%-ға дейін жетеді.

Ұлыбритания мен Германияда инновациялық қызметке пайдаланылатын техникалық құралдардың бастапқы құнының 40%-ын бірінші жылы қайтырып алуға рұқсат етілген. Ал Швецияда құрал-жабдықтың қызмет ету мерзімі үш жылдан аспаса, оның құнын алғашқы жылдың өзінде-ақ қайтаруға мүмкіндік бар.

Осы айтылғандардың барлығы еліміздегі индустриалды-инновациялық инфра-

құрылымды сапалық тұрғыда дамыту үшін оған жағымды экономикалық ортаны қалыптастыру қажет екендігін көрсетті.

Қорыта айтқанда, индустриалды-инновациялық инфрақұрылымды дамытудың жағымды экономикалық ортасы әлемдік инновациялық ортаның жалпы жағдайына, қоғам мен ғылыми-техникалық прогрестің дамуына, адамзат мәдениеті мен ой-санасына, экология талаптарына, сонымен қатар еліміздің нақты мүмкіндіктері мен стратегиялық өркендеу бағыттарына сай жасақталуы тиіс.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Степаненко Д.М. Инновационная деятельность в промышленности Республики Беларусь: состояние, механизмы активизации // Банки Казахстана. – 2017. – №9. – С. 38-44.
2. Габрусева К. Инновационный фактор модернизации экономики Швеции // Ресурсы. Информация. Снабжение. Конкуренция. – 2017. – №1. – С. 77-79.
3. Модели инновационного развития в мире // Экономика и управление в зарубежных странах. – 2018. – №9. – С. 13-17.
4. Әмірбекұлы Е., Үкібасова Ғ.С., Райымбеков Ж.С. Индустриалды-инновациялық инфрақұрылымды дамытудың жағымды экономикалық ортасы // ҚазҰУ хабаршысы. – Экономика сериясы. – 2018. – №3(125). – 153-297 бб.
5. Жанибекова Г.К. Налоговое регулирование инновационной деятельности // АльПари. – 2017. – №1. – С. 68-71.
6. Әмірбекұлы Е. Инновациялық инфрақұрылымды дамытудың экономикалық механизмі: Монография. – Астана: ҚазЭҚХСУ, 2018. – 189 б.

Аннотация

В статье исследованы вопросы формирования благоприятной экономической среды в целях развития индустриально-инновационной инфраструктуры. В качестве основных ее составляющих определены: законодательно-правовая поддержка экономических инициатив, создание равных условий участникам инновационного процесса, углубление государственно-частного партнерства в реализации инновационных проектов, внедрение инструментов стимулирования взаимосвязи науки и производства, стимулирование выявления негосударственных источников финансирования, предоставление налоговых льгот и каникул, поддержка и развитие венчурного бизнеса.

Автор статьи утверждает, что создание благоприятной экономической среды способствует созданию новых инновационно-диверсифицированных, а также развитию действующих элементов индустриально-инновационной инфраструктуры, в т.ч. технологических парков, технологических бизнес-инкубаторов, негосударственных инновационных фондов.

Annotation

The article explores the issues of creating a favorable economic environment in order to develop industrial-innovative infrastructure. The main components identified are: legislative and legal support for

economic initiatives, creation of equal conditions for participants in the innovation process, deepening public-private partnerships in the implementation of innovative projects, the introduction of tools to stimulate the relationship of science and production, stimulating the identification of non-state sources of financing, providing tax benefits and vacations, support and development of venture business.

The author of the article claims that the creation of a favorable economic environment contributes to the creation of new innovation-diversified, as well as the development of existing elements of the industrial-innovative infrastructure, including technology parks, technology business incubators, non-state innovation funds.

ӘОЖ 332.87
ҒТАМР 75.31.01

С.М. Егембердиева, э.ғ.д., профессор

А.Қ. Ғабдолкәрім, магистрант

Б.М. Сланбекова, магистрант

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

**ҚАЗАҚСТАНДА ҚАЛАЛЫҚ ТҰРҒЫН ҮЙ-КОММУНАЛДЫҚ
ШАРУАШЫЛЫҚ САЛАСЫНЫҢ ҚЫЗМЕТ ЕТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ**
(мақала №АРО5134552 жобасы аясында орындалған)

Тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық (ТКШ) бүгінгі күні муниципалдық экономиканың қазіргі заманғы жай-күйін айқындайтын қуатты фактор болып отыр және өзінің қызметімен ел экономикасына және оның халқының әл-ауқатына елеулі әсер ететін салалар мен кәсіпорындарды қамтитын экономикалық жүйе. Бұл шаруашылық жүргізудің нарықтық жағдайларында экономикалық мақсаттылық пен әлеуметтік қажеттілік арасындағы теңгерімге қол жеткізу қиын, әсіресе нарықтық және әкімшілік тәсілдері қайшы келетін экономиканың өндірістік емес секторы болып табылады. Бұл сектор жұмысының тиімділігін арттыру үшін техникалық, экономикалық және әлеуметтік сипаттағы үлкен міндеттер кешенін іске асыру талап етіледі. Тұрғын үй-коммуналдық шаруашылықты реформалау мен жаңғыртудың нарықтық ұйымдық-қаржылық тетіктерін құруға бағытталған тұрғын үй-коммуналдық саладағы қайта құру Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық дамуы үшін инвестиция тарту мен кәсіпкерлікті дамыту, мемлекеттік-жеке меншік әріптестікті қалыптастыру міндетімен тығыз байланысты.

JEL J54, K25, L85

Кілт сөздер: *тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық, коммуналдық инфрақұрылым, тұрғын үйлер.*

Ключевые слова: *жилищно-коммунальное хозяйство, коммунальная инфраструктура, жилые дома.*

Keywords: *housing and communal services, communal infrastructure, residential buildings.*

Қалалық тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық саласының қазіргі жай-күйі ре- сурстарды жоғалтудың деңгейі, негізгі құралдардың жоғары апаттылығы, техноло-

гиялық артта қалуы тән ТКШ басқаруда әлі шешілмеген сұрақтар мен мәселелердің бар екендігін куәландырады.

Құралдардың тиімділігінің төмен коэффициенті, коммуникацияның, тұрғын-үй қорының және әлеуметтік инфрақұрылымдардың 60-70%-ның ескіруі саланың ойдағыдай жұмыс жасауына кедергі келтіруде. Қалыптасқан жағдайда оны қаржыландырудың әртүрлі механизмдері ұсынылатын тұрғын-үй-коммуналдық кешенді жедел жаңарту талап етіледі. Көптеген сандық есептеулер барлық деңгейдегі бюджет құралдары есебінен, соның ішінде мемлекеттік бюджет есебінен саланы жаңартуды жүзеге асыру мүмкін еместігін көрсетті. Осыған байланысты батыстың әр түрлі инвестициялық институттарының құралдарын тарту жоспарлануда. Дегенмен тұрғын-үй-коммуналдық шаруашылықтағы батыс инвестициялары маңызды оң фактор болғанымен, өзіміздің де инвестициялық мүмкіндіктерімізді іздестіруіміз қажет. Инвестициялау тұрғысынан тұрғын-үй-коммуналдық шаруашылықты реформалау мен дамытудың басқа да бағыттары неғұрлым қызығушылық тудыруы мүмкін, дегенмен кіріс алу перспективасы мен көздерінің айқын болмауы, жергілікті жерлерде құқықтық базаның дайын еместігі салаға инвестордың келуіне сенімсіздік туғызады.

Әлеуметтік саланы бүтіндей, соның ішінде тұрғын-үй-коммуналдық саласын аймақтық дамытуды мемлекеттік реттеу мәселесін зерттеу мен талдауға А.А. Алимбаевтың, Б.А. Ахметжановтың, У.Б. Баймұратовтың, А.Е. Есентүгеловтің, Р.К. Жоламанның ғылыми-практикалық зерттеулері арналған.

Әдеби қайнар көздер, соның ішінде соңғы жылдардың ғылыми зерттеулеріне жүргізілген талдау өмірлік қызметтің әртүрлі салаларында халықты әлеуметтік қолдау мен әлеуметтік кепілдемелер мәселелеріне басты назар аударылып отырғандығын көрсетеді. Сонымен қатар тұрғын-үй-комму-

налдық саладағы қазіргі кезеңдегі оны модернизациялауда әлеуметтік қорғау стратегиясы өңделмеген және бағыттары анықталмаған. Жаңа технологияларды білудің жеткіліксіздігі, тұрғын-үй-коммуналдық саланы басқару мен жоспарлаудағы, әсіресе тұрғын-үй-коммуналдық шаруашылықтары кәсіпорындарын бақылаудағы төмен деңгей аталған саланы неғұрлым артта қалған және шығынды сала қатарына қосады.

Тұрғын үй қорының жай-күйі халықтың тұрмыс деңгейін анықтайтын негізгі фактор болып табылады. Тұрғын үй қоры – бұл Қазақстан Республикасының аумағында орналасқан мемлекеттік және жеке меншік түріндегі барлық тұрғын үйлер. 2016 ж. Қазақстанның тұрғын үй қорының жалпы ауданы 342,6 млн шаршы метрді (м²) құрайды, оның ішінде қалалық тұрғын үй қоры – 216,1 млн шаршы метр. Ол ауылдық жердегі тұрғын үй алаңынан 1,7 есе артық. Қалалық тұрғын үй қорының өсімі 2005 ж. бастап 38,79% құрады, қала халқының тұрғын үймен қамтамасыз етілуі ауылдық жерлерден жоғары (тиісінше 23,5 шаршы м/адам және 17,8 шаршы м/адам). Егер тұрғын үй қорының техникалық жай-күйі туралы айтатын болсақ, 2016 ж. соңында тұрғын үй-жай алаңы 1590,7 мың шаршы метр болатын 3606 тұрғын үй ғимараты апаттық жағдайда болған. Апаттық ғимараттардың көп бөлігін қалалар құрайды – 2621 ғимарат немесе олардың жалпы санының 72,68%, алаңы 1495,8 мың шаршы метр немесе апаттық тұрғын үйдің жалпы ауданының 94% [1, 2]. ТКШ жаңғырту бағдарламасын іске асыру жылдары Қазақстан бойынша 2,3 мыңнан астам тұрғын үй жөнделді. Сондай-ақ осы бағдарламаға сәйкес бұрын жөнделген тұрғын үй иелерінің қайтарымды қаражаты есебінен жөндеу жұмыстары жүргізілуде (қазіргі уақытта ел бойынша 340-қа жуық үй жөнделді). Алайда ТКШ жаңғырту бағдарламасын іске асыру қазіргі уақытта нашар жұмыс істейтін сияқты сынға ұшырап отыр. Тұрғындар өз қаржы ресурстары есебінен

үйлерді күрделі жөндеуден өткізуге дайын емес [3].

Республика бойынша жылу желілерінің жалпы ұзындығы 11,4 мың км құрайды, оның 32,6% немесе 3,8 мың км коммуналдық меншікте, 67,4% немесе 7,9 мың км жеке меншікте. Ауыстыруға жататын жылу желілерінің үлесі 2011 ж. 26,5%-дан 2015 ж. 31,1%-ға дейін артты [1, 2].

Жылумен жабдықтау жүйесі есептеу құралдарымен қамтамасыз етудің өте төменгі деңгейімен сипатталады. Сарапшылардың бағалауы бойынша оларға жалпы қажеттілік 45,8 мың бірлікті құрайды, 23,3 мың бірлік есептеу құралы орнатылған. Тиісті деңгейде есепке алу болмағандықтан, жылу энергиясының нақты шығындары мен тұтыну деңгейін анықтау мүмкін емес.

Шамамен жылу энергиясының 30%-ын қуаты 100 Г кал/сағ. кем шағын қазандықтар өндіреді. Осы жылу көздері шамамен 60% пайдалы әсер ету коэффициентімен және отынның жоғарғы үлестік шығыстарымен сипатталады, бұл жылына шартты отынның 645 300 тоннасын немесе 1,75 млрд теңгені артығымен жұмсауға, сондай-ақ қоршаған ортаға қосымша зиянды заттар шығаруға алып келеді.

Электр желілерінің жалпы ұзындығы 133,6 мың км құрайды, оның ішінде 97,5 мың км жөндеуді қажет етеді (73%). Бұдан басқа, 10/0,4 кВ трансформаторлық қосалқы станциялар, электр беру желілері, үйдің ішіндегі таратушы қондырғылар мен желілер жөндеуді талап етеді [1, 2].

Қалалық тұрғын үй қорының 15,7% едендік электр плиталарымен қамтамасыз

етілді. 2011-2016 жж. электр энергиясының технологиялық ысырабы 6,8%-дан 5,1%-ға дейін төмендеді.

Электрмен жабдықтау саласында есептеу құралдарымен қамтамасыз ету деңгейі коммуналдық шаруашылықтың басқа салаларымен салыстырғанда мейлінше жоғары – 88,5%.

Жұмыс істеп тұрған электр жабдықтауының (трансформаторлық қосалқы станциялардың, үйдің ішіндегі тарату құрылғыларының, желілердің) технологиялық артта қалуы, сондай-ақ олардың энергетикалық тиімділігінің төмен болуы электр энергиясының техникалық және коммерциялық ысырабына себеп болып табылады, бұл жаңа технологияларды (энергетикалық тиімді жабдықтау, аспалы оқшауланған сымды, ресурстар мен энергияны есепке алатын автоматтандырылған жүйелерді) жеткілікті қолданбаудың салдары болып табылады.

Республика бойынша 2012-2016 жж. газ желілерінің ұзындығы 21,52 мың км-ден 26,27 мың км-ге дейін артты, соның 33,7% (9,2 мың км) коммуналдық меншікте, 66,3% (18,1 км) жеке меншікте. Пайдалануға 10,09 мың км берілді. 2015 ж. жөндеуді қажет ететін көше газ желісінің үлесі 2,1% құрады. 2012 ж. бұл көрсеткіш 0,6% құрады [1, 2].

Газ бөлу жүйелерінің қызметін инспекциялау жүйесі жолға қойылмаған және газ бөлу қондырғыларына техникалық қызмет көрсету бойынша жұмыстар жүргізілмейді.

Қазақстандағы қалалық ТКШ саласының қазіргі жай-күйіне талдау жасау 1, 2-кестелерде көрсетілген бірқатар мәселелерді анықтауға мүмкіндік берді.

1-кесте

Қазақстанның қалалық ТКШ дамуының негізгі мәселелері*

Рет. №	Салалар	Мәселелері
1	2	3
1.	Энергиямен жабдықтау	Жабдықтау тоқтап тұруы, жылу және электр энергиясының генерациясы, электр және жылу энергиясын генерациялауды басқару процесін бақылаудың әлсіз деңгейі, жүктемені

1	2	3
		болжаудың әлсіз деңгейі, жылуды беру процесін жеткіліксіз автоматтандыру, жылу желілерін диагностикалаудың әлсіз деңгейі, жылу оқшаулаудың қанағаттанарлықсыз деңгейі
2.	Сумен жабдықтау	Тарату кезіндегі су шығыны, сумен жабдықтау желілерінің тез тозуы, жедел жөндеудің нашар ұйымдастырылуы
3.	Көше-жол желісін тазалау	Жинау процесін жоспарлау өткен жылдардың тәжірибесі негізінде қолмен жүзеге асырылады, мамандандырылған техниканың жұмыс сапасын бақылаудың болмауы
4.	Сыртқы жарықтандыру	Электр энергиясын ұтымсыз пайдалану, электр энергетикалық жарықтандыру желілерінің тозуы, көше жарығының ақауларын визуалды шолып іздеу
5.	Коммуналдық есеп	Төлемеудің өсуі, теріс пиғылды есептеулер, биллинг жүйелерінің тиімсіздігі, көп пәтерлі тұрғын үйлерге қызмет көрсететін ұйымдар мен коммуналдық қызметтер жүйелері арасында интеграцияның болмауы

*Кесте авторлармен құрастырылған

Коммуналдық инфрақұрылымдағы негізгі мәселелер:

- инженерлік желілер мен құрылғылардың қатты тозуы;
- ресурстарды тұтынуды есептеу құралдарымен қамтамасыз етудің төмен деңгейде болуы;
- саланың технологиялық жағынан

артта қалуы, оның ішінде инновациялық энергия және ресурс үнемдеу технологиялары мен іс-шараларын қолдану практикасының әлсіз болуы;

- желілер мен құрылғыларды қайта жаңарту жөніндегі жобаларды бюджеттен тыс көздерден қаржыландыру көлемінің жеткіліксіз болуы.

2-кесте

ТКШ ағымдағы жағдайының күшті және әлсіз жақтарын талдау*

Күшті жақтары	Әлсіз жақтары	Қауіптер (тәуекелдер)	Мүмкіндіктер
1	2	3	4
Республика халқының тұрғын үймен қамтамасыз етілудің жоғары деңгейі	Көппәтерлі тұрғын үйлерді тиісті күтіп ұстау мен пайдалануға бақылау әлсіз	Көппәтерлі тұрғын үйлердің қатты тозуы	Көппәтерлі тұрғын үйлерді жөндеу жөнінде іс-шаралар жүргізу
Коммуналдық желілер мен объектілер жүйесін дамыту	Инженерлік желілер мен объектілердің қатты тозуы	Коммуналдық желілер мен объектілердегі апатты жағдайдың және ысыраптың одан әрі өсуі	Инженерлік желілер мен объектілерге жаңғырту және қайта жаңарту жүргізу
ТКШ саласын шикізат базасымен қамтамасыз етуді дамыту	Қолда бар ресурстарды ұтымсыз пайдалану, ысыраптың жоғары деңгейі	Халық үшін тарифтердің артуы	Энергия және ресурс үнемдейтін іс-шаралар жүргізу
Мемлекет тарапынан ТКШ саласын қолдау	Тиімді және дәл жоспарлаудың болмауы	ТКШ саласындағы бағдарламалар бойынша республикалық бюджетті севкестрлеу	ТКШ саласын қаржыландырудың жаңа тетіктерін әзірлеу

1	2	3	4
Электрмен жабдық-тауда сараланған тарифтерді қолдану практикасының болуы	5 және одан көп жылдарға ұзақ мерзімді тарифтердің болмауы	Реттелмеген тарифтер нәтижесінде ТКШ саласының бәсекеге қабілетінің төмендеуі	ТКШ-тің басқа салаларында ұзақ мерзімді және сараланған тарифтерді қолдану мүмкіндігі
ТКШ саласы үшін тауарлар өндіретін отандық кәсіпорындардың болуы	ТКШ саласының бәсекеге қабілетінің төменгі деңгейі, әлсіз материалдық-техникалық база, қажетті технологиялар трансфертінің болмауы	Технологияларды практикада қолдану мүмкін еместігінің ықтималдығы	Ғылыми зерттеулер жүргізу және конструкторлық әзірлемелер, ТКШ саласында инновациялық технологиялар трансферті, отандық өндірісті ынталандыру жөніндегі шетелдік тәжірибені пайдалану
Аз қамтамасыз етілген азаматтарға тұрғын үй көмегін көрсету тетігінің болуы	Кондоминиум объектілерін күрделі жөндеуге тұрғын үй көмегін көрсету тетігінің болмауы	Қаржыландырмау	Кондоминиум объектілерінің ортақ мүлкін жөндеуге тұрғын үй көмегін бөлу

*Кесте авторлармен құрастырылған

Бүгінгі күні көппәтерлі тұрғын үй қорын басқару және күтіп ұстау саласы негізінен пәтер меншік иелерінің кооперативтері (бұдан әрі – ПИК) қызметімен қамтамасыз етіледі, олар бір мезгілде жөндеу жұмыстары мен қызметтерінің тапсырыс беруші және мердігер бола алады, нарықта «монополиялық» жағдайға ие және кондоминиум объектілерінің ортақ мүлкін жөндеу бойынша сапалы қызмет көрсетуге тырыспайды.

Көп пәтерлі тұрғын үйлердің негізгі мәселелері:

- тұрғын үй иелерінің кондоминиум объектісін басқаруда белсенділігінің төмен болуы;

- кондоминиум объектілерін басқару органдарының қызметіне пәтер иелерінің қанағаттанбауы;

- басқару органдарының қызметінде кондоминиум объектісін басқару және күтіп ұстау функцияларын шоғырландыру;

- үйге ортақ мүлікті күрделі жөндеуге ақшалай қаражат жинақтау тәжірибесінің әлсіз болуы;

- кондоминиум объектілерін басқару

органдарына ортақ мүлікті күрделі жөндеуге қолжетімді кредит беру тетіктерінің болмауы;

- кондоминиум объектісінің ортақ мүлкін басқару және күтіп ұстау жөніндегі қызметтерге төлемдерді жинау деңгейінің төмен болуы;

- тұрғын үй көмегін көрсету тетігін пайдаланудың жеткіліксіз деңгейі;

- энергия ресурстарын тұтыну деңгейінің жоғары болуы.

Қазақстан Республикасы ТКШ жаңғырту және елдің тұрғын үй кешенінің инфрақұрылымын дамыту мақсатында инвестициялар тартудың жаңа тетіктерін енгізу, ТКШ басқарудың инновациялық технологиялары мен озық әдістерін енгізу бойынша жұмыстар жүргізуде [3].

Жеке капиталды тарту үшін мемлекеттік-жеке меншік әріптестіктің (МЖӘ) әр түрлі нысандарын пайдалануға болады, ол инфрақұрылымды, оның ішінде әлеуметтік саланы дамытудың негізгі тетігі болуға тиіс. ТКШ объектілерін жаңғырту үшін кейіннен жекешелендірілуі мүмкін сенімгерлік басқаруға

немесе концессияға беру нұсқалары қарастырылады. Бүгінгі таңда Қазақстанда ТКШ жаңғыртуды қаржыландыру тетігі екі бағыт бойынша жүргізілуде: мемлекеттік және жеке. Ұлттық экономика салаларында МЖӘ моделін іске асырудың құқықтық аспектілері шешілді: ҚР «Концессиялар туралы», «Мемлекеттік-жеке әріптестік туралы» заңдары қабылданды. Қазақстанда жасалған жағдайлар мемлекеттік-жеке меншік әріптестік тетіктерін енгізуге жағымды әсер етеді және ТКШ саласында іске асырылып жатқан жобалардың әлеуметтік тиімділігін арттырады.

Тұрғын-үй-коммуналдық саланы жаңарту мақсатына мақсатты қаржыландыру мен бюджеттік баптардың сәйкес келу жағдайында тұрғын-үй-коммуналдық шаруашылықтың ағымдық қызметін және дамуын қаржыландыруға жергілікті бюджеттен қарастырылған қаражаттардың бір бөлігі қайта бөлінуі мүмкін. Бұдан басқа, бюджет қаражаттары жылу маусымына дайындыққа, тұрғын-үй қорын күрделі жөндеуге, сонымен қатар саланың негізгі қорларының қайта жарактануына пайдаланылуы мүмкін.

Тұрғын-үй-коммуналдық саланы қаржыландыруды талдау саланың негізгі қорларын жаңарту және қайта жарактандыру бойынша шараларға бюджеттік қаражаттардың 25%-на дейін қайта бөлулер жасауға болатынын көрсетті. Бұл кезде толықтай тұрғын-үй коммуналдық сала және бюджет құралдарын пайдалану тиімділігі мәнді түрде артады, сонымен қатар қызмет құны мен сәйкес тарифтер төмендейді. Саланы бюджеттік қаржыландырудың қалыптасқан құрылымы инвестициялардың артықшылықтарын (өмірлік қамтамасыз етуден басқа) қарастырмайтын, жаңа технологияларға ба-

ғытталмайтын жеткілікті төмен деңгейде тұрғанын атап өткеніміз жөн.

Қалалық ТКШ жаңғырту жағдайында озық инновациялық технологияларды тұрақты әзірлеу және енгізу саясатын іске қосу қажет. Өзекті бағыттардың бірі жылуы тиімді, экологиялық таза құрылыс материалдары мен қоршау конструкцияларын, оларды өндіруге арналған прогрессивті технологиялар мен жабдықтардың жаңа түрлерін әзірлеу және енгізу болып табылады. Басқа басым бағыт жылу мен электр энергиясын өндірудің қазіргі заманғы технологияларын әзірлеу, оларды тасымалдау, қазіргі заманғы ақпараттық және автоматтандырылған жүйелермен басқарылатын жаңа энергия қондырғылары негізінде бөлу мен пайдалану болуы тиіс.

Жер асты инфрақұрылымының қазіргі жай-күйі үлкен ұзындықпен және едәуір тозу деңгейімен, сондай-ақ желілердегі үлкен үлес шығындарымен сипатталады. Инженерлік жүйелердің орнықтылығы мен сенімділігін арттыру үшін жер асты құбырларын, коммуникацияларын пассивті және кешенді белсенді қорғаудың қазіргі заманғы үнемді әдістері мен құралдарын әзірлеу жөніндегі жобалық жұмыстар қажет.

ТКШ-дағы тарифтік саясатты жетілдіруге бағытталатын ғылыми зерттеулердегі экономикалық басымдықтарды айқындау қажет. Тарифтердің қолданыстағы құрылымы, бірінші кезекте, коммуналдық қызметтерді тұтыну нормативтерін қайта құрылымдауды қажет етеді, өйткені оның сәйкес келмеуі – коммуналдық қызметтер саласының нарық пен баға белгілеудің объективті заңдары бойынша әрекет ететін салаға көшуіне кедергі келтіретін маңызды себептердің бірі.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Национальные обзоры Жилищного хозяйства Республики Казахстан. – Нью-Йорк, Женева, 2018. – 155 с.
2. Официальная статистическая информация (по отраслям). <http://www.stat.gov.kz>

3. Қазақстан Республикасының тұрғын үй-коммуналдық шаруашылығын жаңғыртудың 2011-2020 жж. арналған бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2011 жылғы 30 сәуірдегі № 473 Қаулысы. <http://online.zakon.kz>.

Аннотация

Жилищно-коммунальное хозяйство (ЖКХ) сегодня становится мощным фактором, определяющим современное состояние муниципальной экономики, и представляет собой экономическую систему, включающую в себя отрасли и предприятия, оказывающие своим функционированием существенное влияние на экономику страны и благосостояние ее населения. Это непродуктивный сектор экономики, где в рыночных условиях хозяйствования сложно достичь баланса между экономической целесообразностью и социальной необходимостью, и особенно остро вступают в противоречие рыночные и административные подходы. Для повышения эффективности работы этого сектора требуется реализация огромного комплекса задач технического, экономического и социального характера. Преобразования в жилищно-коммунальной сфере, направленные на создание рыночных организационно-финансовых механизмов реформирования и модернизации ЖКХ, тесным образом связаны с приоритетной для социально-экономического развития Казахстана задачей привлечения инвестиций и развития предпринимательства, формирования государственно-частного партнерства.

Annotation

Housing and communal services (HCS) today is a powerful factor that determines the current state of the municipal economy and is an economic system that includes industries and enterprises that have a significant impact on the country's economy and the welfare of its population. This is a non-productive sector of the economy, where in market conditions it is difficult to achieve a balance between economic feasibility and social need, and especially in conflict with market and administrative approaches. In order to improve the efficiency of this sector, a huge range of technical, economic and social tasks are required. Reforms in the housing and communal services sector, aimed at creating market organizational and financial mechanisms for reforming and modernizing housing and communal services, are closely linked to the priority for the socio-economic development of Kazakhstan, the task of attracting investment and business development, the formation of public-private partnership.

УДК 334. (574)
ГРНТИ 06.56.31

А.Н. Токсанова, д.э.н., профессор

Д.С. Тасбулатова, докторант

КазУЭФМТ

СТИМУЛИРОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ОБРАБАТЫВАЮЩЕЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

В данной статье рассматриваются вопросы стимулирования предприятий обрабатывающей промышленности Республики Казахстан, приводится анализ отраслевой струк-

туры предприятий, который показал в них низкую долю обрабатывающих предприятий; приведены институты государственной и негосударственной поддержки предприятий обрабатывающей промышленности. В статье сделаны выводы, что большая часть мер стимулирования носит краткосрочный характер и связана большей частью с финансовыми и информационно-образовательными направлениями.

JEL N6, O25, O31

Ключевые слова: предприятия, обрабатывающая промышленность, институты поддержки, бизнес-ассоциации, дорожная карта бизнеса, программы поддержки, стимулирование, государство, частный бизнес.

Кілт сөздер: кәсіпорындар, өндеу өнеркәсібі, қолдау институттары, бизнес-ассоциациялар, бизнестің жол картасы, қолдау бағдарламалары, ынталандыру, мемлекет, жеке бизнес.

Keywords: enterprises, manufacturing, support institutions, business associations, business roadmap, support programs, incentives, government, private business.

За годы независимости в Казахстане сформированы рыночные институты и механизмы, соответствующая инфраструктура, что позволило модернизировать национальную экономику, добиться успехов во многих сферах и направлениях. Вместе с тем обострился ряд диспропорций в социаль-

но-экономическом развитии, одной из которых является проблема развития обрабатывающей промышленности.

Государственная поддержка предпринимательства и увеличение кредитования являются важным фактором стимулирования деловой активности МСП (рис. 1).

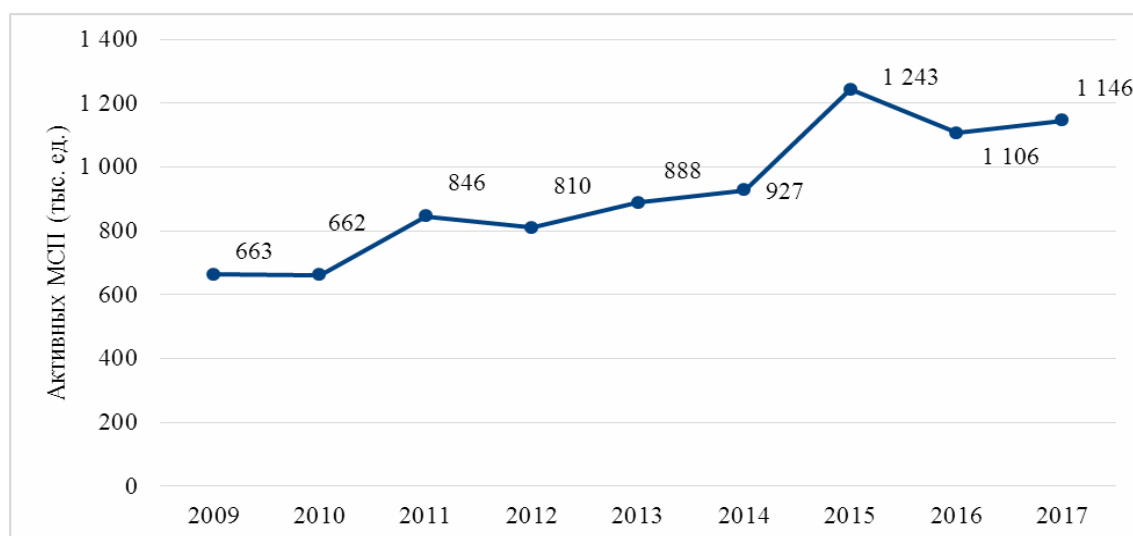

Рисунок 1. Количество активных субъектов МСБ в РК (тыс. ед.)*

*Примечание – источник [1]

Как видно из рисунка, наибольшая численность активных субъектов МСБ пришла именно на 2015 г., когда усилилась государственная поддержка. Снижение численности субъектов МСБ может быть связано как с недостаточной эффектив-

ностью исполнения государственной политики, так и с естественным оттоком желающих из-за возросшей конкуренции.

Что касается отраслевой структуры МСБ, то большая часть действующих субъектов МСБ сосредоточена в трех секторах: в тор-

говле и ремонте, сельском хозяйстве и прочих услугах (рис. 2). На них приходится 67% действующих субъектов МСБ в РК в 2017 г. В то же время на промышленность приходится 3,6% от общего количества МСБ, что очевидно недостаточно для того, чтобы экономика могла активно развиваться через этот сектор экономики.

Политика государства ориентирована на стимулирование развития производств более высокой добавленной стоимостью, формирование вспомогательного, обслуживающего и перерабатывающего блоков малых и средних предприятий через аутсорсинг и усиление местной составляющей в крупных проектах, а также на создание

кластеров за счет объединения усилий обслуживающих и вспомогательных предприятий МСП вокруг крупных системообразующих компаний [2].

Только за последние годы сокращено около 350 различных подвидов лицензируемой деятельности. Выдача некоторых лицензий передана на региональный уровень, а сами процедуры значительно упрощены. Ставки корпоративного и индивидуального подоходного налога в Казахстане считаются низкими по международным стандартам. Для сравнения, ставка налога на прибыль в Индии составляет 30%, Бразилии – 25 и Китае – 20%. В Казахстане ставка корпоративного подоходного налога 10%.

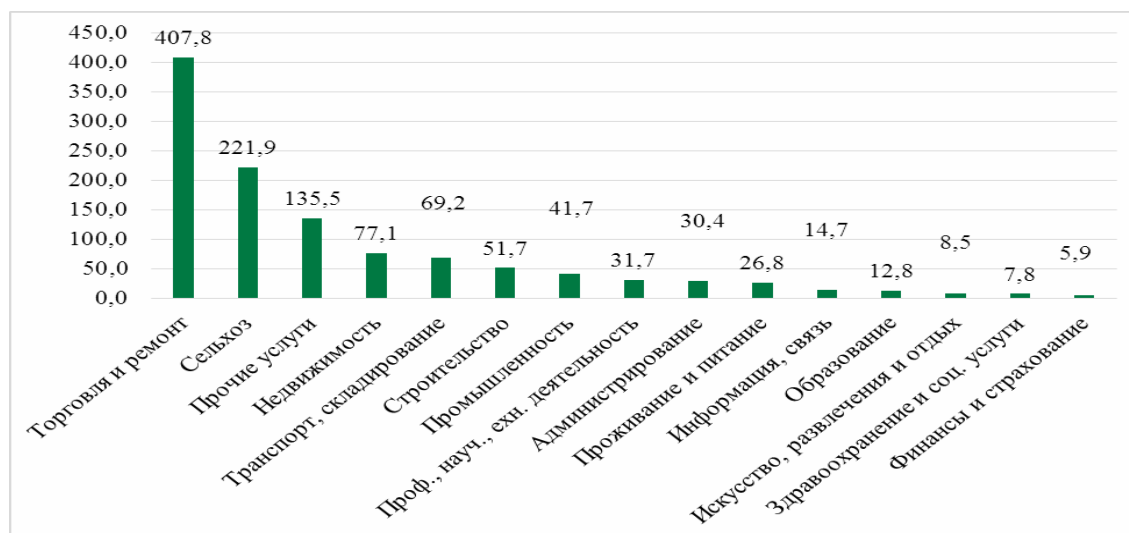

Рисунок 2. Отраслевая структура действующих субъектов МСБ в РК в 2017 г. (тыс. ед.)*

*Примечание – источник [1]

Государственная программа индустриально-инновационного развития РК на 2015-2019 гг. (ГПИИР), целью которой является стимулирование конкурентоспособности обрабатывающей промышленности через повышение производительности труда и увеличение объемов экспорта обработанных товаров, также учитывает необходимость стимулирования предпринимательской деятельности. Так, одной из задач программы является «обеспечение

условий для появления высокоэффективного индустриального предпринимательства, ориентированного на экспорт и (или) постоянное повышение производительности своего труда» [3]. Выполнение этих задач предполагается отслеживать через два основных показателя:

- количество созданных экспортных казахстанских брендов;
- количество предприятий, получивших государственную поддержку, направ-

ленную на повышение производительности труда субъектов индустриально-инновационной деятельности.

Меры стимулирования и поддержки в рамках ГПИИР поделены на три уровня

(таблица 1).

Меры на каждом последующем уровне дополняют меры на предыдущем, таким образом, формируя собственный план стимулирования вплоть до отдельных проектов.

Таблица 1

Уровни поддержки и стимулирования субъектов обрабатывающей промышленности в рамках ГПИИР 2015-2019 гг.*

Уровень	Направление	Меры
Первый	Увеличение производительности труда	Стимулирование повышения производительности труда
	Освоение новых рынков готовой продукции	Субсидирование займов Сервисные и информационно-аналитические услуги Реализация «ДКБ «2020»
Второй	Целевая секторальная поддержка	Предоставление финансовых преференций Финансирование оборотных средств МСБ и крупного бизнеса Субсидирование ставки вознаграждения по кредитам и лизинговым сделкам Организация льготного кредитования
Третий	Поддержка отдельных проектов с максимальным экспортным потенциалом	Инвестирование в уставной капитал Предоставление гарантийных обязательств и поручительств по займам Хеджирование валютных рисков по займам

*Примечание – источник [3]

С целью поддержки бизнеса в стране, Правительством РК реализуется Программа «Дорожная карта бизнеса-2020». Единая программа является одним из механизмов реализации государственной и инновационной программы развития Республики Казахстан на 2015-2019 гг. и реализует инструменты государственной поддержки в рамках субсидий на процентные ставки по кредитам и лизингу и представления гарантий по кредитам. Кроме того, она направлена на оздоровление субъектов МСП и на снижение валютных рисков предпринимательства.

В приоритетах при субсидировании субъектов МСБ и гарантирования их займов в рамках этой программы наибольшую долю занимают отрасли обрабатывающей промышленности: легкая промышленность, металлургия, машиностроение, нефтеперера-

ботка, производство продуктов питания и строительных материалов [4].

В рамках Единой программы поддержки и развития бизнеса «Дорожная карта бизнеса-2020» по итогам 2017 г. поддержкой было охвачено свыше 192 тыс. предпринимателей и населения с предпринимательской инициативой, что на 10% больше по сравнению с 2016 г.

С 2015 г. наблюдается активный рост кредитования субъектов МСБ в РК. Число выданных банками кредитов увеличилось в 2,3 раза. Однако, по данным АБР, только 19% МСП используют кредитные деньги, в то время, как остальные рефинансируют доход или берут займы из других источников. Основная причина заключается в плохой кредитной истории большинства предприятий и неспособности собрать необходимые пакеты документов. Распределение

кредитов по виду деятельности предприятия выглядит следующим образом: торговля (37%), строительство (13%), промышленность (13%) и другие отрасли, не связанные с основными секторами экономики (24%) [5].

Кроме вышеупомянутых государственных программ, на развитие и стимулирование малого и среднего предпринимательства привлекались займы у МФО до 2020 г. В 2016 г. было получено 200 млн долл. по проекту АБР. Целью проекта является увеличение доступности финансовых ресурсов для МСБ, что позволит увеличить больше чем на 20% численность заемщиков и число выданных кредитов до 2020 г. Группа Всемирного Банка (МБРР) также выделила в 2018 г. 9,24 млн долл. по проекту конкурентоспособности МСП. Главная цель проекта – укрепление правительственных программ и повышение компетентности субъектов МСБ [6].

Для Казахстана, как и для любой другой страны, развитие предпринимательства не может происходить, минуя институциональную среду, являющуюся основой поддержки и координации такого развития, обеспечивая и регулируя и экономику страны, как среду предпринимательства, и действия субъектов предпринимательства в этой экономической среде. Именно развитые, стабильные институты создают условия для развития МСБ и становления его в качестве драйвера экономического развития. Без развитых институтов рыночная нестабильность и недобросовестная конкуренция со стороны более устойчивого крупного бизнеса будут мешать созданию и функционированию новых МСБ, их плодотворной и эффективной кооперации.

В иерархии государственной поддержки предпринимательства присутствуют структуры, основным исполнительным органом власти которого является Министерство национальной экономики РК. В структуру также включается Департамент развития предпринимательства, обладающий

функциями формирования государственной политики и нормативно-правового регулирования функционирования, поддержки и стимулирования субъектов МСБ.

Основными задачами Департамента являются:

- Создание благоприятных условий для МСБ.
- Разработка мер по привлечению инвестиций.
- Работа с обращениями и жалобами предпринимателей на противоправные действия чиновников.

На региональном уровне при акиматах созданы департаменты предпринимательства и промышленности.

С точки зрения стимулирования предпринимательства в обрабатывающей промышленности отдельно необходимо выделить такие структуры, как АО «Национальное агентство по технологическому развитию» (с марта 2019 г. было преобразовано в АО «QazTech Ventures»), ОЮЛ «Союз торгово-промышленных палат Республики Казахстан», а также Свободные экономические зоны.

Отныне предоставлением инновационных грантов будет заниматься АО «Казахстанский центр промышленного развития», а «QazTech Ventures» сфокусируется на развитии венчурного рынка и технологического предпринимательства. В этих целях определены основные три направления деятельности АО «QazTech Ventures»: венчурное финансирование, поддержка частных бизнес-инкубаторов и технологический консалтинг.

В мае 2000 г. был создан Союз торгово-промышленных палат (далее – ТПП) Республики Казахстан, членами которого стали 18 региональных палат. Поддержка малого бизнеса в Уставе Союза торгово-промышленных палат Казахстана закреплена в качестве одной из основных задач. Палата действует, исходя из наибольшего приоритета развития отраслей промышленности

для обеспечения внутреннего рынка и конкурентоспособных товаров на экспорт.

Основные направления взаимодействия ТПП с субъектами предпринимательства в РК:

- предоставление адресной информации;
- предоставление статистической информации;
- информация по выставкам;
- организация презентаций;
- краткие обзоры рынков;
- поиск партнеров по Казахстану и за его пределами.

Кроме того, в настоящее время большинство казахстанских объединений предпринимателей уже освоило такие методы взаимодействия в работе с государственными органами как участие в работе различных комитетов, комиссий, экспертных советов и других совещательных органов, которые создаются при исполнительной власти для решения тех или иных вопросов, затрагивающих интересы предпринимателей. Некоторые из них активно участвуют в формировании депутатского корпуса, направляя своих делегатов в представительные органы власти.

К институтам, реализующим государственную политику по развитию предпринимательства, относятся также: Агентство по регулированию и надзору финансового рынка; Налоговый комитет; Комитет таможенного и финансового контроля; Агентство по борьбе с экономической преступностью; Агентство по регулированию естественных монополий, защите конкуренции и прав потребителей.

В Казахстане существует ряд организаций, обладающих отраслевым значением и являющихся в значительной степени независимыми в рамках четко заданного диапазона своих функций. К их числу можно отнести: Независимую ассоциацию предпринимателей (НАПРК), Европейскую бизнес ассоциацию Казахстана («Евробак») и ряд других отраслевых организаций бизнеса.

НАПРК была создана в 1999 г. и включает около 1000 предпринимателей-членов. В рамках НАПРК функционируют собственные кадровый и бухгалтерский отделы, а также юридическое агентство. НАПРК проводит консультации с предпринимателями, оказывает помощь в составлении и отправке жалоб и заявлений в различные государственные органы (таблица 2).

Таблица 2

Услуги Независимой ассоциации предпринимателей РК*

Направление услуг	Услуги
Информационная поддержка	Своевременное информирование об изменении законодательства РК, регулирующего предпринимательскую деятельность
	Информация о проводимых выставках, мероприятиях, семинарах, круглых столах, акциях, направленных на защиту предпринимательства, развитие и обучение субъектов малого бизнеса
Защита предпринимателей	Решение вопросов в досудебном порядке
	Юридические консультации по любым вопросам предпринимательства
Централизованное бухгалтерское обслуживание	Ведение бухгалтерского учета ИП, ТОО
	Разъяснение новых положений Налогового кодекса РК
	Разрешение всех спорных вопросов с налоговой инспекцией
Кадровое обслуживание	Кадровое делопроизводство
	Оформление договоров обязательного страхования гражданской правовой ответственности работодателя

*Примечание – источник [7]

Европейская бизнес-ассоциация Казахстана была основана в 1999 г. как некоммерческая организация, целью которой является обеспечение и поддержание связей между Казахстаном и странами Европейского союза в бизнес сфере и по вопросам социального развития [8]. Основные выгоды для Казахстана и членов ЕВРОБАК заключаются в следующем:

Представление европейского бизнеса в Казахстане через коллективный орган.

- Регулярное информационное сопровождение событий, влияющих на бизнес в Казахстане.

- Возможности формирования сетей, проведения форумов, семинаров и социальных мероприятий.

- Доступ к базе данных ЕВРОБАК, состоящей из более чем 3000 контактов.

- Специальные предложения для международных и местных выставок и конференций.

- Содействие в маркетинге и рекламе.

Для защиты интересов бизнеса в Казахстане создано более 30 бизнес ассоциаций. Одной из наиболее крупных является НПП «Атамекен», которая охватывает все сферы предпринимательства, в т.ч. внешнюю и внутреннюю торговлю [9].

Цель НПП – защита интересов и прав предпринимателей, для чего обеспечивается широкий охват и вовлеченности предпринимателей в процесс формирования законодательства и иных правил функционирования бизнеса в РК. Основные функции НПП «Атамекен»:

- Защита прав предпринимателей и представительство в государственных органах.

- Анализ предпринимательской активности, сбор статистики, в т.ч. в региональном разрезе.

- Участие в государственных программах поддержки и стимулирования предпринимательства.

- Помощь местным производителям,

способствование повышению местного содержания в закупках.

- Подготовка и повышение квалификации, а также сертификация и аттестация кадров, развитие образования.

- Стимулирование внешнеэкономической деятельности субъектов предпринимательства.

- Поддержка в привлечении инвестиций и диверсификации экономики.

В НПП также входят: ТОО «Центр исследований развития предпринимательства», ТОО «Центр компетенций», ТОО «Центр мониторинга и экспертизы рынка», ЧУ «Арбитражный центр Национальной палаты предпринимателей РК «Атамекен» [10].

Отдельно необходимо выделить реестр аккредитованных отраслевых экспертов, привлекаемых для обеспечения всестороннего непредвзятого анализа при экспертизе проектов законодательных актов [11]. Среди них аккредитовано большое количество экспертов, связанных с обрабатывающей промышленностью.

В рамках НПП также была предложена программа «10 шагов по развитию предпринимательства», которая включает:

1. Расширение микрокредитования.

2. Массовое обучение населения основам бизнеса.

3. Развитие сельхозкооперации.

4. Поддержка конкурентоспособного бизнеса за счет долгосрочных государственных заказов в обмен на локализацию.

5. Признание экспортоориентированности МСБ как ключевого драйвера роста экономики.

6. Региональная карта развития предпринимательства для принятия индустриальных и бизнес-решений.

7. Создание сервиса «Правительство для бизнеса» по аналогии с сервисом «Правительство для граждан».

8. Дерегулирование контрольно-надзорных функций государственных органов.

9. Гуманизация уголовного и административного законодательства.

10. Ревизия подведомственных и дочерних структур государственных органов и МИО на предмет нарушения рыночных принципов.

Исходя из вышеизложенного, можно сделать следующие выводы о существующей системе стимулирования развития предпринимательства в РК в целом и в обрабатывающей промышленности в частности.

Показатели предпринимательства говорят о росте численности субъектов МСБ, однако отраслевая структура предпринимательства не отвечает текущим приоритетам государства – в обрабатывающей промышленности сосредоточено меньше 5% предприятий, что говорит о пока еще низкой привлекательности сектора для МСБ.

В Казахстане уже существует развитая сеть структур, призванных стимулировать и поддерживать предпринимательство, однако большая часть этих структур – государственные, а значит, им присущи временные лаги при принятии решений, негибкость и бюрократические препоны.

Большая часть мер стимулирования МСБ носят краткосрочный характер, связаны с финансовыми и, частично, информационно-образовательными направлениями. Тем не менее, важно принять меры по развитию общественных институтов, приносящих не краткосрочные выгоды, но создающих основу для долгосрочного развития. В отношении обрабатывающей промышленности это усугубляется тем, что предприятия этого сектора связаны с высокотехнологичными производствами и являются объектами повышенного риска.

ЛИТЕРАТУРА

1. Официальный сайт Комитета по статистике при Министерстве национальной экономики РК. http://old.stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/homeNumbersSMEnterprises?_afzLoop=10785961243016764#%40%3F_afzLoop%3D10785961243016764%26_adf.ctrl-state%3D7mup9j908_38
2. Утебаева А.Б. Оценка развития малого и среднего предпринимательства в РК // Вестник КазНУ. – Серия экономическая. – 2014. – №5 (105).
3. Государственная программа индустриально-инновационного развития Республики Казахстан на 2015-2019 гг.
4. Перечень приоритетных секторов экономики для потенциальных участников программы «ДКБ-2020». <https://www.damu.kz/dorozhnaya-karta-biznesa-2020/subsidirovanie-proektov-msb-v-ramkakh-edinoj-programmy-dkb-2020/perechen-prioritetnykh-sektorov-ekonomiki-dlya-potentsialnykh-uchastnikov-programmy-dkb-2020.php>
5. Аналитический отчет по конкурентоспособности Казахстана с выводами и рекомендациями по повышению уровня конкурентоспособности. – Астана: АО «Институт экономических исследований», 2015
6. Доклад Сулейменова Т. <https://primeminister.kz/ru/news/all/v-2017-godu-v-ramkakh-gospodderzhki-razvitiya-msb-sozdano-svishe-17-tisyach-rabochih-mest-t-suleimenov-16002>
7. Вступить в ассоциацию. Официальный сайт Независимой Ассоциации предпринимателей Казахстана. <http://nap.kz/ru/asociat/>
8. About EUROBAK // European business association of Kazakhstan (EUROBAK). <http://www.eurobak.kz/about>
9. Официальный сайт Национальной палаты предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен». <http://atameken.kz/>

10. Миссия и история «Атамекена». Официальный сайт НПП «Атамекен». <http://atameken.kz/ru/pages/39-missiya-palaty>

11. Реестр аккредитованных отраслевых экспертов. Официальный сайт НПП «Атамекен». <http://atameken.kz/ru/pages/953-reestr-akkreditovannyh-otraslevyih-ekspertov>

Аңдатпа

Мақалада Қазақстан Республикасындағы өндірістік кәсіпорындарды ынталандыру мәселелері талқыланған, өңдеуші кәсіпорындардың төмен үлесін көрсеткен осы сектордағы кәсіпорындардың салалық құрылымына талдау жасалды. Мақалада ынталандыру шараларының көпшілігі қысқа мерзімді сипатқа ие және көбінесе қаржылық, ақпараттық және білім беру салаларына қатысты деп тұжырымдайды.

Annotation

This article discusses the issues of stimulating the manufacturing enterprises of the Republic of Kazakhstan, provides an analysis of the sectoral structure of enterprises in this sector, which showed a low proportion of manufacturing enterprises; The institutes of state and non-state support of manufacturing enterprises are given. The article concludes that most of the incentive measures are short-term in nature and are mostly related to financial and informational and educational areas.

УДК 338.242.2
ГРНТИ 06.81.12

*Г.С. Укубасова, Ph.D, к.э.н., профессор, академик МАИИ
А.А. Мухамеджанова, магистр, ст. преподаватель
КазУЭФМТ*

ИННОВАЦИОННАЯ АКТИВНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЯ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Целью данной работы явилось проведение анализа инновационной активности предприятий в Республике Казахстан, выявление причин и проблем, которые влияют на развитие инновационного развития Казахстана, изучить особенности развития инновационного предпринимательства в Республике Казахстан, выявить факторы, оказывающие влияние на возможности малых и средних предприятий по осуществлению инновационной деятельности. Исследование в данной статье построено на выявлении диспропорций развития экономики и инноваций в Казахстане, требующих корректировки в условиях усиливающейся глобальной конкуренции. Результаты были получены на основании обследования с 2015 по 2017 гг. малых и средних инновационных предприятий, осуществлявших свою деятельность на территории Республики Казахстан, анализа статистических данных, экспертных оценок инновационного потенциала республики. Областью применения является инновационное предпринимательство.

В заключение статьи были выделены основные проблемы, препятствующие активному инновационному развитию казахстанских предприятий, намечены приоритетные направления повышения инновационной активности предприятий и определены конкретные пути

развития инновационного предпринимательства. Республика Казахстан сможет стать конкурентоспособной только при условии перехода на новую модель развития экономики и быстрого сокращения отставания. Государству требуется эффективная стратегия инновационного развития, заключающаяся, прежде всего, в стимулировании разработки и коммерциализации инноваций.

JEL O30, O32, O35

Ключевые слова: инновационная деятельность, инновационная активность предприятия, инновационное предпринимательство, инновационный бизнес, затраты на инновации.

Кілт сөздер: инновациялық қызмет, кәсіпорынның инновациялық қызметі, инновациялық кәсіпкерлік, инновациялық бизнес, инновациялық шығындар.

Keywords: innovative activity, innovative activity of an enterprise, innovative entrepreneurship, innovative business, costs of innovation.

Формирование инновационного предпринимательства, как особого сектора народного хозяйства – одно из важнейших направлений преобразования казахстанской экономики на современном этапе. Без инновационного бизнеса невозможно создание эффективной многоукладной экономики в Казахстане, формирование широкого и устойчивого среднего слоя собственников и предпринимателей, определяющих стабильность общества.

Инновационный бизнес является одной из основных движущих сил социально-экономического развития современного общества. Его развитие способствует становлению рыночных отношений и формированию среднего класса. За счет присущей инновационному бизнесу гибкости, мобильности и адаптивности к изменчивым рыночным условиям могут быть решены проблемы социальной стабильности, обеспечения занятости и насыщения потребительского рынка.

Инновационная деятельность должна присутствовать на любом производственном предприятии. Это объясняется тем, что без современных технологий, увеличения ассортимента и повышения качества выпускаемой продукции предприятие не сможет повысить свою конкурентоспособность на рынках. Более того, для поддержания

конкурентоспособности необходимо, чтобы инновационная деятельность стала постоянным процессом, а не разовым мероприятием [1].

Материалы и методы. При проведении исследования и решения поставленных задач использован комплекс теоретических и эмпирических методов исследования: анализ официальных нормативных документов, научной литературы по проблеме исследования, синтез и обобщение полученных результатов, моделирование, экспертные оценки, прогнозирование, статистическая обработка результатов исследования, методы стратегического анализа и др.

Обзор литературы. Фундаментальные исследования экономических и социальных аспектов инновационного развития, их влияние на воспроизводственные и инвестиционные процессы рассмотрены в трудах Чесбро Х. [2], Хамел Г. [3], Кнок Б. [4], Мартинес М. [5], Мичуда А. [6], Миссикофф М., Кандучи М., Майден Н. [7], Патон Р., Маккалман Д. [8], Шигенобу О. [9], Салливан Д., Дули Л. [10]. В последнее десятилетие в Казахстане значительно активизировались научные разработки проблемы инновационного развития, оценки инновационного потенциала, его стимулирования и оптимизации. Можно выделить в частности, работы казахстанских ученых

Токсановой А.Н. [11-13], Галиевой А.Х. [13], Әмірбекұлы Е. [14], Оспанова А.А. [15].

Несмотря на активизацию научных исследований, проблема комплексного подхода к формированию механизма управления инновационной активностью предприятий решена не в полной мере. Поэтому возникла необходимость дальнейшего исследования вопросов разработки инновационной стратегии предприятий и управления инновационной активностью предприятия.

Результаты и обсуждения. В современных условиях инновационный бизнес в Казахстане столкнулся на пути своего развития со множеством проблем, вызванных общей экономической нестабильностью, несовершенством законодательной базы и налоговой системы и, конечно, недостаточной системой стимулирования [11].

Одним из индикаторов развития инновационного предпринимательства является инновационная активность предприятий. Существует ряд факторов, определяющих условия инновационного развития предпринимательских структур и формирующих потребность в инновациях и средствах реализации инновационных программ [14].

Фактор цикличности инноваций влияет на уровень инновационной активности и темпы экономического роста. Отставание, связанное с освоением постиндустриального (технологического и экономического) способа производства, ограничивает возможности освоения базисных инноваций из-за устаревшего производственного аппарата, выявляя необходимость его обновления на новейшей, эффективной базе. Но ограниченность ресурсов стимулирует поиск и освоение принципиально новых технологий, которые позволят провести модернизацию при относительно меньших затратах ресурсов.

Технологический фактор является основным для социально-экономического развития экономики. В Казахстане на фоне

интенсивного научно-технологического развития передовых стран и распространения шестого технологического уклада имеет место снижение промышленного потенциала, сопровождающееся уменьшением доли четвертого и особенно пятого технологических укладов.

Демографический фактор определяет общий уровень конечных потребностей в связи с изменением численности населения и демографическую нагрузку на трудоспособное население, связанную с изменением структуры населения. Демографические сдвиги в целом неблагоприятны для инновационного прорыва, т.к. уменьшается доля населения в активном возрасте, являющегося основным производителем и потребителем инноваций. Миграционные процессы также отрицательно влияют на инновационные процессы: из страны выезжает квалифицированная, талантливая молодежь, конкурентоспособная в развитых странах.

Природно-экологический фактор определяется сокращением биологических ресурсов, возрастающим количеством регионов с дефицитом пресной воды. В таких условиях осуществление инновационной деятельности должно происходить в условиях ресурсосбережения и уменьшения нагрузки на природу [15].

Согласно статистическим данным развития инновационной активности предприятий можно сделать следующие выводы, приведенные в табл. 1 и табл. 2 [16].

За последние пять лет с 2013-2017 гг. произошел значительный рост количества предприятий, занимающихся предпринимательской деятельностью. Данные таблицы откорректированы согласно последними изменениями с вступлением в силу Предпринимательского кодекса от 2015 г. [17], количественного показателя малого и среднего бизнеса. Однако в 2017 г. доля предприятий снизилась с 31077 единиц до 30854, в т.ч. доля предприятий имеющие инновации составляет в 2017 г. 2974 единиц по

сравнению 2879 единиц в 2016 г., наблюдается небольшой рост. Большая активность

наблюдается в крупных центрах Республики Казахстан, как г. Астана, Алматы, Шымкент.

Таблица 1

Основные показатели инновационной активности предприятий по всем типам инноваций*

Область	Количество предприятий всего, единиц					Из них имеющие инновации				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
	Республика Казахстан	22070	24068	31784	31077	30854	1774	1940	2585	2879
Акмолинская	1173	1270	1325	1301	1299	83	92	90	91	98
Актюбинская	1044	1114	1236	1234	1149	68	85	86	115	116
Алматинская	1318	1473	1643	1648	1797	126	139	114	129	146
Атырауская	798	977	1276	1193	1145	41	79	102	101	92
Западно-Казахстанская	646	768	857	917	932	34	51	35	33	49
Жамбылская	734	808	852	834	846	75	98	90	90	96
Карагандинская	1957	1902	2340	2235	2309	148	159	216	238	257
Костанайская	1393	1500	1502	1438	1475	164	204	218	161	167
Кызылординская	709	725	846	812	784	85	73	99	91	89
Мангистауская	838	922	1027	1060	1131	20	32	41	43	40
Павлодарская	1118	1142	1354	1286	1292	95	79	65	83	112
Северо-Казахстанская	1047	1001	1047	1049	1023	114	116	111	119	115
Туркестанская	997	837	884	905	939	42	47	52	60	50
Восточно-Казахстанская	1767	2055	2091	1985	2010	99	157	240	296	303
г. Астана	1617	1997	4103	4003	4039	179	214	541	543	582
г. Алматы	3902	4389	7970	7716	7124	314	219	377	590	550
г. Шымкент	1012	1188	1431	1461	1560	87	96	108	96	112

*Данные составлены авторами на основе статистических данных Комитета по статистике МНЭ РК [16]

Рассматривая инновационную активность предприятий (Рис.1), наблюдается значительный рост с 8,1% 2013-2015 гг. до 9,3% в 2016 г. и 9,6% в 2017 г., соответственно. Значительному росту данных показателей в первую очередь способствует повышение доли затрат на НИОКР (Табл.2), с 61 672,7 млн тенге в 2013 г. до 68 884,2 млн тенге в 2017 г., которая складывается из республиканского бюджета, местного бюджета, иностранных инвестиций, прочих и собственных средств (рисунки 2).

В условиях современной конкуренции в различных секторах рынка доля инноваций остается невысокой, т.к. отсутствуют четкие подходы к технологиям создания и запуска инноваций на рынок. Каждой предпринимательской структуре, планирующей оптимизировать расходы, увеличивать долю на рынке, сохранять постоянную клиентскую базу необходимо понимать, каким образом можно увеличить роль инноваций и заниматься их постоянным созданием.

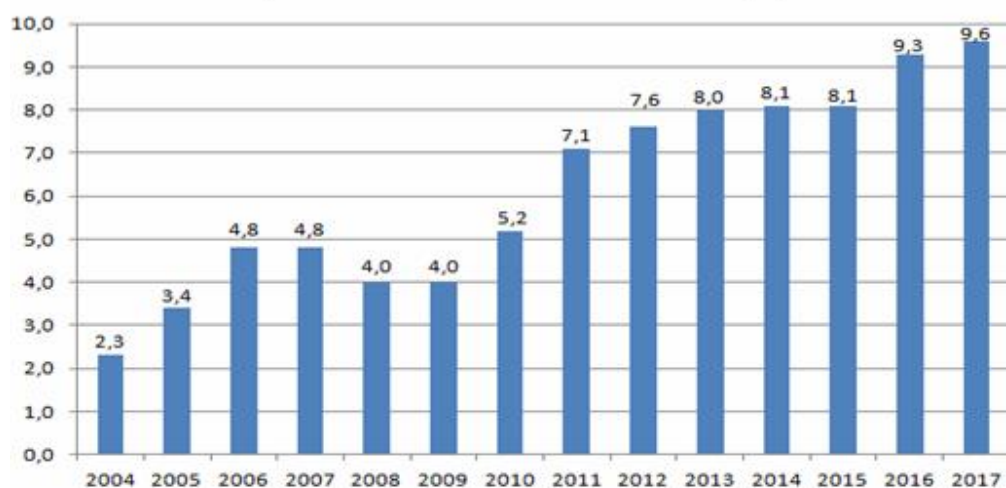

Рисунок 1. Уровень инновационной активности предприятий, %*

*Составлен авторами на основе статистических данных Комитета по статистике МНЭ РК

Таблица 2

Внутренние затраты на НИОКР по областям, (млн тенге)*

Область	2013	2014	2015	2016	2017
Республика Казахстан	61 672,7	66 347,6	69 302,9	66 600,1	68 884,2
Акмолинская	742,5	826,7	1 113,1	797,3	898,2
Актюбинская	559,2	735,3	701,6	763,0	839,1
Алматинская	1 117,4	804,2	1 053,6	941,7	871,1
Атырауская	1 880,0	1 885,7	2 415,9	2 753,3	3 637,7
Западно-Казахстанская	916,0	672,2	753,2	1 789,2	298,5
Жамбылская	1 077,0	1 322,3	689,7	456,3	1 024,3
Карагандинская	3 407,7	4 048,9	3 597,8	4 279,1	3 488,1
Костанайская	445,3	574,0	599,2	562,1	1 176,5
Кызылординская	213,3	266,0	235,6	613,6	506,3
Мангистауская	5 095,4	6 160,7	7 694,5	7 800,4	8 043,5
Павлодарская	335,3	322,9	320,8	390,4	335,7
Северо-Казахстанская	209,6	236,3	224,4	180,2	185,2
Туркестанская	247,3	284,1	313,0	173,1	204,9
Восточно-Казахстанская	3 773,3	3 040,6	3 300,0	3 475,4	5 000,5
г. Астана	9 741,2	10 187,7	13 451,9	13 990,6	16 297,5
г. Алматы	30 991,0	34 030,3	31 791,2	26 596,1	25 357,8
г. Шымкент	921,2	949,7	1 047,4	1 038,3	719,3

*Данные составлены автором на основе статистических данных Комитета по статистике РК [16]

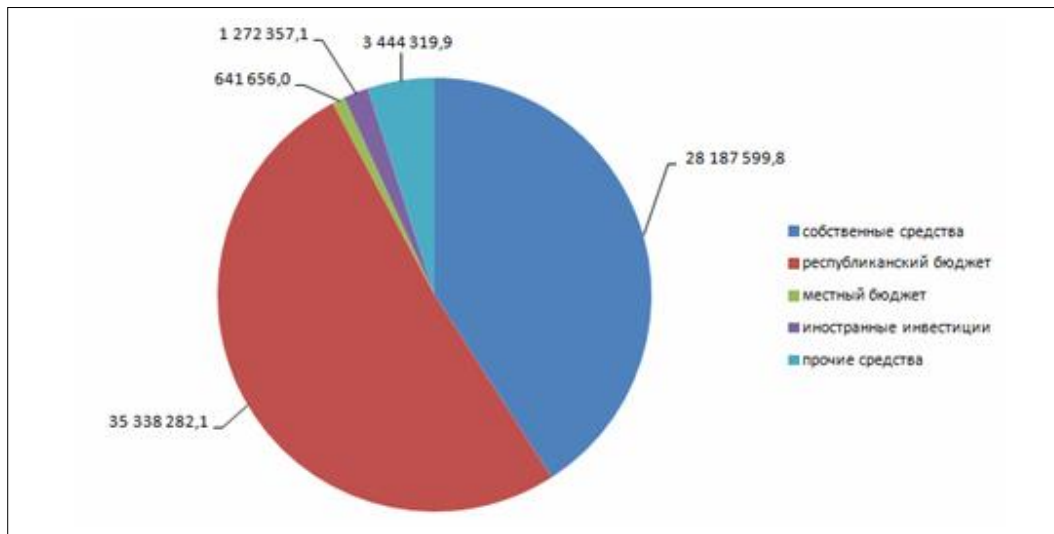

Рисунок 2. Источники финансирования на НИОКР, (тыс. тенге)*

*Данные составлены автором на основе статистических данных Комитета по статистике МНЭ РК [16]

Следует выделить ряд следующих основных проблем, влияющих на процессы управления инновационным развитием предприятия:

1. Ограниченность финансирования инновационной деятельности предприятий, высокий уровень управленческих расходов.
2. Отсутствие у инновационных предпринимателей современной базы для внедрения разработок по причине износа или отсутствия необходимого оборудования, физического и морального износа основных производственных фондов.
3. Наличие фактора сопротивления инновациям.
4. Отсутствие кадров, способных эффективно руководить инновационным процессом.
5. Недостаточно эффективная государственная политика в области инноваций.

Для большего стимулирования инновационно-активных предприятий необходимо внедрение следующих методов и условий [12]:

1. Государственная научно-инновационная политика, основанная на следую-

щих принципах: приоритет инноваций над традиционным производством; обеспечение свободы научного и научно-технического творчества, правовой охраны интеллектуальной собственности; содействие развитию конкуренции в сферах науки и техники, экономичность инновационных процессов; определение приоритетных направлений; гибкость инновационной политики; интеграция образования, науки и предпринимательской деятельности; взаимодействие развитию инновационного предпринимательства в регионах путем передачи определенных прав и обязательств на региональный уровень; масштабность; содействие развитию международного сотрудничества.

2. Эффективное взаимодействие науки и бизнеса, участвовать в создании институциональных условий для внедрения высоких технологий через систему регулирования, привлечение капитала в сферу научных исследований и высокотехнологичных производств, используя инструменты государственно-частного партнерства, участие в реализации наиболее значимых инвестиционных программ, таких как развитие тех-

нопарков, наукоградов, особых экономических зон, поддержка и продвижение отечественных инновационных продуктов как на внутреннем, так и на внешнем рынках, создание базы инновационных идей, собственной или в виде регионального инновационного центра.

3. Наличие финансовых средств на разработку инновационных проектов является одним из необходимых условий для предпринимательских структур, стремящихся работать в инновационной сфере. Основными источниками финансовых ресурсов являются собственные финансовые средства, некоторые виды активов в виде основных фондов, земельных участков, промышленной собственности и так далее. Это могут быть привлеченные средства: субсидии из государственного, регионального и местного бюджетов, иностранные инвестиции, предоставляемые в форме финансового или иного участия в уставном капитале, кредиты коммерческих банков, иностранных инвесторов.

4. Коммерциализация научных исследований для выведения разработки на рынок для коммерческого использования. Необходимо формировать активную стратегию маркетинга для продвижения будущего продукта на рынок, формировать спрос у будущих потребителей на новый продукт или услугу.

5. Подготовка специалистов нового формата, не только владеющих навыками разработки новых продуктов, но и доведением их до конечных потребителей, способных увидеть в научной разработке коммерческий продукт, а также грамотно осуществляющих процесс его коммерциализации. Переход на целевую подготовку специалистов по заявкам бизнеса, что позволит обеспечить потребность в специалистах такого уровня.

6. Формирование инновационной культуры для продвижения новых идей, конструктивного отношения к нововве-

дениям и воспитания инновационной восприимчивости, создание положительного имиджа предпринимателя-инноватора. В основе развития инновационной культуры предприятия лежат знание, т.к. создание идей это творческий процесс. «Генераторы идей» должны понимать, что новые идеи в бизнес-процессе предприятия приветствуются, мотивируются, поощряются. Необходима соответствующая внутренняя культура и атмосфера, подталкивающая команду сотрудников к генерированию нового, необходимого в данный момент времени.

7. Защита прав интеллектуальной собственности по обеспечению использования инноваций исключительно с разрешения правообладателя, усиление механизма запрета на незаконное использование объектов интеллектуальной собственности.

8. Создание единой информационной системы отслеживания и доступа к современным технологическим и организационным нововведениям, создание банка инновационных идей и разработок.

9. Выделение приоритетных направлений инновационного развития, как точек роста, через которые будут постепенно вовлечены другие сектора экономики на основе разработки целевых программ инновационного развития, которые помогут экономике получить высокую отдачу на основе использования прямых инвестиций и применение налогового и других инструментов государственного регулирования, способных обеспечить производство новых конкурентных видов продукции.

10. Включение Казахстана в мировые инновационные платформы, банки знаний, позволяющих дать значительный импульс инновационным процессам на основе развития интеграционных, кооперационных связей на национальном и международном уровне, участие в международных инновационных проектах для технологического перевооружения отраслей промышленности на основе использования новейших

научно-технических разработок и высоких технологий.

Выводы. Таким образом, сочетание межгосударственных, национальных целевых инновационных программ, программ технологического развития, а также отдельных инновационных проектов создаст условия как для насыщения конкурентоспособной продукцией внутреннего рынка, так и откроет выходы к мировым рынкам, причем, внутренние потребности страны при этом будут удовлетворены.

В данном исследовании предлагаются следующие методы стимулирования инновационной деятельности:

- оказание финансовой поддержки инновационных проектов в форме бюджетных кредитов, субвенций и субсидий;

- внедрение системы компенсации снижения процентной ставки по кредитам для субъектов малого инновационного предпринимательства, выданным кредитно-финансовыми организациями, в целях привлечения дополнительных внебюджетных ресурсов;

- неформальное финансирование («партнерский кредит»), т.к. одним из основных факторов, ограничивающих возможности малых предприятий получить банковский кредит, является присущая малому бизнесу специфическая структура активов;

- обеспечение доступа предпринимателей к кредитам, что позволит вывести малый бизнес из теневого сектора экономики и стимулировать появление новых инновационных предприятий и предоставить начальный капитал для офисных и производственных помещений;

- развитие и внедрение таких прогрес-

сивных форм инвестиционной поддержки инновационного предпринимательства, как лизинг и франчайзинг;

- финансирование наукоемких и высокотехнологичных проектов малых предприятий в инновационной сфере с привлечением долевого участия коммерческих и некоммерческих организаций;

- формирование областного венчурного фонда с целью финансирования мероприятий по поддержке инновационной деятельности субъектов малого предпринимательства, в частности внедрение практики финансирования фондов венчурного капитала в форме государственных инвестиций или бюджетных кредитов;

- долевое участие органов местного управления в финансировании научно-технологических исследований субъектов инновационного предпринимательства, включая оплату патентно-лицензионных расходов;

- внедрение практики компенсации части процентной ставки по кредитам и займам, идущим на разработку и освоение новой техники субъектам малого предпринимательства области, до момента ее коммерческой реализации;

- использование механизма финансовой аренды (лизинга) для ускоренного обновления и модернизации основных средств, повышения качества и объема выпускаемой продукции.

Внедрение данных механизмов позволит существенно стимулировать инновационную деятельность в Республике Казахстан, т.к. будут задействованы как внешние, так и внутренние источники роста предприятий и их заинтересованность в применении инноваций.

ЛИТЕРАТУРА

1. Чернова А.С. Сущность инновационной активности предприятий // Молодой ученый. – 2015. – №1. – С. 311-312. <https://moluch.ru/archive/81/14627/>.
2. Chesbrough H. Open Innovation: The new Imperative for Creating and Profiting from Technology. – Boston, Massachusetts: Harvard Business School Press, 2003.

3. Hamel G. Management innovation // *Journal on Leadership Excellence*. – 2007. – Volume 24, Issue 1. – 5 p.
4. Knoke B. State of the Art about the Collection and discussion of requirements for Systematic Business Innovation and definition of KPIs // *BIVÉE*, 2015.
5. Martinez M.T. Innovative enterprise – organisation, evolution and control // *International Journal of Production Economics*. 2001. – Vol. 74. N1-3. 2001.
6. Michuda A. Enterprise Innovation in the Digital Era. *Sopheon Progress Global Survey*, 2016.
7. Missikoff M., Canducci M., Maiden N. Enterprise Innovation: From Creativity to Engineering // *Wiley-ISTE*. – 2015. – London. – 321 p.
8. Paton R., McCalman J. *Innovation Management: A Guide to Effective Implementation*. SAGE Publisher. – 2008.
9. Shigenobu O. *A Guidebook of Project & Program Management for Enterprise Innovation* Project Management Association of Japan // PMAJ. – 2005.
10. Sullivan D., Dooley L. *Applying Innovation* // SAGE Publisher. – 2008.
11. Токсанова А.Н. Стимулирование внедрения инноваций в Республике Казахстан: вопросы теории и практики // Сборник XVII Междунар. науч.-практ. конф. «Россия и Европа: связь культуры и экономики». – Прага, 2017. – С. 437-441.
12. Токсанова А.Н., Сарина Г.А., Ашикбаева Ж.С. Innovative Development of the Economy of Kazakhstan: Problems and Solutions // Международная On-line конференция на базе коммуникативной площадки «G-global» «Учет, аудит и анализ: международная практика, тенденции и перспективы развития». – Астана: ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, 2017.
13. Токсанова А.Н., Галиева А.Х., Мухамеджанова А.А. Подходы к внедрению механизмов управления инновационного предпринимательства по целям и результатам деятельности // *Материалы II междунар. науч.-практ. конф. на тему: «Актуальные вопросы экономических наук»*. – 2017. – С. 545-550.
14. Амирбекулы Е. *Инновационная инфраструктура национальной экономики: Монография*. – Астана: КазУЭФМТ, 2018. – 258 с.
15. Ospanov A.A., Toxanova A.N. The Innovative Development of Industrial Enterprises // *Materials of the IV International scientific-practical conference «Innovation Management and Technology in the Era of Globalization»*. – Dubai, United Arab Emirates, 2017, January 10-12. – P. 110-112.
16. Официальный сайт Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан. www.stat.gov.kz.
17. Предпринимательский кодекс Республики Казахстан от 29 октября 2015 г., №375-V. <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000375>.

Аңдатпа

Жұмыстың мақсаты – Қазақстан Республикасындағы кәсіпорындардың инновациялық қызметін талдау, Қазақстанның инновациялық дамуын дамытуға ықпал ететін себептер мен проблемаларды анықтау, Қазақстан Республикасында инновациялық кәсіпкерліктің даму ерекшеліктерін зерттеу, шағын және орта бизнестің дамуына ықпал ететін факторларды анықтау. Мақалада зерттеу Қазақстандағы экономика мен инновацияларды дамытудағы теңгерімсіздіктерді анықтауға негізделген, бұл жаһандық бәсекелестіктің артуына қарсы түзетуді талап етеді. Нәтижелер 2015-2017 жж. аралығында Қазақстан Республикасының аумағында жұмыс істейтін шағын және орта инновациялық кәсіпорындардың статистикалық деректеріне талдау жасау, республиканың инновациялық әлеуетін сараптамалық бағалау негізінде жүргізілді.

Annotation

The purpose of this work was to analyze the innovative activity of enterprises in the Republic of Kazakhstan, identify the causes and problems that affect the development of innovative development of Kazakhstan, study the features of the development of innovative entrepreneurship in the Republic of Kazakhstan, identify factors affecting the ability of small and medium enterprises to implement innovative activities. The study in this article is based on identifying imbalances in the development of the economy and innovations in Kazakhstan, which require adjustment in the face of increasing global competition. The results were obtained on the basis of a survey from 2015 to 2017 of small and medium-sized innovative enterprises operating in the territory of the Republic of Kazakhstan, analysis of statistical data, expert estimates of the innovative potential of the republic.

UDC 332.012
SCSTI 06.71.07

A.Kh. Galiyeva, d.e.s., Associate Professor (docent)

*E.A. Zhusupov, Doctoral Student
KazUEFIT*

**DIGITAL ECONOMY AS A MAJOR FACTOR OF DEVELOPMENT
OF AGRICULTURE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN**

Digital economy in agriculture of the Republic of Kazakhstan will be able to ensure the sustainability of agricultural development, the development of agrarian science, agricultural education, compliance with environmental standards. The article deals with the introduction of elements of digitalization in the agricultural sector. Modern management in agriculture is an element of the strategic development of the sectoral economy, including innovative developments in the digital economy. It is concluded that sectoral digitalization will allow developing agricultural sectors at an accelerated pace. Thus, the specificity of the agricultural sectors is reflected in the conditions for introducing elements of digital technologies and, in general, affects the efficiency of digitization of agriculture. The introduction of pilot technologies is of great importance as a “development vector” of integration with the subsequent saturation of the market with IT technology products. Therefore, adherence to the phased implementation of elements of digital technology is of fundamental importance, since it will not only optimize the time period for technology development, attract investors, but also, in general, effectively operate the agricultural economy. One of the problems in the development of digital technologies in the agricultural sector is consumer awareness about the possibilities of digital technologies, the lack of funds for acquisitions and the lack of government projects to support small businesses in acquiring IT products and services. The creation of certain services or the development of existing ones (information and consulting services in agriculture) will make it possible to optimize the data of digital arrays in terms of agricultural technology. Acceleration of “Digitalization” of business processes will allow Kazakhstan agriculture to move to a new stage of development and provide it with competitive advantages.

JEL Q10, Q13

Keywords: digital economy, databases, consulting, agriculture.

Кілт сөздер: цифрлық экономика, деректер базалары, консалтинг, ауыл шаруашылығы.

Ключевые слова: цифровая экономика, базы данных, консалтинг, сельское хозяйство.

Introduction. The innovative development of agriculture in Kazakhstan in the current realities has reached a high level and steady growth. At the same time, there are hidden reserves, the use of which will give a new impetus to the development of the agro-industrial complex of the Republic of Kazakhstan in the new digital world. One of them is the achievement and implementation of the digital economy.

At present, each country in transition to the digital economy, depending on the level of economic development, level of education, preparedness of the regulatory framework, state and applied technologies for developing information systems, emphasizes this or that digital transformation strategy to achieve positive effects from this [1]. The digital economy in agriculture can ensure the sustainability of agricultural development, the development of agrarian science, agrarian education, compliance with environmental standards.

The relevance of the topic of the article is due to the fact that the digital economy in agriculture is the present and the future of the agro-industrial complex of the Republic. The formation of new approaches should be the goal of forming policy documents on the development of agriculture using the achievements of the digital economy to ensure the application of a paradigm for the growth of agricultural production.

Methodology of the research. The work methodology includes the use of analysis of data of quantitative analysis of indicators of competitiveness of agricultural products of the Republic of Kazakhstan. The theoretical and methodological basis of the study was the works of Kazakhstan agrarian economics, government programs, the media.

Results and discussion. The digital economy in agriculture will allow the development of a model of agricultural growth in the twenty-first century that reflects the characteristics of the Republic of Kazakhstan and is focused both

on the domestic and foreign markets. This will increase the growth of production of the main group of products, aimed at both export demand and import substitution and will ensure the demand for wheat, oilseeds, vegetable oil and other products of the agro-industrial complex. This will achieve sustainable development as a steady increase in production.

Sustainable development is such an organization of agricultural production, in which new generations would have access to resources and could conduct agriculture on a scale that meets the needs of the population for food [2].

The development of information systems and computerization open up new opportunities for agriculture by improving the quality of work and increasing productivity. An important role in this is played by enterprises producing agricultural machinery and equipment. At the same time, the main ones are developments in the fields of program management of spraying and tillage processes, fertilization for crops.

Already today, in some agrocomplexes, new farming technologies are quite successfully used, which are not at all inferior to foreign ones. Thanks to high technology it became possible free-keeping livestock. Recently, the consulting services market in Kazakhstan is gaining popularity in the agricultural sector. The reasons for this are: the growing interest in the introduction of information technology, and the need to gain practical experience in this area. Farmers need consulting, as they do not pay enough attention to tracking the latest technological advances, for them the quantity and quality of the goods produced is more important. Consulting is a project-oriented business process support activity, which allows an independent assessment of the effectiveness of the use of new information technologies. In this situation, a consultant comes to the rescue, who periodically visits the farm and makes recommendations for improving production and introducing

innovative technologies. Such support helps farmers to spend money not on the purchase of traditional, but already on new resource-saving information technologies. In addition, consulting, management and organizational centers are being formed, ready to help agricultural enterprises through their financing and implementation of investment projects. In Kazakhstan, the basis for creating a single information space is network technologies that are fairly new, but are developing rapidly, and large-scale enterprises are being equipped with high-tech developments.

The agro-industrial complex needs stable state support, provision of young personnel. Obviously, innovations, discoveries, ideas will be when young employees come.

In addition, the necessary economic and legal framework that defines the rights and obligations of persons in the formation of information resources and objectively stimulating regulators of the formation of information resources.

In modern conditions, when implementing a typical site of an agricultural enterprise, this logical database structure can become an integrator of all systems of precision farming, space monitoring of lands from a unified position. This will make it possible to implement typical solutions that are practically free for the producer. This logical structure and classification of these tasks for automation can be the basis for standardization of the digital platform for the plant industry. A similar approach

for other industries, including livestock, when placing the relevant database in a certain “cloud”, for example, with a provider with a powerful database management system, will expand the digital platform to all branches of agriculture. Obviously, these databases will be integrated with each other [3].

Thus, the integration of a single information Internet space of agricultural knowledge with typical sites of agricultural enterprises, agricultural research institutes and universities; typical ILE and primary accounting systems implemented using Internet technologies are the basis of a digital platform, the logical structure of which is ready for integration with various digital devices and devices in the future [4].

Based on the article it can be concluded that the digital economy in agriculture will allow to form a new structure of the digital ecosystem of the agricultural sector. Together with the digital assets of the agricultural sector, innovative projects will be placed on technological platforms in it. For the creation and operation of the digital agricultural sector of the Republic of Kazakhstan in the twenty-first century, coordinated actions of all participants, specialists with new competencies, high financial costs, a developed IT structure, methodological and legal support are needed. Digitalization of business processes will allow Kazakhstan’s agriculture to move to a new stage of development and provide it with competitive advantages.

REFERENCES

1. Бышов Н.В., Мусаев Ф.А., Текучев В.В., Черкашина Л.В. Информационные технологии в экономике и управлении: Учебн. пособие. – Рязань: Изд. РГАТУ, 2015. – 180 с.
2. Зайцева И.В., Кондаурова А.А. Информационные технологии в сельском хозяйстве // Инновационные технологии в машиностроении, образовании и экономике. – 2017. Т.6. – №3 (5). – С. 9.
3. Коломейченко А.С. Информационная поддержка инновационного развития АПК // Вектор экономики. – 2017. – №4 (10). – С. 28-31.

Аңдатпа

Қазақстан Республикасының ауыл шаруашылығындағы цифрлық экономика ауыл шаруашылығы дамуының тұрақтылығын, аграрлық ғылымды дамытуды, аграрлық білім беруді, экологиялық стандарттарды сақтауды қамтамасыз ете алады. Мақалада аграрлық секторда цифрландыру элементтерін енгізу қарастырылған. Ауыл шаруашылығындағы заманауи менеджмент – салалық

экономиканың стратегиялық дамуының элементтері, оның ішінде цифрлық экономикадағы инновациялық әзірлемелер. Салалық цифрландыру ауыл шаруашылығы секторын жеделдете қарқынмен дамытуға мүмкіндік беретіндігі туралы қорытынды жасалды. Осылайша, ауыл шаруашылығы секторларының ерекшелігі цифрлық технологиялардың элементтерін енгізу жағдайында көрінеді және тұтастай алғанда ауыл шаруашылығын цифрландыру тиімділігіне әсер етеді.

Аннотация

Цифровая экономика в сельском хозяйстве Республики Казахстан сможет обеспечить устойчивость развития сельского хозяйства, развитие аграрной науки, аграрного образования, соблюдение экологических норм. В статье рассматриваются вопросы внедрения элементов цифровизации в отрасли сельского хозяйства. Современное управление в сельском хозяйстве представляет собой элемент стратегического развития отраслевой экономики, включая инновационные разработки в части цифровой экономики. Сделан вывод, что отраслевая цифровизация позволит ускоренными темпами развиваться отраслям сельского хозяйства. Таким образом, специфичность ведения отраслей сельского хозяйства отражается на условиях внедрения элементов цифровых технологий и в целом влияет на эффективность цифровизации сельского хозяйства.

UDC 656:658.5:338.49
SCSTI 06.71.09

*M. Petrova, Ph.D, Professor, St. Cyril and St. Methodius University
of Veliko Tarnovo, Bulgaria*

D.M. Turekulova, d.e.s., Professor

*B.K. Zhumanova, c.e.s., Docent
KazUEFIT*

TRANSPORT AND LOGISTICS INFRASTRUCTURE: COMPOSITION AND FEATURES OF THE FORMATION

Formation of post-industrial economy, information technology development, the strengthening of the processes of hyper competition and globalization over the past decades led to a new understanding of logistic activity and set the task of rethinking the concept of logistics. Reconsideration of the logistic concept is understood as an integral consideration of all logistic functions and operations, minimizing total logistic costs, formation of logistic systems, focused on ensuring the optimization and operational regulation of supply, production and sales functions.

Logistics is a fairly young industry in the Kazakh economy, so domestic enterprises still do not fully understand what logistics means. Nevertheless, in recent decades there has been an expansion of the scope of application of logistics, which is due to the increasing needs of enterprises in reducing costs.

While in foreign countries, logistics has long been a practical tool for a market economy. Integrated logistic approach, various logistic systems, logistics concepts and technologies are applied by well-known foreign corporations.

JEL L91, R40, Z0

Keywords: *logistics, logistics concept, logistics approach, transport and logistics infrastructure.*

Кілт сөздер: *логистика, логистикалық тұжырымдама, логистикалық көзқарас, көлік-логистикалық инфрақұрылым.*

Ключевые слова: *логистика, логистическая концепция, логистический подход, транспортно-логистическая инфраструктура.*

The main reasons for the emergence and implementation of the concept of logistics in the practice of commercial and industrial enterprises were the following points:

- 1) increased competition in world and regional markets;
- 2) achievement of the maximum efficiency of technological processes for the manufacture of products;

- 3) a significant increase in the cost of operations for the preparation of resources for processing and delivery to the places of use or implementation;

- 4) widespread modern information technology;

- 5) wide differentiation of products of commercial and industrial enterprises with the provision to the consumer of the products and with

the characteristics that he needs.

It should be noted that the concept of «logistics» has deep roots and was used in ancient times. According to a number of researchers, the term has Greek roots, literally meaning «counting art» or «art of calculation and reasoning». In Ancient Athens, there was a government agency called «logisteria», but government inspectors were called logisticians. In logisterias where checked the financial statements of officials. In Ancient Rome there was a special position – «logistician». Logisticians called officials who were involved in the distribution of food products. The German mathematician G. Leibnitz understood logistics as a formal (mathematical) logic. Wherein he used the terms «logistica» and «logica miatematica» as synonyms.

According to another, alternative view, the origin of the term «logistics» has French roots, which means «make it wait» or «lodge». In this interpretation, the development of practical logistics was primarily associated with military affairs and the supply of the army. For example, in the French army of Napoleon, logistics meant the science of inventory management and supply of troops. Even there was a special position –

«Marshal for Logistics». The author of the first works on logistics A.A. Zhomini understood logistics as planning, management, logistical and food supply of troops, as well as determining the location of their deployment, construction of roads, fortifications. During the Second World War, he developed the principles of logistics which were widely used in the logistics of the US Army.

Logistics received widespread use in economics in the 60s of the 20th century, because at that time significant advances in communication technology began. At that time, the concept of marketing highlighted a range of problems related to the provision of the production process with material resources. The main reason for this separation was a significant increase in the cost of enterprises in the transportation of finished products and the maintenance of inventories. In this connection, the companies began to conduct research on issues such as the promotion of material flow in distribution channels, reduction of costs for the maintenance of stocks and transportation of finished products. It became possible to solve these problems due to advances in computer technology. As a result, a new science was formed in the economy, which was called logistics.

Table

Interpretations of the term «logistics» in the works of various authors

Author and source	Definition
1	2
Rodnikov A.N.	The science of planning, controlling and managing transportation, warehousing and other tangible and intangible operations performed in the process: bringing raw materials and materials to a manufacturing enterprise; in-plant processing of raw materials and semi-finished products; bringing finished products to the consumer in accordance with the interests and requirements of the latter, as well as the transfer, storage and processing of relevant information
Alesinskaya T.V.	The process of managing the movement and storage of raw materials, materials, semi-finished and finished products in the economic turnover from the initial source to the final consumer of the finished product, as well as information related to these operations
Anikin B.A.	The science of planning, organizing, managing, controlling and regulating the movement of material and information flows in space and in time from their primary source to the final consumer

1	2
Gadzhinskiy A.M.	Planning, organization and control of all types of movement and warehousing activities that ensure the passage of material and related information flows from the point of purchase of raw materials to the point of final consumption
Busher J.	The process of planning, implementing management of efficient, economical movement and preservation of raw materials, work in progress, finished products and related information to ensure compliance with customer requirements
Krikavskiy E.V.	Planning and management of the flow of materials, their parts and the necessary information flow in order to accelerate the overall flow and finished products within the institution and for its marketing channels, ensuring the maximization of current and future profits and high efficiency of order implementation
Chuhray N.	The science of optimal management of material, informational and financial flows in economic adaptive systems with synergetic connection
Bauersoks D.J.	The process of planning, executing and controlling, efficient in terms of reducing the costs of the flow of stocks, raw materials, materials, work in progress, finished goods, services and related information from its point of origin to the point of consumption (including imports, exports, internal and external movements) for complete customer satisfaction
Ponomareva Y.V.	Theory and practice of managing material and related information flows

It should be noted that in the economic literature, until now, there has not been a common understanding of what should be understood by the term «logistics» (Table).

Analysis of numerous domestic and foreign economic literary sources allowed the existing interpretations of the concept of «logistics» to be divided into two groups:

1. Logistics is defined as the direction of economic activity, which is the management of material flows in the areas of production and circulation. At the same time, the main operations that provide physical advancement of a material flow are loading, transportation, unloading, warehousing, order picking, collection and processing of information necessary for the movement of a material flow. The complex of such operations forms the sphere of logistics.

2. Logistics is viewed as an interdisciplinary research area directly related to the search for new opportunities to improve the efficiency of material flow promotion. To this end, the scope of logistics also includes analysis of the market, coordination of supply and demand, coordination of the interests of all participants in the process of

promoting material flows, i.e. covers a range of intangible operations.

From our points of view, the most common and expedient for domestic practice is the following definition: logistics is the science of planning, controlling and managing material, commodity and non-material operations that are carried out in the process of bringing raw materials, materials and purchased goods to the production unit of an enterprise; their in-plant processing; bringing the finished product to the consumer in accordance with the needs and requirements of the latter, including the transfer, storage and processing of relevant information.

In accordance with Figure 1, in our opinion, the definition of logistics should include the concept of a commodity, rather than an abstract, indefinite material flow.

As with many other basic concepts of logistics, a single, well-established definition of a logistics system has not yet been formed. So, quite often in the economic literature there is a definition according to which a logistic system is an adaptive feedback system that performs certain logistic operations and functions. At the same time,

such a system consists of several subsystems and has developed connections with the external environment. In addition, there is another definition: a logistic system is a system for managing logistic processes that have feedback; These processes operate in a single multi-level structure, with a single resource distribution center according to established criteria for the efficiency of their use. This means that the system makes it possible to ensure the implementation of logistics operations with optimal costs for moving products throughout

the supply chain. Also, a logistic system means a set of functionally related elements interconnected with each other; Such a system is aimed at the integrated management of material flow, as well as the associated flows of information and finance. Foreign scientists define the logistics system as a process of planning and coordinating all aspects of the physical movement of materials, components and finished products to minimize total costs and ensure the desired level of service.

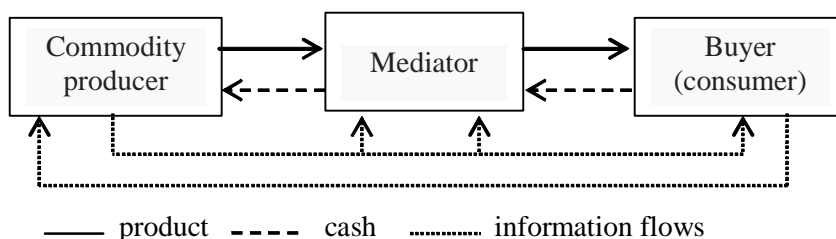

Figure 1. Logistics as a commodity management, information and financial flows

In our opinion, the logistics system should be considered from the standpoint of a systematic approach to business planning. In this case, it is more expedient to give the following definition: a logistics system is a relatively stable set of links, structural and functional departments of a com-

pany, suppliers, intermediaries and consumers that are combined and interconnected by a single organizational business strategy.

The logistic system has a number of properties shown in Figure 2.

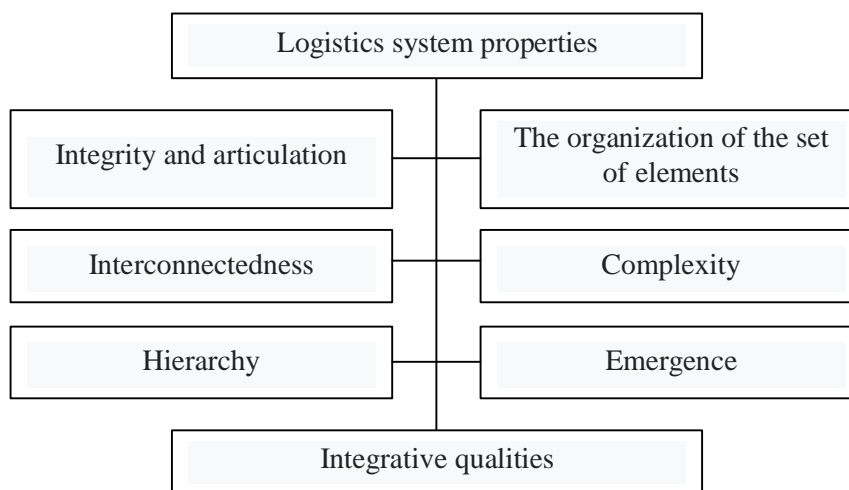

Figure 2. The main properties of the logistics system

The main properties of the logistics system include the following properties:

1) integrity and articulation; this means that all elements of the system should work as a whole as a team;

2) interconnectedness, since a logistic system is characterized by various types of communication. For example, organizational, technological, production;

3) the organization of a set of elements, which implies the possibility of creating associations and relationships in the future;

4) integrative qualities, since the system has qualities that its elements do not individually possess;

5) complexity, because the system consists of a large number of links or elements, and individual links have a multifactorial nature of the interaction;

6) hierarchy; this property indicates the subordination of links or low-level elements to links or elements of a higher level;

7) emergence, i.e. the ability to perform the target function of the entire logistics system, and not its individual elements or subsystems.

A well-organized logistics system brings the company the following benefits:

- increase production efficiency. Materials for the production of goods will be in stock at the right time and in the required quantity, which will reduce the time of manufacture of each product;
- rational use of production space;
- improvement of working conditions, compliance with safety standards;
- reducing the cost of production;
- the creation of stocks of products that meet the needs of the enterprise.

This amount of inventory helps to avoid overproduction, excessive storage costs of products:

- high quality of service, which is manifested in compliance with the delivery time, no failures in the delivery schedules;
- low time costs for cargo processing.

The links of the logistic system are usually divided into three types:

1) absorbing;

2) generating;

3) transformative.

True, there are also mixed links; they combine all three main types of links in various combinations. In the links of the logical system, different streams, for example, material, informational, financial, can converge, branch out or break up. At the same time, they can change the content, parameters, intensity, etc.

Elements (links) of the logistics system, located in a certain order, constitute the so-called logistics chain. In other words, the logistics chain is an ordered set of legal entities (individuals) that carry out logistic operations to provide the consumer with a particular product. In addition, it is a certain sequence of technological and logistic operations in any production that is under single control.

In the logistics chain, where there is a passage of commodity and information flows from the supplier to the consumer, there are mainly the following links:

- purchase and supply of raw materials and semi-finished products;
- storage of products and raw materials;
- production of goods;
- distribution, which includes the shipment of goods from the warehouse of finished products;
- consumers of finished products.

Western experts identify several types of logistics, shown in Figure 3:

1) purchasing logistics, i.e. logistics related to the provision of production materials;

2) production logistics is the movement of material flow within the production process; it reflects the planning, regulation and control of material resources;

3) marketing (marketing, distribution) logistics implies planning and control over the physical movement of materials and finished products from manufacturing sites to consumption sites; associated with the distribution of goods;

4) information (computer) logistics is a part of logistics, which acts as a link between the supply, production and marketing of an enterprise; organizes the data flow accompanying the material flow in the process of its movement;

5) inventory logistics is engaged in the management and organization of stocks in warehouses, as well as provides control over the costs of warehouse operations;

6) warehousing logistics solves the tasks of organizing warehousing, forms systems for accepting, accounting and placing stocks in warehouses;

7) the organization of logistics management involves the formation of a logistics strategy that includes strategic decisions, techniques, plans related to supply chain management;

8) transport logistics is a system for organizing cargo delivery with minimal time and optimization of delivery costs.

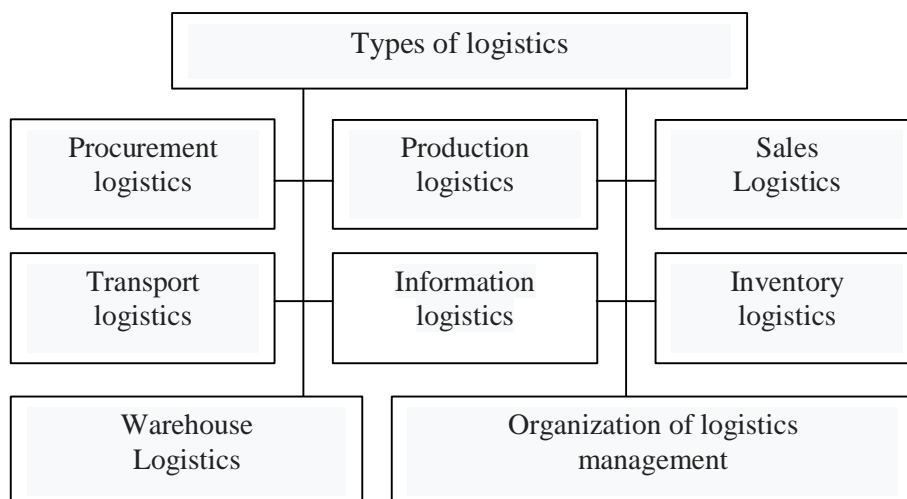

Figure 3. **Types of logistics**

However, there are other approaches to the interpretation of transport logistics. For example, some researchers note that transport logistics refers to the organization of functioning and management of material flows, as well as the corresponding supporting and accompanying flows in the process of movement of goods. Other scientists give a broader definition of the term. They emphasize that transport logistics is the movement of products by means of a certain technology, specific routes in the supply chain. Such logistics consists of logistic, technological operations and functions. At the same time, it includes forwarding, cargo handling, packaging, transfer of ownership of the goods, prevention of threats, risk insurance, customs procedures, etc. In our opinion, these definitions are inherently not in conflict with each other.

Transport logistics solves a complex of tasks, primarily aimed at enhancing the coherence of actions of direct participants in the transport process:

– provision of technical compliance of participants in the transport process. Technical compliance is understood as the consistency of vehicle parameters, allowing work with packages and containers;

– coordination of economic interests of participants in the transport process;

– the use of unified planning systems, in particular, the development of schedules for different types of transport.

In addition, the tasks of transport logistics include the choice of the type of transport, the organization of transport corridors, the choice of the type of vehicle, the choice of the route for transporting cargo, etc.

It should be borne in mind that there are three main approaches to the organization of transport flow: multimodal, intermodal and traditional transport.

Multimodal transportation is the carriage of

goods by at least two modes of transport; it is carried out under the responsibility of one transport operator, but under a single transport document and at the end-to-end tariff. In some cases, instead of the term «multimodal transportation», the term «mixed transportation» is used.

For a shipper, intermodal transportation looks like transportation performed by one type of transport. The client deals with the sole operator responsible for the delivery of the goods; it ensures the performance of the necessary additional services, coordinates the «through» tariff with the client, issues the client with one transport document for the entire route of the cargo.

In the development of the transport and logistics system, the formation of the logistics infrastructure occupies an important place.

Analysis of points of view of foreign authors allowed us to distinguish three definitions of the logistics infrastructure:

– a set of service industries, the list of which varies depending on the object and operational composition of the activities of service entities;

– a set of material and technical means ensuring the normal conditions for the activities of economic entities;

– a set of conditions that create favorable conditions for the development of product distribution in industries that meet the needs of the population.

In our opinion, we can offer the following definition: logistics infrastructure is an integrated system of socio-economic objects that ensure the functioning of multi-level logistics systems in order to improve the efficiency of the material, commodity and related flows.

Logistics infrastructure includes transport, communication, storage and service elements. They are associated with the additional processing of goods, the provision of household, commercial and administrative services that are provided with the necessary resources, in particular, material and information, natural, institutional, financial and human.

The main components of the infrastructure of logistics processes are shown in Figure 4.

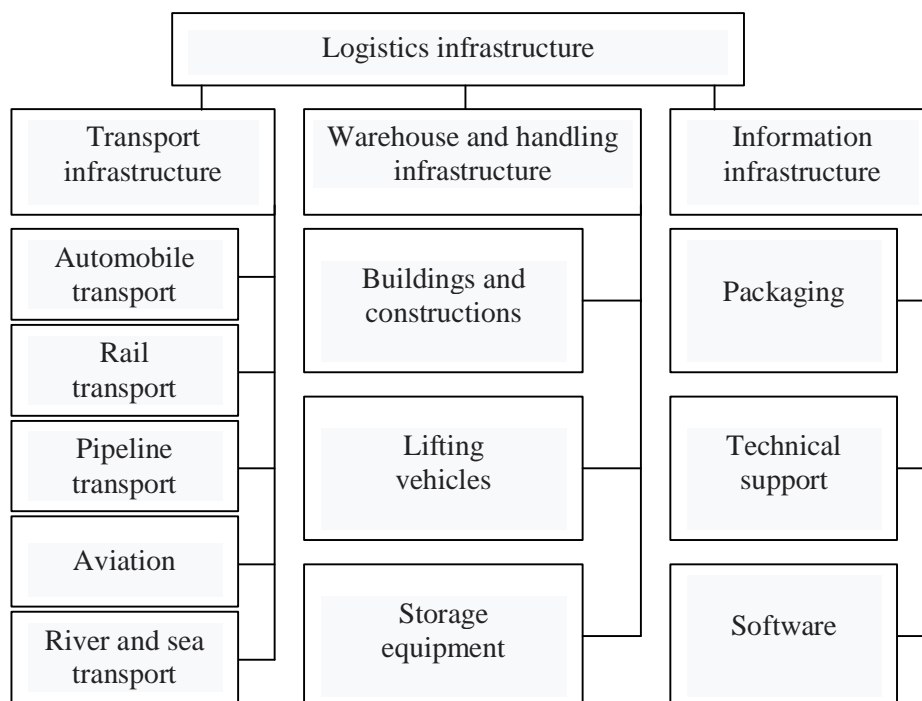

Figure 4. **Logistics Process Infrastructure**

The objects of logistics infrastructure are divided into three main groups. The first group includes objects of local importance. They are often called logistic parks or centers. On the territory of such parks, capacities are concentrated for the provision of a certain type of services related to the management of the commodity flows of individual firms, as well as their associations.

The second group of objects – regional logistics centers. The centers provide a more comprehensive range of logistics services; they have a well-developed transport infrastructure and information system.

The third group of objects is international logistics centers. They are concentrated in a relatively large area complex infrastructure facilities built in close proximity to important transport infrastructure facilities (ports, airports, railway junctions, intermodal terminals).

It is obvious that in modern conditions, transport, transport infrastructure can not ensure the efficiency of delivery of goods from the sender of the goods to the final consumer. For this, it is necessary that the transport system be integrated with the logistics infrastructure, forming a single

transport and logistics infrastructure. At the same time, warehouse complexes, logistic parks and centers act as a unifying basis. The composition of the transport and logistics infrastructure is shown in Figure 5.

Large-scale logistics center is a logistics hub. The word «hub» in English means the wheel hub, center. In relation to the transport industry, the hub is interpreted as a transfer, reloading hub. Moreover, in modern conditions, the importance of logistics hubs associated with maritime transport.

It is obvious that the importance of ports in the economic development of territories is difficult to overestimate. After all, shipping in most cases are more efficient than land transportation. At the same time, according to historical facts, the presence of ports contributed to the accelerated development of trade. Shipping and seaports mediated the connection between the developed center, the underdeveloped peripheral areas and the outer periphery. In other words, they served as a factor in ensuring world economic relations. In fulfilling this role, the ports served as the basis for the growth and prosperity of cities, were centers of regional development.

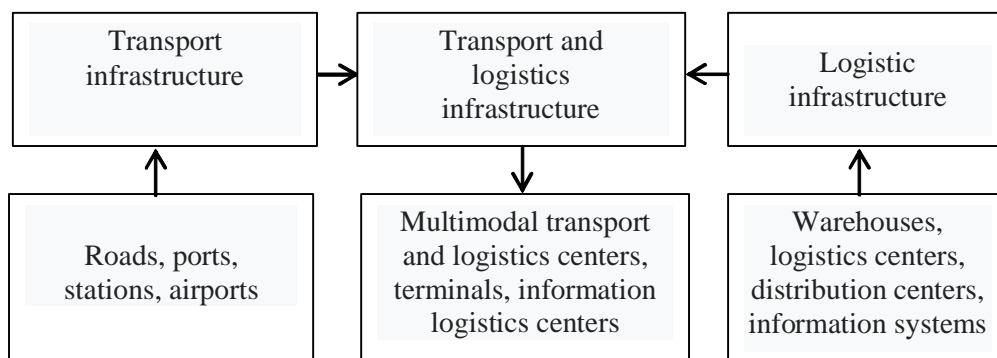

Figure 5. **The composition of the transport and logistics infrastructure**

Therefore, the construction of hub ports for the Kazakh economy is extremely necessary. The practical application in recent years of the «hub-and-spoke» model in the maritime transport industry marked the beginning of a new stage in the development of ports, including the formation of large hub centers – hub ports.

In the scientific literature, such concepts as

«hub», «port hub», «logistic hub», «transshipment port», «dry port», «sea terminal», and «distribution center» are quite common. But, unfortunately, a single, universal definition of the notion «port hub» has not yet been formed, and the available interpretations differ greatly.

The emergence of the concept of «port hub» in the marine logistics is associated with the

emergence of the spatial model of the «hub-and-spoke», which became widespread in the US aviation industry in the late 1970s. «Hub-and-Spoke» (translated from English literally means the hub and spoke), is a logistic model, which is characterized by a fan-shaped structure of routes.

Thanks to the decision to deregulate the aviation industry, American airlines were able to independently set fares for flights, form a route network, and create regional transport centers, so-called

hubs. As a result, the number of routes connecting all points of departure and all points of arrival within a single transportation network has decreased. The economies of scale were achieved due to the consolidation of traffic flows in the interregional nodes (the «hub») and on the routes to them (the «spokes»). Clearly, the hub-and-spoke model is shown in Figure 6. Larger and more efficient vehicles began to be used on more popular destinations, which contributed to the rational use of equipment.

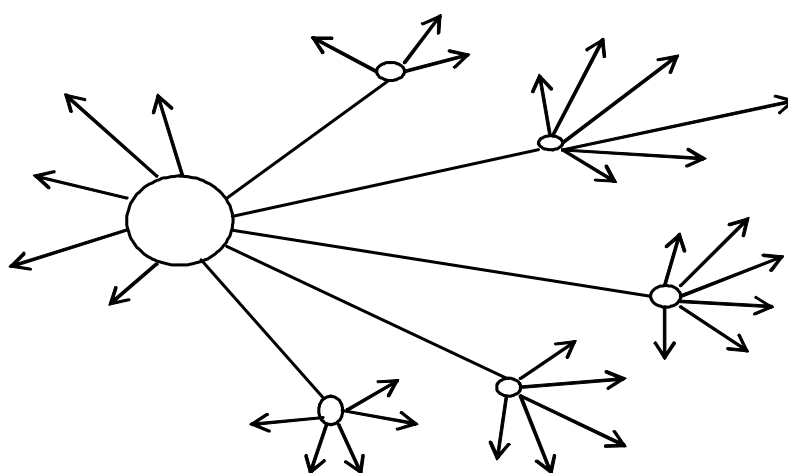

Figure 6. **Hub-and-Spoke Model**

Most Western researchers understand hub as the hub port complex; the operation of such a hub is dominated by the operation of transshipment of containerized cargo. However, there are other points of view. For example, according to some scientists, the hub port is a logistics center, which receives shipments from ocean lines and is then distributed among smaller ports. Such hub ports are connected to small ports at the expense of feeder carriers that have vessels capable of meeting the requirements of destination ports for navigation restrictions. T.B. Fir gives the following definition: «A hub port is the territory used for transshipment and serving as a trading gate for a larger hinterland by connecting backbone services with various feeder networks». This means that the author identifies the role of the port as a territory affecting the development of the region, as opposed to the port as an element of the transport system. H.S. We believe that the sea logistics

hub is a nodal point for transit of cargo (ensures the delivery of cargo on a door-to-door basis), a central distribution center (serves as a temporary warehouse) and a place to create added value. Maritime logistics hub is synonymous with the term «container port». This definition, a port hub is considered, on the one hand, as a place for creating value added, and on the other hand, it is characterized as a port where container cargoes prevail. A.L. Kuznetsov, whose opinion we share, considers the port hub as a transport hub on the basis of the seaport, which is a technological junction of the main transport types and a place to consolidate a consignment of goods to the amount that is economical for shipment on large vehicles.

Port hub, according to EG Efimova, must meet the following criteria:

- 1) location in a geographically central (or accessible) place in the region, the presence of a hinterland for additional attraction of goods;

2) the ability to take larger ships compared to the other ports of the region.

D.S. Scriabin endows hub ports with similar characteristics:

- it should be the largest ports of the coast;
- they must accept the maximum in size and capacity of vessels operating in the relevant areas;
- the predominant operations in these ports should be transshipment from ship to ship, or transshipment.

Conclusions and findings. A review of the existing approaches to defining the content of the «port hub» concept allowed to establish that most researchers distinguish the nodal nature of the port hub, its specialization in container cargoes, as well as the possibility of accepting larger ships compared to other ports in the region. It seems that these characteristics are key to determining the port hub.

At the same time, it is necessary to dwell separately on the characteristic of the hub port as a container port. Despite the fact that this property significantly narrows the concept of a port hub in terms of the degree of specialization of cargo handled, nevertheless, in our opinion, it can be considered quite reasonable. After all, container

cargoes determined the evolution of port facilities, served as the basis for the development of intermodal transportation, i.e. through traffic with the consistent use of several modes of transport. For example, the sea – the railway – the sea – road transport. In addition, it is known that container transportation is considered one of the most high-margin segments of transport services.

However, in the approaches of researchers there are disagreements regarding the characteristics of the type of transshipment carried out in hub ports – by type of transshipment and transit. It seems to us that both types of transshipment are acceptable, i.e. transshipment from ship to ship, as well as transshipment from ship to ground transportation. The introduction of intermodal transportation has become the basis for the formation of a unified international transport system.

The need for port economy hubs for Kazakhstan's economy is obvious, since the complexity of their logistics infrastructure makes it possible to coordinate the development of individual parts of the transport industry (railway transport, storage terminals, seaports, airports), as well as the necessary transport functionality from customs to security.

REFERENCES

1. Ayvazyan A.V. Basic logistics concepts in production // Student electronic scientific journal. – 2017. – №16.
2. Chyun Ying. Transformation of the concept of traditional logistics in modern logistics // Young scientist. – 2017. – №52.
3. Kostina N.N. Modern position of logistics in the enterprise: problems of interpretation and implementation of logistics // Social and economic sciences. – 2018. – №1.
4. Alekseycheva E. Yu. The main ways and factors to improve the competitiveness of industrial enterprises in Russia // Bulletin TISBI. – 2014. – №2.
5. Gabbasova V.V. Logistics system // Young scientist. – 2016. – №15.
6. How to build an efficient logistics system. New «old» logistics // www.fill.narod.ru/Kpefflgs.htm
7. Damdyn O.S. Transport Logistics // Young Scientist. – 2012. – №12.
8. Galstyan B. Transport logistics, its essence and objectives // Young scientist. – 2018. – №51.
9. Greenwald D. The McGraw-Hill Dictionary of Modern Economies // A Handbook of Terms and Organizations. – N. Y., 1973.
10. Stanton W. Fundamentals of Marketing. – N. Y., 1978.
11. Rostow W. The stages of Economic Growth. – N. Y., 1960.
12. Shvalov P.G. On the issue of identification of logistics infrastructure at the regional level // Bulletin KrasGAU. – 2012. – №5.

13. Raimbekov Zh.S. The economic content and composition of the logistics infrastructure // Bulletin KazEU. – 2014. – №1.
14. Akhmedov R. Construction of hub-ports as a solution to the problem of optimizing the transport network of Russia // Young Scientist. Technical sciences: traditions and innovations (II): materials of the Intern. scientific conf. – Chelyabinsk, 2013.
15. Tick A.A. International seaports hubs as a factor in the development of the Baltic Sea region. Thesis on the competition. uch.st. Ph.D. – St. Petersburg, 2017.
16. Vier T.B. Hub Ports: A Case Study of Port of Singapore. – 2010.
17. Nam H.-S., Song D.W. Maritime Logistics Hub in Concept and Practice. 12 th WCTR. – Lisbon, Portugal, 2010.
18. Kuznetsov A.L., Eglit Y.Ya., Kirichenko A.V. Transport hub: on the organization of activities // Transport of the Russian Federation. – 2013. – №1 (44).
19. Efimova E.G. Transport infrastructure of the Baltic Sea region in the system of international economic relations: Dis. Dan. – 08.00.14. – St. Petersburg, 2012.
20. Scriabin D.S. The method of planning the interaction of hub ports in the backbone transport system: dis. Cand. tech. sciences. – St. Petersburg: FGBOU VPO «State Maritime Academy. Admiral S.O. Makarova», 2012.

Аңдатпа

Постиндустриалды экономиканы қалыптастыру, ақпараттық технологияларды дамыту, гиперконкуренция және жаһандану үдерістерін күшейту соңғы онжылдықта логистикалық қызметтің жаңа түсінігіне алып келді және логистика тұжырымдамасын қайта қарастыру міндетін алға қойды. Логистикалық тұжырымдаманы қайта ойластыру деп барлық логистикалық функциялар мен операцияларды интегралдық қарау, логистикалық шығындарды барынша азайту, өндірістік, жабдықтау және өткізу функцияларын оңтайландыру мен жедел реттеу міндеттерін қамтамасыз етуге бағытталған логистикалық жүйелерді қалыптастыруды айтады.

Логистика Қазақстан экономикасындағы өте жас сала болып табылады, сондықтан отандық кәсіпорындар логистика ұғымын толық түсіне алмайды. Дегенмен соңғы онжылдықта логистика саласының кенеюі байқалады, бұл кәсіпорындардың шығындарды азайтудағы қажеттіліктерінің өсуіне байланысты.

Аннотация

Формирование постиндустриальной экономики, развитие информационных технологий, усиление процессов гиперконкуренции и глобализации за последние десятилетия привели к новому пониманию логистической деятельности и поставили задачу переосмысления концепции логистики. Под переосмыслением логистической концепции понимается интегральное рассмотрение всех логистических функций и операций, сведение к минимуму суммарных логистических затрат, формирование логистических систем, ориентированных на обеспечение задач оптимизации и оперативного регулирования снабженческих, производственных и сбытовых функций.

Логистика является довольно молодой отраслью в казахстанской экономике, поэтому отечественные предприятия еще не в полной мере понимают то, что подразумевает под собой логистика. Тем не менее, в последние десятилетия наблюдается расширение сферы приложения логистики, что обусловлено возрастающими потребностями предприятий в снижении затрат.

ӘОЖ 338.43
БТАМР 06.71.07

М.Ж. Каменова, э.ғ.д, профессор
М.Ж. Тұрсымбаева, э.ғ.к, доцент
ҚазЭҚХСУ

СҮТ ЖӘНЕ СҮТ ӨНІМДЕРІ НАРЫҒЫНЫҢ СЫЙЫМДЫЛЫҒЫН КЕҢЕЙТУДІҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Мақалада соңғы жылдары Қазақстан Республикасында сүт және сүт өнімдерінің нарығы мен оның дамуына әсер ететін мәселелер қарастырылды. Әрбір адам үшін белгілі бір тауарды тұтыну шекарасы әр түрлі болғандықтан, адам қажеттіліктерін қанағаттандыру деңгейіне байланысты тұтыну бюджеттерінің түрлері топтастырылды: ең төменгі күнкөріс деңгейі; материалдық ал-ауқат; ұтымды бюджет. Қазақстанда орташа жан басына шаққандағы негізгі азық-түлік өнімдері ұсынылатын стандарттар мен нақты тұтыну нормаларын талдау негізінде соңғы жылдары ел халқының негізгі азық-түлік өнімдерін нақты тұтынуы қабылданған стандарттарға толық сәйкес келмейтіні, тұтыну нормасы мен тұтыну арасындағы айырмашылық, ұсынылған стандарттарға сай келмеу немесе асып кетіп отырған салалар анықталды. Еліміздің сүт нарығындағы өсіп келе жатқан өзара бәсекелес кәсіпорындарға өнім желісін қайта қарастыру қажеттілігі дәлелденді. Қазақстандық сүт өнімдерінің бәсекеге қабілеттілігін әлемдік стандарттарға бейімделген және сыртқы нарық талаптарына сай өнімдер шығару жолымен арттыруға болатыны атап көрсетілді. Сүт өнімдері нарығын кеңейтуде импортты алмастыру саясатын іске асыру үшін қайта өңдеу кәсіпорындарының негізгі қорларына инвестициялар қажеттілігі, импорт алмастыру мәселесі өндіріс технологиясын жетілдіру, өнімді қайта өңдеуге, тауар өндірушілерге технологиялық жабдықтардың заманауи түрлерімен, жаңа технологияларды өңдеуге көмектесу мәселелерін шешумен тығыз байланысты екені атап көрсетілді.

Қорытындысында ұлттық даму нарығының мүмкіндіктерін кеңейтудің негізгі жолдары талданып ұсынылды.

JEL Q12, Q13

Кілт сөздер: нарық, нарық сыйымдылығы, импорт, тұтынушы, тұтыну нормасы, сүт өнімдері.

Ключевые слова: рынок, емкость рынка, импорт, потребитель, норма потребления, молочные продукты.

Keywords: market, market capacity, import, consumer, consumption rate, dairy products.

Сүт өнімдерінің ұлттық нарығының әлеуетін кеңейтудің басым бағыттары даму әлеуетін қамтитын негізгі элементтерді бөліп көрсетумен байланысты. Экономикалық әдебиеттерде дәстүрлі түрде тауар нарығының әлеуетін зерттеуге үш әдістемелік тәсіл қолданылды (1-кесте).

Біздің пікірімізше, нарық санаты ретінде тұтынушы, өндіріс және экспорттық-импорттық тауар нарығының компоненттері

арасындағы өзара әрекеттестіктің жиынтығын көрсетеді. Тұтынушы компонентінің тұрғысынан, біріншіден, азық-түлік сатып алуға байланысты тұтынушылық шығындар көлемінде көрсетілетін тұтынушылық сұранысты, екіншіден, нарық әлеуетінің шекарасын құрайтын тұтыну сипаттамасын қарастырамыз. Нарықтық әлеуетінің өндірістік көрсеткіштері тауар нарығына қатысушылар шығаратын өнім көлемін сипаттайтын көр-

сеткіштерді, терең өңдеу өнімдерін өндіруде өндірістік қуаттарды пайдалануды, өндіріс бағдарламаларын және оларды кеңейту мүмкіндіктерін анықтауды қарастыруы керек. Экспорттық-импорттық компонент нарықтың потенциалын зерделеуде маңызды орын алады, өйткені осы көрсеткіштер-

дің қатынасы бір жағынан басқа елдердің сыртқы нарықтарына шығу мүмкіндіктерін айқындауға мүмкіндік береді. Екінші жағынан азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселелерімен байланысты белгілі бір нарықтағы импорттық өнімдерге тәуелділіктің болуын сипаттайды.

1-кесте

Нарықтық әлеуетті зерттеуге арналған әдіснамалық тәсілдер*

Көзқарас	Сипаттамасы	Есептеу әдісі	Кемшіліктері
Репродуктивті тәсіл	Ұлттық экономика ауқымында көбею үрдісінің нәтижесінде нарықтың сыйымдылығы. Негізгі сипаттамасы – «ұсыныстың өзін-өзі қамтамасыз етуі»	Ел нарығының жалпы нақты қуаттылығының индикаторы оның тауарлық қамту көздерін қорытындылау негізінде анықталады	1. Механизм көзқарасы 2. Нарықтық әлеуеттің сандық көрсеткіші ішкі жалпы өнімнің бөлінуінің нәтижесіне тікелей байланысты 3. Нарықтық қуаттылықтың сапалық сипаттамалары өнім ұсынысының құрылымымен толығымен анықталады 4. Нарықтық әлеуетті қарым-қатынас жүйесі ретінде қарастырмайды
Нақты нарықтың қуат көздерін жинақтауға негізделген тәсіл	Нарықтың әлеуеті жергілікті халықтың тауарларды сатып алуы мүмкін көлемі ретінде анықталады	Нарықтың нақты әлеуетінің мөлшері оның ақшалай табыстары мен шығындарының балансына сәйкес халықтың қаражатын алу негізінде анықталады	1. Мұқтаждықтарды қанағаттандыруға қатысты әлеуметтік-экономикалық қатынастарды анықтау мүмкіндігі жоқ 2. Тұтынушылар кездейсоқ экономикалық принцип бойынша топтастырылған
Тұтынушылық тәсіл	Нарықтың әлеуеті нарық субъектілері арасында емес, тұтынушылар мен олардың қажеттіліктері қанағаттандыра алатын тауарлар арасындағы қарым-қатынас жүйесі ретінде сипатталады	Нарық қуатын есептеу физикалық қондырғыларда жүзеге асырылады	1. Тұтынушының ролі абсолюттендірілген, бұл тұтынушылардың шешімі мен олардың мінез-құлқы қалыптасатын экономиканың нақты жағдайларын алып тастауға әкеледі 2. Нарық процестеріне тұтынушылардың жеке мінез-құлқының әсерін ескерудің нақты мүмкіндігі болмауы

*Кесте авторлармен құрылған

Азық-түлік өнімдерін сатып алуға байланысты тұтынушылық шығыстарды зерделеу барысында табыс пен ақшалай нысанда ұсынылуы мүмкін табыс-ақшалай ресурстарды қалыптастыру көздерін қарас-

тыру қажет. Халықтың табиғи білім көздері тауар нарығының әлеуетін төмендететін фактор ретінде қарастырылуы мүмкін. Осылайша, қазіргі уақытта сүт өнімдері нарығының негізгі қатысушылары – өнімнің терең

ҚАЗАҚ ЭКОНОМИКА, ҚАРЖЫ ЖӘНЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ САУДА УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ЖАРШЫСЫ, 2019. – №2.

өңделуімен айналысатын және тәуелсіз өндіріспен сүт өнімдеріне деген қажеттіліктерін қанағаттандырмайтын жеке қосалқы шаруашылықтар. Агробизнестің мұндай ұйымы сүт өнімдерінің нарығының әлеуетін азайтуға алып келеді, демек біз оны теріс фактор ретінде қарастырамыз. Сондықтан нарықтың параметрлерін кеңейту үшін орташа және ірі мамандандырылған агробизнесте сүт өндіруді шоғырландыру үрдісін ынталандыру қажет.

Ақшалай қаражат бойынша кіріс ақшалай қаражат жұмыс табыстарынан, жеңілдіктерден, жинақ ақшаларынан және т.б. үй шаруашылық кірістерімен ұсынылады. Осылайша, Қазақстанда халықтың нақты ақшалай табыстары 2012-2018 жж. кезеңінде тұрақты өсім үрдісіне ие орташа жылдық өсу қарқыны 13,5% құрады. Талданған кезеңде республика халқының ақшалай кірісінің құрылымы іс жүзінде айтарлықтай өзгерген жоқ. Жұмыстан түсетін табыстың үлесі үстем жағдайға ие және 76%-дан 80%-ға дейін. 2012 ж. Қазақстан халқының төлем қабілеттілігінің өсуі сүт өнімдеріне сұраныстың артуына, соның ішінде терең өңдеу өнімдеріне: қоюландырылған сүт, ірімшік, сүт тағамдарының өсуіне ықпал етті.

Нарықтық әлеуетті шекараларды анықтаудағы маңызды бағыт тұтыну сипаттамаларын талдау болып табылады. Осы мақсатта тамақ өнімдерін тұтынуды зерттеу жүргізілуде. Әрине, бұл зерттеу түрі жеткілікті тиімді емес деп айтуға болады. Дегенмен, біздің ойымызша, оның құны нарықтық әлеуетті қалыптастыруға әсер ететін тәуелділіктерді және тұтыну үрдістерін анықтауға болатындығына байланысты.

Азық-түлік тұтынуды табиғи бағалаудың негізгі бағыттарының бірі нақты тұтыну қоржыны стандарттармен салыстырудың салыстырмалы әдісін пайдалану болып табылады. Осы әдісті нарық қуатын зерттеуге қолдану тұтыну шекаралары деп атауға мүмкіндік береді. Әдебиеттен төменгі лимиттер минималды деңгейде қажеттілік-

терді қанағаттандыру үшін қажетті тұтыну көлемін сипаттауға мүмкіндік беретіндігі белгілі. Жоғарғы лимиттер, сәйкесінше, қажеттіліктердің табиғи қанықтылық шегін көрсетеді.

Әрбір адам үшін белгілі бір тауарды тұтыну шекарасы әр түрлі. Адам қажеттіліктерін қанағаттандыру деңгейіне байланысты тұтыну бюджеттерінің мынадай түрлері бөлінеді:

– ең төменгі күнкөріс деңгейі – мемлекеттің халыққа ұсынатын және тұтынудың төменгі шегін көрсететін адам денсаулығы мен өмірін қамтамасыз ету үшін қажетті өмірлік жәрдемақылардың минималды жиынтығы бар реттеуші бюджет;

– материалдық әл-ауқат – тұтынудың жоғары деңгейін сипаттайды, онда табысы жоғары адамдардың тұтынуы стандартты болады;

– ұтымды бюджет халықтың сұранысын ғылыми негізделген көлемде қанағаттандыруды қамтамасыз ететін және тұтынудың жоғарғы шегін көрсететін тауарлардың жиынтығы және оларды тұтыну көлемі.

Дегенмен, ұтымды бюджетті қалыптастыру кезінде тұтынудың гендерлік, жас, жұмыс сипаты мен тұтынушылардың ұлттық сипаттамаларына тәуелділігін ескеру қажет.

– нақты тұтынушылық қоржын – қажеттіліктерді қанағаттандыру дәрежесін сипаттайды және өмір сүру деңгейін белгілі бір қоржынға жақындату дәрежесінің көрсеткіші ретінде әрекет етеді. Демек дамыған және дамыған әлеуметтік-экономикалық жүйелерде азық-түлік тұтынудың нақты көрсеткіштері болашақ перспективалар мен нарықтың әлеуетінің өзгеру ықтималдығын негіздеу үшін әлеуметтік-экономикалық жағдайлар мен тұтынушылардың өмір сүру деңгейін жақсарту үшін пайдаланылуы мүмкін. Қазақстан үшін бұл стандарт 90-шы жылдардағы экономикалық дамыған елдердің тұтыну деңгейіне және ғылыми негізделген стандарттарға жақын болған кезде тұтынылатын мемлекет болып саналады.

Азық-түлікті нақты тұтыну Қазақ азық-түлік академиясы республикада белгіленген тұтыну нормаларына сәйкес келуі керек (2-кесте).

2-кесте

Қазақстанда орташа жан басына шаққандағы негізгі азық-түлік өнімдері ұсынылатын стандарттар мен нақты тұтыну*

Негізгі азық-түлік	1 жылға тамақпен тұтынудың ұсынылатын нормалары, кг	Нақты тұтыну, кг		%	
		2012 ж.	2018 ж.	2012 ж.	нормалар
Ет және ет өнімдері	82	44,4	45	101,4	58,9
Көкөністер мен жемістер	146	80	72	90,0	49,3
Нан және нан-тоқаш өнімдері	95	105	124	118,1	130,5
Сүт және сүт өнімдері	405	235	205	87,2	50,6

*Қазақстан Республикасы Статистика агенттігінің мәліметтері негізінде құрастырылды

1-сурет. Сүт өнімдерінің ауқымын кеңейту жөніндегі нұсқаулар*

*Сурет авторлармен құрылған

Соңғы жылдары ел халқының негізгі азық-түлік өнімдерін нақты тұтынуы қабылданған стандарттарға толық сәйкес келмейді. Тұтыну нормасы мен тұтынудың маңызды айырмашылығы, ұсынылған стандарттарға – 41,1%, көкөністерге – 50,7, сүт және сүт өнімдеріне – 49,4%-ға дейін ұлғайтылуы тиіс ет және ет өнімдері сияқты тағамдарға тән. Ал нан мен нан өнімдерін тұтыну ұсынылған мөлшерден 30,5%-дан артып отыр.

Елдің сүт нарығындағы өсіп келе жатқан бәсекелестік өндірушілерге өнім желісін арттыруға мәжбүр етеді. Аумақты кеңейтуге сүт өнімдерін толтыру, хош иістендіретін, ұлттық босату арқылы жету керек, яғни сүт өнімдері сияқты құрт, ірімшік, жент және т.б.

Сүт нарығының теріс сипаттамаларына шетелдік өндірушілердің өнімдері «қоюландырылған сүт және кілегей», «кептірілген сүт» сияқты өнімдердің қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін елеулі қатысуын қамтуы тиіс. Осыған байланысты импорт

алмастыруды қамтамасыз ету ел үшін стратегиялық маңызды болып табылады. Импортты алмастыру саясатын іске асыру үшін қайта өңдеу кәсіпорындарының негізгі қорларына инвестициялар қажет. Қаржылық инвестициялар еліміздің азық-түлік нарығын қанықтыру үшін өңдеуші кешеннің қызметін сандық түрде кеңейтуге және сапалы жақсартуға мүмкіндік береді. Импорт алмастыру мәселесі өндіріс технологиясын жетілдіру, өнімді қайта өңдеу, тауар өндірушілерге технологиялық жабдықтардың заманауи түрлері мен жаңа технологияларды өңдеуге көмектесу мәселелерін шешуді талап етеді. Импортты алмастыратын әлеуетті құру отандық сүт өнімдерімен қанықтыру және Қазақ азық-түлік академиясы ұсынған ұтымды тамақтану стандарттарына тұтыну әкелу есебінен нарықтың қуатын кеңейтуге мүмкіндік береді.

Сүт нарығына келсек, ұлттық даму нарығының мүмкіндіктерін кеңейтудің негізгі жолдарын ұсынамыз.

3-кесте

Сүт өнімдерінің ұлттық нарығының мүмкіндіктерін кеңейту жолдары*

Жолдар	Мақсаты	Мазмұны	Қолдану ерекшеліктері
1	2	3	4
Құрылымдық	Нарықтық әлеуеті сараланған халықтың табысын талдауға мүмкіндік береді	Нарықтың әлеуетін тұтынушылардың табысы бойынша бөлу функциясы ретінде қарастырыңыз. Әр топ үшін өз тұтыну құрылымы есептеледі	Тұтынушылардың елеулі дифференциациясы жағдайында тиімді және нарықтық әлеуетті тұтыну құрылымындағы өзгерістерді ескере отырып, болжам жасауға мүмкіндік береді
Функционалдық	Тұтынуға бір немесе бірнеше факторлардың бір мезгілде тұтыну тәуелділігін анықтауға мүмкіндік береді	Сыйақыдан тұтынуға байланысты сыйымдылық Отбасының жасына және жынысына байланысты тұтынуға байланысты сыйымдылық Ұлттық ерекшеліктерге және әдеттерге байланысты сыйымдылық	Функционалдық жолдар жан басына шаққандағы тұтыну мөлшерін пайдаланады. Тұтыну сапасын арттыру және тұтыну сапасын жақсарту үшін пайдаланылуы мүмкін

1	2	3	4
Әртараптандыру	Нарықтық әлеуетті бағалау кезінде өнім желісін кеңейту мүмкіндігін береді	Импортты алмастыратын әлеуетті құру мүмкіндігін тудырады, отандық сүт өнімдерімен қанықтыру есебінен нарықтың қуатын кеңейтеді	Өзгертілген, бірақ ескі өнім өндіруден шығарылмайды. Нарықтық әлеуетті кеңейтудің осы жолдарын таңдаудың негізі жеке нарықтардағы немесе нарық сегменттеріндегі нақты сұранысты ескеруге ұмтылу болып табылады

*Кесте авторлармен құрылған

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Программа по развитию агропромышленного комплекса в Республике Казахстан на 2013-2020 гг. «Агробизнес-2020». <http://business.gov.kz/>
2. Официальный сайт Комитета по статистике Министерства национальной экономики РК. <http://stat.gov.kz/>
3. Материалы Молочного союза Казахстана. <https://kapital.kz>
4. Официальный сайт Министерства сельского хозяйства. <http://mgov.kz>
5. Практикум по теории статистики: Учебн. пособие для вузов / Р.А Шмойлова. – М.: Финансы и статистика, 2015. – С. 281-292.
6. Харитонов В.Д., Незнанов Ю.А. Тенденции, особенности и перспективы развития молочной промышленности России // Молочная промышленность. – 2014. – №4. – С. 4-6.

Аннотация

В статье рассмотрены вопросы, влияющие на рынок молока и молочной продукции в Республике Казахстан за последние годы и ее развитие. Так как границы потребления определенного товара для каждого человека различны, в зависимости от уровня удовлетворения потребностей человека были сгруппированы виды потребительских бюджетов: прожиточный минимум; материальное благосостояние; рациональный бюджет. На основе анализа стандартов и фактических норм потребления основных продуктов питания в среднем на душу населения в Казахстане в последние годы выявлены отрасли, в которых фактическое потребление основных продуктов питания населением страны в полном соответствии с принятыми стандартами, разница между нормами потребления и потреблением, несоответствие или превышение предъявленным стандартам. Доказана необходимость пересмотра сети продукции растущим взаимно конкурирующим предприятиям на молочном рынке страны. Отмечено, что конкурентоспособность казахстанской молочной продукции может быть повышена путем выпуска продукции, адаптированной к мировым стандартам и отвечающей требованиям внешнего рынка. В расширении рынка молочной продукции отмечено, что для реализации политики импортозамещения необходимость инвестиций в основные фонды перерабатывающих предприятий, проблема импортозамещения тесно связана с решением вопросов совершенствования технологии производства, переработки продукции, содействия товаропроизводителям и современным видам технологического оборудования, разработке новых технологий. Проанализированы и представлены основные пути расширения возможностей национального рынка развития.

Annotation

The article deals with the issues affecting the market of milk and dairy products in the Republic of Kazakhstan in recent years and its development. Since the boundaries of consumption of a particular product for each person are different, depending on the level of satisfaction of human needs were grouped types of consumer budgets: subsistence minimum; material well-being; rational budget. On the basis of the analysis of standards and actual norms of consumption of basic food products per capita in Kazakhstan in recent years identified industries in which the actual consumption of basic food by the population in full compliance with the accepted standards, the difference between the norms of consumption and consumption, non-compliance or exceeding the standards. The need to revise the network of products to the growing mutually competing enterprises in the dairy market of the country is proved. It is noted that the competitiveness of Kazakhstan's dairy products can be increased by producing products adapted to international standards and meet the requirements of the foreign market. In the expansion of the dairy market, it was noted that in order to implement the policy of import substitution, the need for investment in fixed assets of processing enterprises, the problem of import substitution is closely related to the issues of improving production technology, processing products, promoting producers and modern types of technological equipment, the development of new technologies.

As a result, the main ways of expanding the opportunities of the national development market were analyzed and presented.

ӘОЖ 330.342.2:339.138

ҒТАМР 06.81.55

А.К. Дарибаева, э.ғ.к., доцент

ҚазЭҚХСУ

**МАРКЕТИНГТЕ ИНТЕРНЕТТІ ПАЙДАЛАНУДЫҢ
ЗАМАНАУИ МҮМКІНДІКТЕРІ**

Мақалада кәсіпорынның маркетингтік қызметінде интернетті пайдаланудың жаңа мүмкіндіктері қарастырылады, интернеттегі маркетингті дамытудың теориялық мәселелері анықталады, тауарларды ілгерілету үшін ақпараттық технологияларды қолдану аспектілері қарастырылады, әлеуметтік желілер арқылы, атап айтқанда Instagram арқылы тауарларды сатуға ерекше көңіл бөлінеді. Hootsuite қолданбасын пайдалану артықшылықтары анықталады. Мақаланың негізгі мақсаты – маркетингте интернет желісінің жаңа мүмкіндіктерін пайдалануды зерттеу және отандық компаниялар үшін маркетингте интернетті пайдаланудың заманауи жолдары бойынша ұсыныстар әзірлеу.

Интернет-маркетингті әлеуметтік желілерде жылжыту (SMM), іздеу жүйелері үшін сайтты оңтайландыру (SEO), e-mail маркетинг, іздеу жүйелеріндегі маркетинг (SEM), кіріс маркетинг, серіктестік маркетинг және басқа да түрлер сияқты бағыттары зерттелген. интернет-маркетингтің басты артықшылығы және бағыттары, интернет-маркетинг жүйесінің элементтеріне ерекше көңіл бөлінген. «Мыңжылдық» деп аталатын қазіргі ұрпақ туралы және олардың ерекшеліктері туралы атап өтілген. Осыған байланысты, тауарлар мен қызметтерді жылжытудағы «мыңжылдық» ұрпағының ерекшеліктерін білу дәстүрлі жарнама әдістерін қолданудан бас тартып, маркетингтегі «геймификация»

сияқты жаңа бағытты, яғни әр түрлі ойын механизмдерін пайдалану керектілігі туралы қарастырылған.

Таргетингтік жарнама маңызды міндеттерді орындауға мүмкіндіктер беретіні туралы ой жүргізілген. Маркетолог мамандарға арналған оқу бағдарламасына өзгерістер енгізуге, яғни «SMM технологиялары» және «Таргетингтік жарнама» сияқты пәндерді жоспарлау ұсынылады.

JEL M31, M37, M39

Кілт сөздер: интернет-маркетинг, ақпараттық технологиялар, әлеуметтік желілер, «мыңжылдық» ұрнағы, таргетингтік жарнама, онлайн-дүкен, геймификация.

Ключевые слова: интернет-маркетинг, информационные технологии, социальные сети, миллениалы, таргетированная реклама, онлайн-магазины, геймификация.

Keywords: internet-marketing, information technology, social networks, millennials, targeted advertising, online shopping, gamification.

Заманауи нарықтық экономикада кез келген кәсіпорынның басқару құрылымында өнімдерді сатуға, нарыққа деген сұранысты арттыруға, шығарылатын өнімдерге тұтынушылық қызығушылықты арттыруға мүмкіндік беретін маркетингтік қызметті атқаратын бөлім болуы тиіс. Сондықтан кәсіпорынның жалпы өнімділігі маркетингтік қызметті толық жүзеге асыруға байланысты.

Маркетинг – бұл бизнесті басқарудың басты функциясы, себебі оның мақсаты тұтынушылардың қажеттіліктерін анықтау және осы қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін компанияның ресурстарын жұмылдыру болып табылады [1].

Қазіргі кезде ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуына, өмірдің барлық салаларында интернетті енгізуіне, тұтынушылардың жаңа буыны пайда болуына байланысты нарыққа қатысушылар үшін үлкен мақсаттар мен жаңа мүмкіндіктер туындайды. Бұған дейін ақпараттық технологиялар бизнестегі табыстар үшін маңызды роль атқарған емес және маркетингтік қызметтің барлық түрлеріне ықпал етпеген. Осы себепке байланысты тауарлар мен қызметтерді сатушылар интернет желісінің барлық мүмкіндіктері арқылы әлеуетті тұтынушылармен маркетингтік коммуникацияларды тиімді құруға тиіс.

Осыған орай, мақаланың негізгі мақсаты – маркетингте интернет желісінің жаңа мүмкіндіктерін пайдалануды зерттеу, отандық компаниялар үшін ұсыныстар әзірлеу.

Мақаладағы қолданылған ғылыми әдістер – теоретикалық әдістер: талдау, синтез, жалпылау, абстракция.

Мақаланы жазу барысында келесі авторлардың еңбектері қолданылды: И.М. Синяева, О.Н. Романенкова., В.В. Синяев, В.И. Беляев, Т.П. Данко, Б.А. Соловьев, У. Хэнсон.

Негізгі бөлім. Нарықтық қатынастарды қарқынды дамыту жағдайында ақпараттық жүйелер мен ақпараттық технологияларды пайдалануды тиімді басқару маркетингтің маңызды элементтерінің бірі болып табылады. Компаниялар сыртқы және ішкі ақпараттық ағындардың өсуін қадағалау үшін оны талдау, болжамдау және басқару шешімдерін қабылдау үшін пайдаланып, заманауи ақпараттық жүйелер мен технологиялардың көмегіне жүгінеді. Алайда ақпараттық жүйелер мен технологиялар өздерінің корпоративтік мақсаттарға қол жеткізудегі негізгі құралы бола алмайды. Ақпараттық қажеттіліктеріне қатысты өздерінің корпоративтік және бәсекелестік стратегияларын нақты анықтаған кәсіпорындар ғана табысқа жете алады [2].

Тұтынушының электрондық нарықта

қанағаттануы тұтынушылық интерфейстің техникалық жай-күйіне (оның қауіпсіздігіне, сенімділігіне, жылдамдығына, қарапайымдылығына, мазмұн сапасына, төлемдер жүйесінің қауіпсіздігіне және сенімділігіне), сондай-ақ осы интерфейсстің маркетингтік аспектілеріне (пайдаланылатын баға белгілеу стратегияларының тартымдылығына, қызмет көрсету сапасына, логистикалық қолдаудың сенімділігіне) байланысты. Тұтынушының электрондық нарықта жүргізілген операциялармен қанағаттануы тек қайта сатып алуға ғана емес, сонымен қатар компанияның беделі мен оның коммуникацияларының сапасына қолдау көрсететін электрондық бизнеске сенім туғызады. Осы факторлардың жиынтығы тұтынушыны ұстап тұруға, оның компания брендіне бейімділігін қалыптастыруға, демек электрондық бизнес операцияларының тұрақтылығына ықпал етеді.

Қазақстанда заманауи бизнес интернет белсенді, кең пайдаланылады. Интернет желісі маркетингтік мақсаттар үшін де кеңінен қолданылады. Тауарлар мен қызметтерді жылжыту барысында кейінгі кезде әр түрлі әлеуметтік желілер белсенді пайдалануда.

Осыған орай, икемділікті және жылдамдылықты сақтауға, қолданыстағы және әлеуетті клиенттерге жақындауға отандық компаниялар үшін өсу саласындағы басты міндет ақпараттық технологияларды тиімді пайдалану болып табылады [3].

Интернет-маркетинг – бұл тұтынушыларға өнімді немесе қызметті сату, олармен қарым-қатынасты басқару мақсатында Интернет желісіндегі дәстүрлі маркетингтің барлық аспектілерін пайдалану тәжірибиесі. Интернет-маркетинг, сондай-ақ, электрондық коммерцияның құрамдас бөлігі болып табылады, сондықтан ол онлайн-маркетинг деп те аталады.

Электрондық коммерция мен онлайн-маркетинг интернет желісіне қолжетімділікті кеңейте отырып танымал болды және қалыпты маркетингтік науқанның ажы-

рамас бөлігі болып саналады. Интернеттегі маркетинг пен жарнама сегменті тұтынушылық секторда да өсіп келеді, бұл күн сайын жаңа интернет-дүкендер және B2B нарығының пайда болуымен дәлелденді.

Интернеттегі ең көп таралған баннерлік жарнама серверге немесе веб-параққа тартуға мүмкіндік береді, бұл сонымен қатар имидждік жарнаманың маңызды құралы болып табылады. Баннер – жарнама берушінің серверіне сілтеме жасайтын тікбұрышты графикалық кескін. Флэш баннерлер компьютерлік тышқанның қозғалысына жауап бере алады, олар интерактивті, мәтін мәндік мәзірлерді қамтуы мүмкін, дыбыспен жұмыс жасай алады, баннердің мазмұнын өзгерте алады [4].

Интернет-маркетингтің басты артықшылығы – интерактивтілік, мүмкіндігінше нақты мақсатқа жету мүмкіндігі, веб-сайтты түрлендіру, ROI сияқты индикаторлардың барынша жоғарылауына алып келуі мүмкін.

Интернет-маркетинг жүйесі мынадай элементтерді қамтиды:

- мәдени жарнама;
- мәтін мәндік жарнама;
- іздеу жүйелері үшін сайтты оңтайландыру: SEO;

– әлеуметтік желілерде жылжыту: SMO және SMM;

- электронды пошта арқылы тікелей маркетинг;
- вирустық маркетинг;
- партизан маркетингі;
- интернет брендинг;
- электрондық пошта маркетингі;
- контент-маркетинг.

Осылайша, жаңа онлайн әлемде көшбасшы маркетингтер болып табылады. Олардың алғашқы күш-жігері тәжірибелік сипатқа ие болды және алдымен қарапайым басылым сайттарын құрумен шектелді. Алайда мұндай сайттар тез дамыды. Маркетингтер мен тұтынушылар нақты уақыт режимінде түсетін ақпараттың барлық қуатын түсінді [5].

Интернет-маркетингтің тиімді және төменгі бюджеттік әдістерінің бірі кәсіпорынның ақпараттық сайтының құру болып табылады. Сонымен бірге бастапқы кезеңде кәсіпорын тек қана үш бөлімнен тұратын жоғары сапалы дизайны бар веб-сайтты жасау керек: компанияның атауы; тауарлар мен қызметтер туралы ақпарат; байланыс ақпараты.

Интернет-маркетингті пайдалану кезінде тауарлар мен қызметтердің бағасы төмен болатынын атап өту қажет, өйткені физикалық қатысудың қажеті жоқ. Интернет-маркетинг әлеуметтік желілерде жылжыту (SMM), іздеу жүйелері үшін сайтты оңтайландыру (SEO), e-mail маркетинг, іздеу жүйелеріндегі маркетинг (SEM), кіріс маркетинг, серіктестік маркетинг және басқа да түрлер сияқты бағыттарды қамтиды.

SMM – әдемі фотосуреттер мен нақты тырнақшаларды орналастыру. Сонымен бірге, бұл, ең алдымен, аудиторияға қажет материалдарды, оны оқуға дайын болған кезде жариялау. Бұл барлық қатарынан емес, әлеуетті клиенттерді тарту. Сондай-ақ сіздің брендіңіз туралы оң және теріс пікірлерге жедел реакция беруге мүмкіндікті тұғызады.

Қазір Facebook, Instagram, YouTube, ВКонтакте және т.б. желілір арқылы барлық тауарлар сатылады. Интернеттегі маркетингтің маңызды құралдарының бірі Instagram-да бетті сақтау болып табылады.

Сонымен қатар үздік маркетингтер Instagram-да бизнесті жүргізуге көмектесетін әртүрлі қосымшаларды әзірлегенін атап өту қажет. Осындай қосымшалардың бірі – Hootsuite. Hootsuite қосымшалары Instagram-да жақында қолдана басталды, бірақ жоспарланған орналастыру үшін аудиторияңызды және оның артықшылықтарын қадағалайтын жақсы құрал бола бастады. Бірнеше әлеуметтік желілерде бірден жариялауға болады. Мобильдік қосымша тек Instagram-да ғана емес, сонымен қатар Facebook, Twitter, YouTube, LinkedIn және т.б. әлеуметтік желілерде қолданылады.

Осы қосымшаның ерекшеліктерінің бірі – мазмұнды алдын ала жинау мүмкіндігі. Сатушы Instagram-да (күніне, аптасына, айына) жазбалар жасай алады және олар жарияланатын уақытты көрсете алады. Белгіленген күні мен уақытында Hootsuite хабарлама жібереді. Оны басу алдында мұнда сіз орналастыру үшін жүктеп салынған кескінді өңдей аласыз, басқа мәтінге ауыстыра аласыз және бір рет басу арқылы хэштегтерді енгізе аласыз.

Дегенмен Hootsuite көрермендердің мінез-құлқын талдай алады. Сіз де бар пайдаланушылар тізімдерін және ізбасарлар тізімін жасап бере алады. Бұдан басқа, бұл мобильдік қосымша арқылы брендтің ерекше хэштегтерінің барлық қолданылуын бақылауға болады.

Сондай-ақ, осы қосымшаның тағы бір мүмкіндігі – компанияның ескертулерін қадағалау. Компанияңыздың геолокациясы бар стримдерді реттей алады. Бұл сіздің өнімдіңізді суретке және геолокацияға қояды, бірақ фирмалық хештег туралы ұмытады, клиенттерден посттарды қадағалауға көмектеседі. Тағы бір ерекшелігі – сіздің компанияңызға жақын жерде орналасқан әлеуетті клиенттерді таба алады.

Instagram-дағы қуатты құралдардың бірі – ірі брендтер мен мақсатты аудиторияға жетуге мүмкіндік беретін таргетингтік жарнама. Соңғы екі жылда Instagram көптеген жаңалықтарды енгізді. Олардың бірі – шоттарды коммерциялық және жеке тұлғаларға бөлу. Енді бұл әлеуметтік желі әдемі суреттермен қолдануға ыңғайлы маркетинг құралы болды.

Коммерциялық есептік жазбаға ауысқаннан кейін бизнес иелері Instagram жаңалықтар арнасындағы посттардың, көрермендердің қатысуының және жаңа жарнамалық құралдың мақсатты жарнамаларының тиімділігі туралы статистикаға қол жеткізді.

Таргетинг маңызды міндеттерді орындауға мүмкіндік береді:

оның біреуі SMM техникасын игеру және таргетингтік жарнаманы пайдалану болып табылады. Осыған байланысты «SMM технологиялары» және «Таргетингтік жарнама» сияқты пәндерді маркетингтік бағыт бойынша оқу бағдарламаларына енгізуді ұсынамыз.

Қорытындылай келе, интернет-маркетингтің жаңа мүмкіндіктерін пайдалану

және сандық экономиканың жылдам дамуымен байланысты маркетингтің нақты міндеттеріне уақытылы жауаптар тұтынушылармен ынтымақтастықтың ұзақ мерзімді қарым-қатынастарын қалыптастыруға ықпал ететінін атап өту керек, бұл оларға ұқсас тауарлар мен қызметтерді өндіретін басқа да кәсіпорындармен бәсекелестікке төтеп беруге мүмкіндік беретіні көрініп тұр.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Синяева И.М., Романенкова. О.Н., Синяев В.В. Қызметтер маркетингі: Оқулық // Л.П Дашкованың редакциясымен. – М.: Дашков и К, 2014. – 251 б.
2. Беляев В.И. Маркетинг: теория мен практиканың негіздері: Зерттеу / В.И. Беляев. – М.: КНОРУС, 2010. – 456 б.
3. Данко Т.П. Маркетингті басқару: Оқулық. – 3-ші редакция, қайта қаралған және қосылған. – М.: ИНФРА-М, 2011.
4. Соловьев Б.А. Маркетинг: Оқулық. – М.: INFRA-М, 2009. – 383 б.
5. Хэнсон У. Internet. Оқу-тәжірибелік құралы / Ағылшын тілінен аударма. – М.: UNITY-DANA, 2011. – 527 б.
6. Макашева А.К. ЭКСПО-2017: Қазақстанның инновациялық дамуындағы жаңа мүмкіндіктер // ҚазЭҚХСУ Хабаршысы. –2018. – №2. – 40-47 бб.

Аннотация

В статье рассматриваются новые возможности использования интернета в маркетинговой деятельности предприятия. Определяются теоретические проблемы развития маркетинга в интернете, рассматриваются аспекты применения информационных технологий для продвижения товаров. Особое внимание уделяется реализации товаров через социальные сети, в частности через Instagram. Определены преимущества использования приложения Hootsuite. Основная цель статьи – изучение использования новых возможностей сети интернет в маркетинге и разработка предложений по современным направлениям использования интернета в маркетинге для отечественных компаний.

Исследованы такие направления, как продвижение интернет-маркетинга в социальных сетях (SMM), оптимизация сайта для поисковых систем (SEO), e-mail маркетинг, маркетинг в поисковых системах (SEM), входной маркетинг, партнерский маркетинг и другие. В статье особое внимание уделено основным преимуществам и направлениям интернет-маркетинга, элементам системы интернет-маркетинга. Рассмотрены современное поколение, так называемые «миллениалы», и особенности их поведения. В этой связи, автор утверждает, что зная особенности поведения «миллениалов» при продвижении товаров и услуг, необходимо отходить от использования традиционных методов рекламы и использовать одно из новых направлений в маркетинге – геймификацию, т.е. применение различных игровых механизмов.

Была приведена мысль о том, что таргетированная реклама дает возможность выполнять важные задачи. Предлагается внести изменения в учебную программу для маркетологов, т.е. планировать в учебные планы такие дисциплины как «Технологии SMM» и «Таргетированная реклама».

Annotation

The article discusses the new possibilities of using the Internet in the marketing activities of the enterprise. The main purpose of the article is to study the use of new opportunities of the Internet in marketing and to develop proposals for modern directions of Internet use in marketing for domestic companies. The theoretical problems of marketing development on the Internet are defined, the aspects of information technologies application for goods promotion are considered. Special attention is paid to the sale of goods through social networks, in particular through Instagram. The advantages of using Hootsuite application are defined.

Such directions as promotion of Internet marketing in social networks (SMM), site optimization for search engines (SEO), e-mail marketing, marketing in search engines (SEM), input marketing, affiliate marketing and others are investigated. The article focuses on the main advantages and directions of Internet marketing, elements of the Internet marketing system. The modern generation, so-called «Millennials», and features of their behavior are considered. In this regard, the author argues that knowing the characteristics of the behavior of «Millennials» in the promotion of goods and services, it is necessary to move away from the use of traditional methods of advertising and use one of the new directions in marketing – gamification, that is, the use of various gaming mechanisms.

Such areas as the promotion of Internet marketing in social networks (SMM), website optimization for search engines (SEO), e-It was suggested that targeted advertising makes it possible to perform important tasks for marketing purposes. It is proposed to make changes to the curriculum for marketers, that is, to plan such disciplines as «SMM Technologies» and «Targeted advertising» in the curriculum.

УДК 352.075(574)
ГРНТИ 11.15.25

Г.И. Досмагамбетова, к.п.н., доцент
КазУЭФМТ

**РЕФОРМИРОВАНИЕ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ
В СОВРЕМЕННОМ КАЗАХСТАНЕ**

Работа отражает интерес к исследованию местного самоуправления (МСУ) в Казахстане. Автором проведен анализ процесса институализации конституционной модели МСУ. Детально описано современное состояние местного самоуправления в стране. Раскрыты особенности казахстанской модели данного института.

Работа содержит четкое осмысление разных аспектов реформирования МСУ в условиях модернизации системы местного государственного управления в Казахстане.

В то же время показаны противоречия в обеспечении организационно-правовых основ МСУ. Аргументирована потребность внесения корректив в рамках действующей модели для расширения полномочий и ресурсов органам МСУ.

JEL R12, R53, R58

Ключевые слова: *местное самоуправление, аким, маслихаты, местное государственное управление.*

Кілт сөздер: жергілікті өзін-өзі басқару, әкім, мәслихаттар, жергілікті мемлекеттік басқару.

Keywords: local government, the mayor, maslikhats, local government.

Для развития демократии на местном уровне, как в теоретическом, так и в практическом плане необходимо осознание того, что управленческая деятельность в рамках местного самоуправления является составной частью не просто управленческой системы, а системы демократичной. Для местного самоуправления важно обеспечить максимальную публичность власти, в результате чего политическая система приобретает повышенную устойчивость к каким либо воздействиям, в т.ч. деструктивным.

Становление института местного самоуправления в Республике Казахстан с момента обретения независимости в научной среде условно делилось на несколько этапов. При этом, учитывая концептуальные подходы к становлению местного самоуправления, развитие данного института возможно разделить на 4 более укрупненных периода, который охватывает период с 1991 г. до настоящего времени.

Необходимо уточнить, что история формирования институтов самоуправления независимого Казахстана складывалась не просто. Еще на заре новой государственности Правительство предлагало различные законодательные варианты построения системы местного самоуправления, но не один из них в полной мере не отражал интересы местных сообществ. С альтернативными проектами выступали политические и общественные объединения, но и они оказывались невостребованными.

Лишь по истечению определенного времени, вступившая в силу в 2012 г. Концепция развития местного самоуправления в РК достаточно четко и конкретно определила этапность и набор инструментов для перестройки существовавшей модели устройства власти в стране. А серьезность этих намерений чуть позже подтвердил

другой программный документ – Стратегия «Казахстан-2050» [1, 2].

Основные направления развития местного самоуправления изложены в принятой Концепции развития местного самоуправления в Республике, в которой определено, что реализация предполагается в два этапа. На первом этапе, в 2013-2014 гг., проведена работа по расширению потенциала действующей системы на нижних уровнях управления. В ходе второго этапа за 2015-2020 гг. предусматривается дальнейшее развитие местного самоуправления в нашей стране.

Республикой Казахстан был проделан определенный путь по поиску собственной модели построения системы местного самоуправления. Но неоднократные попытки создать эффективную законодательную основу МСУ в Казахстане наталкивалась на конституционное ограничение, не допускавшее слияние общественных и государственных институтов. Поэтому все разрабатываемые проекты, в сущности, были различными вариантами модели параллельного сосуществования дублирующих друг друга представительных органов – маслихатов и органов местного самоуправления. При такой системе трудно избежать противопоставления работающих на одной и той же территории, преследующих единые цели органов местного государственного управления и самоуправления.

Пунктом 2 статьи 89 Конституции установлено, что местное самоуправление осуществляется населением непосредственно, а также через маслихаты и другие органы местного самоуправления в местных сообществах, охватывающих территории, на которых компактно проживают группы населения. В связи с последними изменениями конституционных норм маслихаты всех уровней были признаны орга-

нами местного самоуправления. Тогда как статья 89 старой редакции фактически делала право граждан на местное самоуправление абсолютно декларативным, так как в Конституции прямо не указывалось, какие именно органы являются органами местного самоуправления или какие органы необходимо создать для институционального оформления местного самоуправления. Кроме того этой статьей установлена возможность делегирования органам местного самоуправления осуществления государственных функций [3].

Данное положение согласуется и с Европейской хартией о местном самоуправлении, в соответствии которой осуществление государственных полномочий, как правило, должно преимущественно возлагаться на органы власти, наиболее близкие к гражданам [4]. Такие полномочия соответственно находятся вне рамок вопросов местного значения и являются дополнительными функциями, по своей природе не относящимся к сфере ведения местного самоуправления. Следовательно, передача государственных полномочий должна быть такой, чтобы не происходило подмены государственной власти местным самоуправлением и искажение природы самого местного самоуправления.

Без сомнения, конституционная реформа 2007 г. существенно расширила регулирование вопросов института местного самоуправления, предоставив возможности по разработке практических механизмов реализации права граждан на местное самоуправление, создав фундамент для дальнейшего законодательного развития и регулирования данного института.

Закрепление за маслихатами полномочий местного самоуправления объясняется схожестью природы их формирования и деятельности как местных представительных органов, избираемых населением на местах и призванных выражать интересы местного сообщества, решать вопросы не-

посредственно в пределах своих административно-территориальных единиц. Развитие местного самоуправления в контексте данной реформы, определившей двойственный характер маслихатов, основано на положениях концепции дуализма местного самоуправления, выделяющего в его природе государственные и общественные черты.

Вместе с тем, в нормах Конституции не в полной мере была отражена природа местного самоуправления, предусматривающая определенную его самостоятельность, в частности, не разграничены сферы компетенции государственных органов и органов местного самоуправления [3]. В последующем все же эти вопросы нашли свое решение в Законе РК 2001 г. «О местном государственном управлении в Республике Казахстан». Так, в данном документе была предложена модель местного самоуправления, учитывающая существующие реалии и традиции государственного управления – большая территория, малочисленное население, необходимость сохранения унитарности государства. Определялось, что местное самоуправление осуществляется отдельно в пределах области, района, города, района в городе, аульного округа, поселка и аула, не входящего в состав аульного округа. На областном и районном уровнях представительные и исполнительные функции местного самоуправления осуществляют соответственно маслихаты и акимы. При этом акимы интегрированы в систему местного самоуправления, одновременно выполняя функции местного государственного управления и решая вопросы местного значения. На аульном уровне, там, где не предусмотрены маслихаты, представительские функции осуществляются членами местного сообщества посредством прямого волеизъявления на собраниях [5].

Необходимо подчеркнуть, что в результате проведенных реформ в Казахстане с принятием в феврале 2009 г. изменений и дополнений в законодательство о местном

управлении и самоуправлении была создана правовая основа для развития системы местного государственного управления и самоуправления. Это способствовало поиску новых форм внедрения органов местного самоуправления на местном уровне, направленных на более активное участие граждан в решении вопросов местного значения. Однако закон способствовал возникновению неравенства в реализации права на самоуправление, поскольку согласно статьи 1 Закона маслихаты как местные представительные органы создаются лишь на уровне области или района [5]. Не четко обозначены в нем компетенции маслихатов и акимов, что относится к функциям, осуществляемым ими отдельно в сфере местного государственного управления, а что – к функциям, осуществляемым в сфере местного самоуправления, т.е. по упомянутым «вопросам местного значения». Отсутствует четкая грань между «делами государства» и «делами местного сообщества». Значительным недостатком является отсутствие организационно-правового статуса у органов местного самоуправления. Отсутствие у маслихата прав юридического лица лишает местное сообщество гражданских прав и, прежде всего, политических, делает право на самостоятельное решение местных вопросов чисто номинальным.

Ключевым моментом местного самоуправления, отличающего его от всех других форм организации местной власти, является участие граждан. Переход к прямой демократии является основной тенденцией в большинстве развитых демократических государств. Речь в данном случае идет о расширении сферы гражданского общества, предполагающего включение большего количества граждан в процесс принятия и реализации решений. Гражданское участие становится основным элементом и демократического и экономического развития страны. Скорее всего, данное обстоятельство обусловило включение в Закон новой

главы 3-1 «Участие граждан в местном самоуправлении» [5]. В указанной главе определяется статус члена местного сообщества, который основывается на гражданстве Республики Казахстан и факте его регистрации на территории соответствующей административно-территориальной единицы. Основным инструментом, с помощью которого возможно прямое участие граждан в управлении, является собрание (сход) местного сообщества. При этом предусматривается, что порядок проведения собрания (схода) и принятия решений определяется областным и столичным маслихатами, а также маслихатами городов республиканского значения [5]. Иначе говоря, орган представительной формы местного самоуправления наделен правомочием самостоятельно определять порядок осуществления другой, в данном случае, непосредственной формы самоуправления.

Одновременно необходимо отметить, что собрание местного сообщества – весьма неэффективный инструмент гражданского участия в процессе принятия решений на местном уровне. К примеру, в пределах регионов или крупных населенных пунктах провести собрание не просто. При этом решения, принятые на собрании (сходе) местного сообщества, могут быть лишь направлены в органы местного самоуправления, т.е. носят рекомендательный характер.

Вместе с тем, не закреплены иные формы самоуправления местного сообщества помимо предоставленного права его реализации через органы местного самоуправления и собрания (сходы) граждан. Помимо указанных форм есть также и другие формы непосредственного (прямого) народовластия, изъывляющих волю членов местного сообщества. Например, местные выборы и местный референдум, в т.ч. формы выражения мнения, имеющие совещательное, консультативное значение (обсуждение вопросов местного значения, внесение населением проектов правовых актов в органы

государственной власти и местного самоуправления, инициатива проведения местных референдумов и выборов и т.п.).

Одной из наиболее существенных проблем, тормозящей реальное функционирование местного самоуправления, является отсутствие реальной экономической основы у органов местного самоуправления. В соответствии с Европейской Хартией местного самоуправления органы местного самоуправления имеют право, в рамках национальной экономической политики, на обладание достаточными собственными финансовыми ресурсами, которыми они могут свободно распоряжаться при осуществлении своих полномочий [5]. Согласно статье 3 Закона экономическую и финансовую основу деятельности местного государственного управления и самоуправления составляют: местный бюджет; имущество, закрепленное за коммунальными юридическими лицами; иное имущество, находящееся в коммунальной собственности в соответствии с законодательством Республики Казахстан [5].

Финансовая основа местного самоуправления представлена местными финансами, под которыми понимается вся совокупность денежных средств, формируемых и используемых для решения вопросов местного значения и осуществления отдельных государственных полномочий, переданных органам местного самоуправления [6].

Необходимый объем финансовых ресурсов является важнейшим условием деятельности для жизнеобеспечения местного населения и комплексного социально-экономического развития соответствующей территории. Приращение и эффективное использование местных финансов – одна из приоритетных задач местного самоуправления. При этом практика показывает, что зачастую на уровне сельского округа выделяемых бюджетных средств недостаточно, что вынуждает поселковых акимов изыскивать дополнительные источники финансиру-

ния, такие как спонсорская помощь предпринимателей, либо собственные денежные средства. Во всем мире финансовая самостоятельность является наиболее существенной составной частью местного самоуправления. В этой связи, на данном этапе развития государственности главной задачей государства в вопросах формирования и развития местного самоуправления является укрепление финансовой базы местного самоуправления, стремление к его самодостаточности и самообеспеченности.

Оппоненты и критики модели выборов через уполномоченных представителей – депутатов маслихатов, утверждают об ущемлении интересов рядовых избирателей. Главное их замечание – выдвижение кандидатур акимами, а не населением соответствующей территории.

В рамках реализации Концепции развития местного самоуправления в период с 5 по 9 августа 2013 г. были проведены выборы акимов, которые имели существенную особенность, т.к. аким района, как лицо, имевшее преимущественное право на определение кандидатов, в то же время перед выдвижением кандидатов должен был провести консультации с местным сообществом, т.е. с населением. К сожалению, в Правилах не указано, каким образом должны проходить подобные консультации, и как консультации должны обуславливать решение акима по выдвигаемым кандидатурам. Поэтому процедура консультаций существенно отличалась в разных районах. Но и население по разному реагировало на возможность участвовать в предложенной роли – быть членом местного сообщества, т.к. эта возможность населению была предоставлена впервые. Консультации с местным сообществом проходили по графику, но опрос населения показал, что многие сельчане либо не знали о проводимых консультациях, либо не могли на них присутствовать, т.к. проводились они в основном в рабочее время.

Введение выборности закрепило право акимам сочетать в себе функции как исполнительного, так и представительного органа без образования отдельного представительного органа местного самоуправления в ауле и городе районного значения.

Проведенный анализ политико-правовых основ института местного самоуправления в Казахстане позволяет сделать вывод о том, что, несмотря на принятие ряда поправок, в т.ч. и внесенных в Конституцию, многие концептуальные вопросы так и не были решены. Право на местное самоуправление реального воплощения на практике не получило, не произошло каких-нибудь значительных перемен в существующей системе управления. При этом представительные органы – маслихаты, являющиеся органами местного самоуправления, остаются зависимыми от исполнительных органов власти, в большей мере от акимов соответствующих административно-территориальных единиц в связи с фактической неподчиненностью последних перед маслихатами и населением. Отсутствуют четкие разграничения в полномочиях органов местного самоуправления и государственных органов (особенно при совпадении их статуса в случаях с маслихатами и сельскими акимами) [7].

Не получили своего законодательного развития вопросы экономического и финансового обеспечения системы местного самоуправления, что является необходимым фактором функционирования реально действующего местного самоуправления, способного самостоятельно и эффективно решать вопросы местного значения [8].

При всех неизбежных издержках и оговорках, нельзя отрицать главного: реформы в системе местного государственного управления носят необратимый характер – они приняты всеми заинтересованными лицами и рассматриваются населением, в основном, как дающие потенциал для дальнейшего развития. К примеру, в 2015 г. вышел закон, который позволил оставлять в

распоряжении органов самоуправления сборы от налогов на транспорт и земельный налог с юридических лиц. Кроме того, собрания местного сообщества сел получили право на согласование кандидатуры акима при его избрании, повсеместно появилась возможность создания общественных структур для взаимодействия населения с органами исполнительной власти.

Но совершеннейшей новацией стало разрешение акимам сел, поселков, городов районного значения формировать собственные доходы и распоряжаться частью коммунальной собственности, что фактически означает создание четвертого уровня бюджетной системы, наравне с тремя другими: республиканским, областным и районным.

При этом не отрицается тот факт, что проблемы четкого разграничения ответственности, создания баланса власти внутри регионов, на местах так и не были решены.

С нашей точки зрения требуют ответа следующие вопросы:

– разобраться в том, какая модель местного самоуправления сформировалась в стране по итогам реформы на нижнем уровне управления, какие исторические и ментальные причины обусловили ее становление именно в этом виде;

– определить те тенденции, которые повлияли на ход реализации реформы, и которые должны быть учтены при дальнейших преобразованиях в системе управления на местном уровне;

– выявить основные «проблемные узлы» сегодняшней казахстанской практики управления на местном уровне и предложить меры по совершенствованию местного самоуправления.

По нашему мнению модель МСУ в Республике Казахстан должна быть выстроена посредством реформирования системы местного государственного управления, дальнейшей децентрализации власти и создания законодательных гарантий для успешного функционирования МСУ.

ЛИТЕРАТУРА

1. Указ Президента РК от 28 ноября 2012 г. №438 «Об утверждении Концепции развития местного самоуправления в Республике Казахстан». adilet.zan.kz
2. Назарбаев Н.А. Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства. Послание Президента РК – Лидера Нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана. – Астана, 14 декабря 2012 г. adilet.zan.kz
3. Конституция РК. – Алматы, 1995. (с изм. и доп. по сост. на 23.03.2019).
4. Европейская хартия местного самоуправления» // Собрание законодательства Российской Федерации. 07.09.1998. – №36. – С. 4466.
5. Закон РК «О местном государственном управлении в Республике Казахстан» от 20 января 2001 г. №148-II (переименован в Закон РК «О местном государственном управлении и самоуправлении в Республике Казахстан» от 9 февраля 2009 г. №126-IV).
6. Бабун Р.В. Организация местного самоуправления: Учебн. пособие. – 2-е изд., перераб. и доп. – М., 2008. – 224 с.
7. Досмагамбетова Г.И. Децентрализация государственной власти и местное самоуправление: проблемы реализации: Монография. – Астана, 2017. – 190 с.
8. Аймурзина Б.А. Основные направления формирования и реализации фискальной децентрализации Казахстана в системе межбюджетных отношений // Вестник КазУЭФМТ. – 2018. – №1. – С. 30-37.

Аңдатпа

Бұл ғылыми еңбек Қазақстандағы жергілікті өзін-өзі басқаруды зерттеуге деген қызығушылықты қамтып көрсетеді. Ол жергілікті өзін-өзі басқарудың конституциялық үлгісінің институционализация үрдісін саралайды.

Мемлекеттегі жергілікті өзін-өзі басқарудың қазіргі жағдайын жете саралап, бұл ғылыми жұмыс берілген институттың Қазақстандық моделінің өзгешелігін көрсетеді. Ол Қазақстандағы жергілікті мемлекеттік басқару жүйесінің модернизациялау шеңберінде ЖӨӨ реформалаудың алуан аспектілерінің терең түсінігін қамтиды.

Сонымен қатар, жұмыс жергілікті өзін-өзі басқарудың ұйымдық-құқықтық негіздерін қамтамасыз етудегі қайшылықтарды талқыға салады. Жергілікті өзін-өзі басқару органдарының өкілеттігі мен ресурстарын ұлғайту мақсатымен әрекеттегі үлгіге түзетпе енгізу қажеттілігін дәйектейді.

Annotation

The work reflects an interest in the study of local government (LSG) in Kazakhstan. It examines the process of institutionalization of the constitutional model of local self-government. Giving a detailed overview of the modern status of LSG in the country, the research also reveals peculiarities of the Kazakhstan model of the given institute.

The research encompasses a thorough analysis of various aspects of LSG in the context of modernization of local public administration in Kazakhstan.

At the same time, it reveals contradictions in establishing organizational and legal foundations of LSG. This disclosure is immediately followed by the argued need to enter correctives within the framework of the acting model in order to broaden credentials as well as resources of local government bodies.

УДК: 338.439.63:334.724.6(575.2)

ГРНТИ 06.73.15

*А.А. Бексултанов, д.э.н., профессор
декан инженерно-экономического факультета
Кыргызский государственный технический
университет им. И. Раззакова,
Бишкек, Кыргызская Республика*

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ФИНАНСОВО-БЮДЖЕТНЫЙ КОНТРОЛЬ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Обобщение точек зрения различных экономистов позволило выделить следующие задачи государственного бюджетного контроля: обеспечение правильности составления и исполнения бюджета; соблюдение бюджетного законодательства; проверка эффективности и целевого использования бюджетных средств и средств внебюджетных фондов; улучшения бюджетной дисциплины; выявление резервов роста доходной базы бюджетов разных уровней; выявление расточительства и финансовых злоупотреблений, принятие адекватных мер наказания к виновным лицам; проведение профилактической и другой разъяснительной работы с целью улучшения бюджетно-финансовой дисциплины.

JEL H83, H68

Ключевые слова: *государственный бюджетный контроль, финансовые злоупотребления, принятие адекватных мер, проверка, ревизия, обследование, анализ финансовой деятельности.*

Кілт сөздер: *мемлекеттік бюджеттік бақылау, қаржылық теріс пайдалану, тиісті шаралар қабылдау, тексеру, аудит, сауалнама жүргізу, қаржылық қызметті талдау.*

Keywords: *state budget control, financial abuses, taking adequate measures, verification, audit, survey, analysis of financial activities.*

В Кыргызской Республике функционирование органов государственного финансового контроля вообще и государственного бюджетного контроля в частности осуществляется в соответствии с установленными нормами права, базовыми источниками которого выступают: Конституция Кыргызской Республики, Бюджетный кодекс Кыргызской Республики (далее – БК КР), Гражданский кодекс Кыргызской Республики, Налоговый кодекс Кыргызской Республики, подзаконные нормативно-правовые акты (Указы Президента Кыргызской Республики, Постановления Правительства

Кыргызской Республики и др.), законодательные акты органов местного самоуправления. Так, в статье 107 Конституции Кыргызской Республики говорится, что Счетная палата осуществляет аудит исполнения республиканского и местных бюджетов, внебюджетных средств, использования государственной и муниципальной собственности [1].

Бюджетный кодекс введен в действие Законом Кыргызской Республики «О введении в действие Бюджетного кодекса Кыргызской Республики» с 1 января 2017 г., за исключением статьи 87 («Оценка эффек-

тивности бюджетных программ»), которая вступила в силу с 1 января 2018 г. [2].

К сожалению, та часть Бюджетного кодекса, которая касается государственного и муниципального бюджетного контроля, оказалась непроработанной и непонятной заинтересованному пользователю.

Вместе с тем, при дальнейшем описании организационно-правовых основ государственного бюджетного контроля и его общем изучении, автор данного исследования будет использовать, также, и терминологию, которая определена кыргызским законодателем.

Относительно принципов отечественного бюджетного контроля можно сказать, что они разбросаны по различным нормативно-правовым актам. Так, нами уже были рассмотрены принципы, указанные в Законе КР «О Счетной палате Кыргызской Республике». В Этическом кодексе сотрудников Счетной палаты КР в качестве этических принципов указываются: честность, независимость, объективность, профессиональная компетентность и должная тщательность, конфиденциальность, безупречное поведение, лояльность. Этическими требованиями, предъявляемыми к сотрудникам Счетной палаты, являются соблюдение экономических интересов государства, законодательства КР и соблюдение основных этических принципов.

Далее в статье 121 Бюджетного кодекса Кыргызской Республики определяются принципы системы внутреннего контроля, которыми являются принципы:

- законности;
- прозрачности;
- экономичности;
- эффективности;
- результативности.

Указанные принципы можно вообще применять к государственному и муниципальному бюджетному контролю, а не только к системе внутреннего контроля. К тому же это не полный перечень принципов

бюджетного контроля, который включает в себя как общеправовые принципы, так и принципы государственного финансового контроля. Так, не закреплены такие важнейшие принципы, как системность, объективность и гласность.

Можно согласиться с авторами [3, 4, 5] в том, что «принципы контроля – одно из фундаментальных понятий, характеризующих такое сложное явление, как контроль. Проблема принципов контроля в теоретическом, методологическом и практическом аспектах пока недостаточно разработана».

Следует отметить, что в 2013 г. после длительного обсуждения в профессиональных кругах и консультаций были обновлены фундаментальные принципы государственного аудита. Измененный ISSAI100 (International Standards of Supreme Audit Institutions – Международные стандарты высших органов государственного аудита) определяет фундаментальные принципы, обязательные для всех, которые применяются в области государственного аудита [6, 7, 8].

ISSAI 200, 300, 3000 и 400 нацелены на дальнейшее развитие принципов, на которые следует опираться в контексте финансового аудита, аудита эффективности и соответствия. Последние следует применять в совокупности с принципами, установленными в ISSAI 100. При этом указывается, что принципы никаким образом не должны мешать полномочиям высших органов государственного аудита, обозначенным национальными законами или правилами (к примеру, осуществление расследований высшим органом государственного аудита и др.).

Весьма непонятно, что такой консолидированный законодательный акт, как Бюджетный кодекс Кыргызской Республики, не содержит ни систему принципов государственного бюджетного контроля, ни положений о контролируемых субъектах (объектах), ни полномочий органов внешнего и внутреннего ГБК, ни характеристик

видов и методов бюджетного контроля и аудита, ни раскрытого перечня документов органов внутреннего и внешнего ГБК, содержащих информацию о выявленных нарушениях в бюджетной сфере и мерах по устранению таких нарушений, ни ряда других важных положений, касающихся финансового контроля.

Говоря об аудите, то в кыргызском законодательстве складывается, по нашему мнению, весьма непростая ситуация с идентификацией данного понятия.

Вообще о том, что именно изучает наука об аудите, основательное представление дал Стюарт Тэрли в статье «Внутренний и внешний аудит и управление», увязав в едином определении аудита шесть его основных компонентов [9, 10]. Общее определение аудита сформулировано им так: «Аудит есть вид деятельности, заключающийся в сборе и оценке фактов, касающихся функционирования и положения экономического объекта (самостоятельного хозяйственного подразделения) или касающихся информации о таком положении и функционировании, осуществляемой компетентным независимым лицом, которое, исходя из установленных критериев, выносит заключение о качественной стороне этого функционирования, положения или информации».

Бюджетный кодекс Кыргызской Республики разделяет государственный аудит на внутренний и внешний. Дефиниции «государственного внешнего аудита» в кодексе нет, а вот согласно статье 122 БК КР государственный внутренний аудит трактуется как «независимая и объективная функция, выполняемая внутри бюджетного учреждения, включающая в себя анализ, оценку и мониторинг адекватности и эффективности системы внутреннего контроля; надежности и достоверности финансовой и управленческой информации; результативности, экономичности и эффективности деятельности и управления; сохранности активов и соблюдения законодательства Кыргыз-

ской Республики. Внутренний аудит представляет руководству бюджетного учреждения информацию, полученную из внутренних источников, относительно бухгалтерского учета, бюджетной, оперативной отчетности и качества системы внутреннего контроля».

К примеру, Институт внутренних аудиторов США (*The Institute of Internal Auditors (North America)*) определяет, что внутренний аудит есть независимая и объективная контрольная и консультационная деятельность, нацеленная на совершенствование функционирования организации. Внутренний аудит способствует организации в достижении намеченных целей, применяя систематизированный и дисциплинированный подход к оценке и увеличению эффективности риск-менеджмента, контроля и управленческих процессов [11].

В международном стандарте аудита МСА 610 «Рассмотрение работы внутреннего аудита» последний определяется как деятельность внутреннего подразделения клиента по оценке работы субъекта, проверке и мониторингу эффективности и адекватности бухгалтерского учета и внутреннего контроля. Целью внутреннего аудита является оказание помощи менеджменту организации в ведении эффективного контроля над различными компонентами системы внутреннего контроля.

Первоначально аудит представлял собой деятельность независимых специалистов (аудиторов) по проверке финансовой отчетности организаций, т.е. можно определить, что он был только внешним. Деление аудита на внешний и внутренний в мировой практике аудиторской деятельности относится к концу 40-х, началу 50-х гг. прошлого столетия. Впоследствии появилась устойчивая тенденция образовывать в собственных компаниях соответствующие службы, постоянно занимающиеся проблемами контроля. Эти службы получили название служб внутреннего аудита.

Следует отметить, что контроль как элемент управленческого процесса, осуществляется структурными единицами субъекта в отношении самого субъекта и субъектов, находящихся у него в подчинении, и выражается в выявлении отклонений в функционировании субъекта от правил, оценке эффективности принимаемых субъектом решений, разработке и принятию мер по улучшению его функционирования. Особенностью же аудита, по нашему мнению, является осуществление его во всех случаях субъектами, не находящимися в функциональной связи с аудируемым субъектом, которые уполномочены не влиять на деятельность последнего, а только разрабатывать предложения по ее улучшению.

Еще более запутанно использование рассматриваемой терминологии в Законе КР о Счетной палате. Статья 1 Закона КР от 13 августа 2004 г. №117 «О Счетной палате Кыргызской Республики» гласит, что «государственный аудит – это деятельность органа государственной власти по аудиту над управлением государственными ресурсами (финансовыми, материальными и другими), целью которой является эффективность использования государственных средств и имущества, достоверность составления финансовой отчетности, ведения бухгалтерского учета, предотвращение нарушений финансовой дисциплины».

Высшим органом по осуществлению внешнего государственного аудита (контроля) является Счетная палата Кыргызской Республики, как самостоятельный орган, подотчетный Президенту Кыргызской Республики и Жогорку Кенешу Кыргызской Республики, согласно закону КР от 13 августа 2004 г. №117 «О Счетной палате Кыргызской Республики». Счетная палата КР является, в настоящее время, членом одной из семи региональных подгрупп ИНТОСАИ – Азиатской организации высших органов аудита (АЗОСАИ).

Основной целью деятельности Счет-

ной палаты выступает финансовый аудит и аудит эффективности: оценка исполнения республиканского бюджета, составления и исполнения местного бюджета, внебюджетных и специальных средств, использования государственной и муниципальной собственности, обеспечение и реализация международных стандартов аудита.

Министерство финансов Кыргызской Республики в соответствии с «Положением о Министерстве финансов Кыргызской Республики» осуществляет:

– контроль и проводит анализ хода исполнения государственного (консолидированного бюджета);

– контроль за целевым и эффективным использованием средств, выданных в виде бюджетных ссуд и кредитов, в т.ч. иностранных кредитов, рекредитованных Правительством Кыргызской Республики;

– мониторинг и контроль распределения общегосударственных налогов, неналоговых и других доходов между бюджетами, а также использования целевых трансфертов, в пределах компетенции, предусмотренной законодательством.

Министерство финансов проводит мониторинг и анализ фактических поступлений государственного (консолидированного) бюджета и составляет прогнозы доходной и расходной частей последнего; осуществляет оперативный анализ и оценку воздействия угроз и рисков, фискальных рисков на устойчивость исполнения государственного (консолидированного) бюджета; представляет в Правительство КР составленный отчет об исполнении республиканского бюджета. В качестве функции поддержки, Министерство финансов КР разрабатывает методологическую базу бухгалтерского учета и финансовой отчетности, согласно Международным стандартам финансовой отчетности общественного сектора и внутреннего аудита государственного сектора; организует работу по развитию системы внутреннего аудита бюд-

жетных учреждений Кыргызской Республики. На данный момент Министерство финансов Кыргызской Республики является уполномоченным государственным органом в области внутреннего аудита.

Постановлением Правительства Кыргызской Республики от 9 сентября 2013 г.

№498 утверждено Положение «О Совете по внутреннему аудиту». В настоящее время организационное функционирование внутреннего аудита бюджетных учреждений Кыргызской Республики имеет следующую структуру (рисунок).

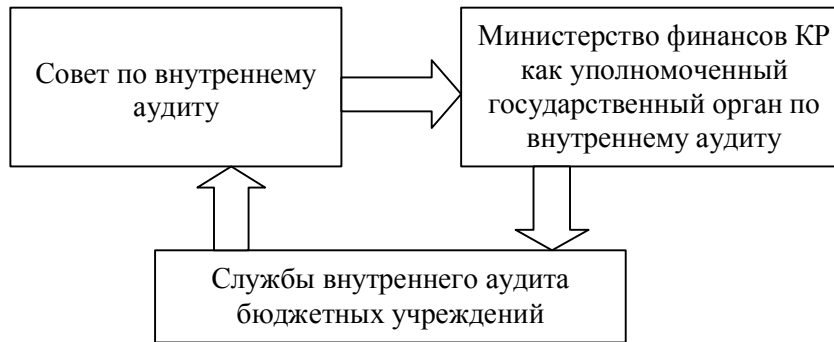

Рисунок. Функциональная организационная структура внутреннего аудита бюджетных учреждений КР*

**Рисунок составлен автором по данным [12]*

Совет по внутреннему аудиту является консультативно-совещательным органом. Основными задачами Совета являются:

- внесение предложений по совершенствованию нормативной правовой и методологической базы внутреннего аудита госсектора;
- представления заключения по отчету о деятельности служб внутреннего аудита за предыдущий год, подготовленного уполномоченным государственным органом в области внутреннего аудита;
- согласование сроков проведения внутреннего аудита в тех объектах внутреннего аудита, где отсутствуют службы внутреннего аудита.

Согласно Положению о Центральном казначействе Министерства финансов Кыргызской Республики последнее выступает структурным подразделением Министерства финансов КР, функциями и задачами которого являются:

– организация и проведение контроля исполнения республиканского и местных

бюджетов КР, а также управление их доходами и расходами на текущем счете казначейства, размещенного в Национальном банке КР;

– осуществление учета, анализа и краткосрочного прогнозирования объемов государственных финансовых ресурсов и оперативное управление указанными ресурсами в рамках государственных расходов, определенных на соответствующий период;

– сбор, обработка и анализ информации об осуществлении исполнения республиканского и местных бюджетов, представление отчетности высшим законодательным и исполнительным органам государственной власти и министру финансов КР о финансовых операциях Правительства КР;

– аккумуляция бюджетных и внебюджетных денежных средств в национальной и иностранной валюте, управление и проведение контроля над движением этих денежных средств, совместно с НБКР, для своевременного осуществления расходов,

одобренных Жогорку Кенешем КР и местными кенешами;

– разработка методологических и ин-структивных материалов, а также определение порядка осуществления учетных операций по вопросам, входящим в компетенцию казначейства, обязательных для органов государственного управления, предприятий, учреждений и организаций;

– формирование системы бюджетной классификации и ведение операций по учету казначейства Кыргызской Республики.

Таким образом, Центральное казначейство осуществляет предварительный и текущий контроль расходования средств государственного бюджета страны.

Главные распорядители бюджетных средств осуществляют бюджетный контроль и аудит получателей бюджетных средств, за их целевым использованием, своевременным возвратом, предоставлением отчетности об использовании средств бюджета. Главные распорядители бюджетных средств осуществляют проверки (аудит) подведомственных бюджетных учреждений, государственных и муниципальных унитарных предприятий.

В соответствии с Положением о Государственном агентстве по управлению бюджетными кредитами при Министерстве финансов КР данная структура выступает подведомственным подразделением Министерства финансов КР, осуществляющим операции по бюджетному кредитованию от имени Министерства финансов КР. Основными функциями координации, контроля и мониторинга Агентства являются:

– контроль и мониторинг целевого и эффективного использования, погашения и обслуживания бюджетных кредитов, разработка и реализация мер по минимизации риска их нецелевого использования;

– регулярное обследование состояния принятого в залог имущества, разработка и реализация мер по минимизации рисков утраты залога, повреждения или иных рисков,

связанных с изменением рыночной конъюнктуры, падением спроса и цен;

– мониторинг экономической и финансовой деятельности заемщиков;

– направление заемщикам извещений, уведомлений, претензий по исполнению принятых им обязательств по кредитным и залоговым договорам;

– представительство интересов Министерства финансов Кыргызской Республики в правоохранительных и судебных органах Кыргызской Республики в области бюджетных кредитов.

Целью Департамента государственных закупок при Министерстве финансов Кыргызской Республики является регулирование системы государственных закупок. К функциям контроля, которые закреплены в Положении о Департаменте закупок, можно отнести следующие:

– осуществление мониторинга соблюдения норм Закона Кыргызской Республики «О государственных закупках» и иных нормативных правовых актов, регулирующих порядок проведения государственных закупок;

– сбор и анализ отчетных данныхкупающих организаций в месяц, квартал, год по государственным закупкам, проведение ежеквартального, годового мониторинга использования государственных средств, направленных на закупку товаров, работ, услуг и консультационных услуг;

– формирование базы данных отечественных и зарубежных поставщиков (пдрядчиков) и базы данных ненадежных (недобросовестных) поставщиков.

Конечно, полный перечень специфических методов бюджетного контроля довольно обширен, но все они, по нашему мнению, являются производными от указанных основных методов.

Следует сказать, что отсутствие общих подходов к классификации государственного и муниципального бюджетного контроля, стандартизации контрольных процедур, единой терминологии создает труд-

ности в разработке и применении нормативно-правовых актов, методических документов контролирующих органов, способствует возникновению спорных ситуаций.

Законодательная база государственного финансового контроля и аудита включает в себя соответствующие нормативно-правовые акты, регламентирующие работу органов финансового контроля и аудита. Однако данные акты, имеющие в большинстве своем локальный характер, лишь обеспечивают возможность создания некоей объединенной правовой базы, справедливой для всей системы государственного финансового контроля и аудита и способной обеспечить ее дальнейшее реформирование и развитие. Логичнее и последовательнее было бы разработать единый и общий для всей системы финансового контроля и аудита нормативно-правовой документ, отталкиваясь от которого возможно создание отдельных контрольных актов. При этом изменению подвергнутся существующие структуры и органы финансового контроля и аудита, а также будут созданы

дополнительные органы.

Вместе с тем, система государственного (муниципального) финансового контроля, в общем, и государственного бюджетного контроля в частности, как и все иные системы, представляет собой совокупность, как взаимосвязанных элементов, так и элементов разрозненных, объединяющихся общей целью и задачами.

Выводы. Формирование системы государственного бюджетного контроля в Кыргызской Республике, соответствующей современному этапу развития экономических отношений, должно строиться на основе рассмотренных ранее демократических принципов и с использованием как апробированных методов и процедур, так и инновационных методов бюджетного контроля (аудита), опираясь на достижения научно-технического прогресса и техники управления. Вместе с тем эффективному решению данной задачи будет способствовать, также, и изучение опыта зарубежных стран, в т.ч. и стран-участниц Евразийского экономического союза.

ЛИТЕРАТУРА

1. Закон Кыргызской Республики «О Счетной палате Кыргызской Республики» утв. Пост. Правительства Кыргызской Республики от 16 декабря 2016 г. №207.
2. Закон Кыргызской Республики «О введении в действие Бюджетного кодекса Кыргызской Республики» утв. Пост. Правительства Кыргызской Республики от 16 мая 2016 г. №60 (с изм и доп. от 01.01.2017 и от 01.01.2018).
3. Абдуханова И.А. Актуальные вопросы классификации государственного финансового контроля // Вестник Санкт-Петербургского университета. – Сер. 14. Право. – 2011. – №1.
4. Абленов Д.О. Финансовый контроль и углубленный аудит: теория, методология, практика: Учебн. пособие. – Алматы: Экономика, 2007.
5. Бектенова Д.Ч. Финансы и кредит: Учебник для студентов экономических факультетов. – Бишкек: ИЦ АРХИ, 2007.
6. Беликов А.П. К вопросу о методах государственного финансового контроля // Бизнес в законе (экономико-юридический журнал). – 2008.
7. Бубнова О.Ю. Бюджетный контроль, осуществляемый высшими органами финансового контроля зарубежных стран // Актуальные проблемы российского права. – 2007.
8. Васильева М.В. Особенности контрольно-счетных систем зарубежных стран и опыт их интеграции // Финансы и кредит. – 2009.
9. Гусева Н.М. Некоторые предпосылки и тенденции развития государственного

финансового контроля в США и Японии // Вопросы государственного и муниципального управления. – 2012.

10. Кеворкова Ж.А. Зарубежный опыт организации эффективного финансового контроля // Молодой ученый. – 2016.

11. Положение «О Совете по внутреннему аудиту», утв. Пост. Правительства Кыргызской Республики от 09.09.2013 №498.

12. Положение «О Совете по внутреннему аудиту» утв. Пост. Правительства Кыргызской Республики от 9 сентября 2013 г. №498.

Андатпа

Түрлі экономистердің көзқарастарын қорыту мемлекеттік бюджеттік бақылаудың келесі міндеттерін бөлуге мүмкіндік берді: бюджетті дайындау мен орындаудың дұрыстығын қамтамасыз ету; бюджеттік заңнаманы сақтау; бюджет қаражатын және бюджеттен тыс қорлардың қаражатын тиімді, мақсатты пайдалануын тексеру; бюджеттік тәртіпті жақсарту; әр түрлі деңгейдегі бюджеттердің кіріс базасының өсуіне резервтерді айқындау; қалдықтарды және қаржылық теріс пайдалануды анықтау, кінәлілерге қатысты тиісті айыппұлдарды қабылдау; фискалды тәртіпті жақсарту мақсатында профилактикалық және басқа түсіндіру жұмыстарын жүргізу.

Annotation

The generalization of the points of view of various economists made it possible to single out the following tasks of the state budget control: ensuring the correctness of the preparation and execution of the budget; compliance with budget legislation; check of efficiency and target use of budgetary funds and means of extra-budgetary funds; improve budget discipline; identification of reserves for the growth of the revenue base of budgets of different levels; the identification of waste and financial abuse, the adoption of adequate penalties against the perpetrators; conducting preventive and other explanatory work in order to improve fiscal discipline.

УДК 336.227.648

ГРНТИ 06.73.15

Н.Б. Рубенкова, к.э.н., и.о. доцента

КазУЭФМТ

НАЛОГООБЛОЖЕНИЕ ТОВАРОВ, ПЕРЕМЕЩАЕМЫХ ЧЕРЕЗ ТАМОЖЕННУЮ ГРАНИЦУ ЕАЭС: ПРАКТИКА, ПРОБЛЕМЫ, РЕШЕНИЯ

В статье рассмотрены вопросы механизма налогообложения товаров, перемещаемых через таможенную границу ЕАЭС. По мнению автора, налоговая политика по налогообложению внешнеэкономической деятельности должна быть направлена на создание условий для эффективного экономического развития страны на международном уровне. Это обусловлено необходимостью, с одной стороны, защищать интересы национальной экономики, бизнеса, производства, с другой стороны – стимулировать взаимовыгодное сотрудничество с другими странами. По результатам исследования внесены предложения по совершенствованию налогообложения внешнеэкономической деятельности.

JEL F13, H22, H25

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, таможенные платежи и налоги.

Кілт сөздер: сыртқы экономикалық қызметтер, кеден төлемі және салығы.

Keywords: foreign economic activity, customs payments and taxes.

Внешнеэкономическая деятельность представляет собой совокупность хозяйственных, производственных, оперативно-управленческих коммерческих действий участников рынка одной страны, ориентированных на рынки зарубежных стран. В понятие «внешнеэкономическая деятельность» входит инвестиционная, внешнеторговая и иная деятельность, включая международный обмен товарами, работами, услугами, а так же информацией, правами и результатами интеллектуальной деятельности. Для ее развития необходимы соответствующие налоговые стимулы [1].

К тому же не следует забывать, что налогообложение внешнеэкономической деятельности выступает важным источником формирования доходной части бюджета. С момента создания Таможенного союза (ТС) и ЕАЭС сложилось положительное сальдо в размере 145 млрд, в бюджет Республики Казахстан распределено ввозных таможенных пошлин в сумме 1 725,5 млрд Республика Казахстан в бюджет членов-стран ЕАЭС распределено 1 580,5 млрд. При этом, если до создания ТС и ЕАЭС доля ввозных таможенных пошлин в общем объеме таможенных налогов и платежей составила в 2006 г. 15,2%, то с момента создания ТС доля ввозных таможенных пошлин увеличилась до 27,1% в 2010 г. В 2013-2015 гг. доля ввозных таможенных пошлин снизилась с 20,3% в 2013 г. до 13,6% в 2015 г. в связи с ухудшением экономической ситуации. Так, наблюдается снижение объема импорта из третьих стран в ЕАЭС с 345,3 млрд долл. в 2013 г. до 205,5 млрд долл. в 2015 г. Что, соответственно, повлияло на снижение поступлений ввозных таможенных пошлин с 271,7 млрд в 2013 г. до 170,1

млрд в 2015 г. [2].

В рамках договора о Евразийском экономическом союзе (далее – ЕАЭС) от 29 мая 2014 г., Комитет казначейства МФ РК ежедневно осуществляет зачисление и распределение поступлений ввозных таможенных пошлин в полном объеме между государствами-членами ЕАЭС (Республика Беларусь, Республика Казахстан, Российская Федерация, Республика Армения и Кыргызская Республика) по установленным нормативам.

За первый квартал 2019 г. налоговые поступления в государственный бюджет Казахстана составили 2,1 трлн тенге – на 15,7% больше, чем в аналогичном периоде прошлого года (1,8 трлн тенге). При запланированных 1 978,5 млрд тенге фактически поступило 2 066,8 млрд тенге с перевыполнением на 88,3 млрд тенге. План по дополнительным поступлениям налогов и таможенных платежей в бюджет за счет налогового и таможенного администрирования исполнен на 121,3% [3].

В данной статье автор исследует вопросы налогообложения товаров, перемещаемых через таможенную границу ЕАЭС. Внешнеэкономическая деятельность является неотъемлемой частью экономики любой страны, это во многом обусловлено международным разделением труда. Для национальной экономики внешнеэкономическая деятельность выступает механизмом взаимодействия с экономикой другой страны, что позволяет наполнить национальный рынок иностранными дефицитными товарами в Республике Казахстан и реализовать продукцию, которая находится в избытке.

Договор о создании ЕАЭС (далее – До-

говор) был заключен на базе Таможенного союза. Договор охватывает вопросы взаимодействия стран в разных сферах: внешне-торговой, макроэкономической, валютной, конкурентной политике; техническом регулировании; рынке услуг и инвестиций; финансовых рынках; естественных монополиях; энергетике; транспорте; государственных закупках; интеллектуальной собственности; промышленности; агропромышленном комплексе; трудовой миграции. Подписанный Договор вступил в силу с 1 января 2015 г. и внес определенные изменения в налоговые отношения стран-союзников.

Налогообложение в Договоре отражается в статьях 71-73 и Приложении 18. По факту документы Таможенного союза теперь находятся в договоре о Евразийском экономическом союзе. К примеру, под экспортом товаров в Договоре понимается вывоз товаров, реализуемых налогоплательщиком, с территории одного государства-члена на территорию другого государства-члена. Под импортом – ввоз товаров налогоплательщиками на территорию одного государства-члена с территории другого государства-члена. Аналогичные определения понятию экспорта и импорта были закреплены и в Соглашении «О принципах взимания косвенных налогов при экспорте и импорте товаров, выполнении работ, оказании услуг в Таможенном союзе» от 25 января 2008 г.

При исчислении и уплате налогов и таможенных платежей необходимо опираться как на национальное законодательство, так и на международные нормативно-правовые акты, это позволит оптимизировать структуру платежей. Перечень налогов таможенных платежей, правила их исчисления и уплаты, а также сроки, относительно внешнеэкономической деятельности, установлены Кодексом Республики Казахстан «О налогах и других обязательных платежах в бюджет (Налоговый кодекс) от 25 де-

кабря 2017 г., Кодексом Республики Казахстан «О таможенном регулировании в Республике Казахстан» от 26 декабря 2017 г.

Налогам, которые уплачиваются при обложении товаров, перемещаемых через таможенную границу ЕАЭС, являются налог на добавленную стоимость (далее – НДС), акциз.

Таможенными платежами, которые уплачиваются при обложении товаров, перемещаемых через таможенную границу ЕАЭС, являются таможенная пошлина (ввозная/вывозная) и таможенный сбор за декларирование товаров.

Налогообложение внешнеэкономической деятельности отличается от налогообложения операций внутри страны:

- порядком исчисления и взимания налогов и таможенных платежей;
- порядком получения вычетов (по НДС) и комплектом документов, необходимых для подтверждения данного права;
- порядком расчета базы для исчисления таможенных платежей и налогов, для которого актуальным является таможенная стоимость;
- особенности осуществления операций с товарами, находящимися на определенной таможенной процедуре.

2 апреля 2019 г. в Финансовом университете при Правительстве РФ состоялась Российская налоговая неделя – 2019. На Пленарном заседании член Коллегии (министр) по экономике и финансовой политике Евразийской экономической комиссии (ЕЭК) Тимур Жаксылыков рассказал, что государственные органы ЕАЭС уделяют большое внимание совершенствованию налогового законодательства, развитию электронных сервисов и повышению культуры взаимоотношений между налоговыми органами и налогоплательщиками. ЕЭК, в свою очередь, предпринимает усилия для устранения налоговых, административных и других барьеров во взаимной торговле, участвует в работе по совершенствованию

косвенного налогообложения во взаимной торговле, создана нормативно-правовая база, приложение к Договору о ЕАЭС, которое регламентирует единый порядок взимания косвенных налогов, определен единый стандарт к налоговым документам [4]. В ноябре 2018 г. проекты соглашений о принципах налоговой политики в области акцизов на алкогольную и табачную продукцию в ЕАЭС рассмотрел Евразийский межправительственный совет, после чего они были направлены в страны Союза на внутригосударственное согласование. При подготовке соглашений достигнута договоренность о согласовании акцизов в рамках определенного коридора и страны будут устанавливать ставки в пределах этого коридора. Принципиальные разногласия преодолены, почти все стороны представили свои отзывы на проекты [4].

Вместе с тем вопросы международного налогообложения требуют всестороннего открытого обсуждения.

Основная проблема, которая существует в сфере налогообложения ВЭД, заключается в несовершенстве законодательства. Это порождает трудности в виде оттока капитала в другие страны с более льготными условиями налогообложения – использование оффшорных зон. Негативно на бюджете страны сказываются также схемы незаконного возмещения НДС. Благодаря которым, налогоплательщики, используя нулевую ставку НДС (0%), получают из бюджета возмещения. Все это отражается на бюджете страны в виде недополученных значительных налоговых поступлений. Важно отметить также трудности, связанные с невозможностью осуществления контрольных полномочий органами государственных доходов из-за того, что в законодательстве прописаны сроки и процедуры преимущественно для внутренней деятельности, соответственно не учитываются особенности и масштабы внешнеэкономической деятельности.

Для решения данных проблем разрабатывается комплекс мероприятий и направлений, которые помогут оптимизировать налогообложение внешнеэкономической деятельности. На наш взгляд, при выработке мероприятий по улучшению налогообложения внешнеэкономической деятельности необходимо опираться не только на отечественный опыт, но и использовать зарубежную практику, в которой выделяются аналогичные пути совершенствования налогообложения, но они сочетают в себе более оптимальные методы осуществления [5].

Относительно общемировых тенденций совершенствования налогообложения ВЭД, наблюдаются следующие направления деятельности:

– борьба с оффшорами, связано это с перемещением капитала в зоны с льготным налогообложением, что негативно сказывается на экономике страны, из которой утекает капитал;

– увеличение налоговой нагрузки для компенсации кризисных явлений, что выражается в модернизации порядка взимания налогов и увеличение ставок по некоторым из них;

– борьба с уклонением от уплаты налогов и сборов.

Основные направления совершенствования налогообложения ВЭД на уровне страны представлены в направлениях налоговой политики Казахстана. Налоговая политика по налогообложению ВЭД направлена на создание условий для эффективного экономического развития страны на международном уровне. Это обусловлено необходимостью, с одной стороны, защищать интересы национальной экономики, бизнеса, производства, с другой стороны – стимулировать взаимовыгодное сотрудничество с другими странами:

1. Ликвидация международных ограничений в области налогообложения для налоговых резидентов, находящихся на территории данной страны.

Реализация направления возможна путем заключения международных договоров об избежании двойного налогообложения. В настоящее время в Республике Казахстан действуют 53 Конвенции об избежании двойного налогообложения и предотвращении уклонения от уплаты налогов на доход и капитал, заключенных Республикой Казахстан с иностранными государствами, например с Белоруссией, Великобританией, Германией, Италией, Канадой, Китаем, Польшей, Россией, США, Турцией и др. [6]. Эксперты утверждают, что при создании компании, которая планирует свою работу на международном рынке, необходимо проверить наличие Соглашения Республики Казахстан с зарубежными государствами об избежании двойного налогообложения, поскольку это поможет значительно снизить налоговую нагрузку на компанию.

2. Унификация налоговых систем различных стран и обеспечение международной поддержки эффективного противодействия правонарушениям в сфере налогообложения, а также профилактика, выявление, раскрытие и расследование фактов подобных деяний.

Главной задачей унификации налоговых систем является координация налоговой политики всех стран, сближение принципов и методов налогообложения, установление идентичных налоговых ставок, т.е. придание налоговым системам единообразия. Целью данного направления в рамках глобализации мировой экономики является создание единого рынка со «здоровой» конкуренцией, без предоставления

преимуществ каким-либо отдельным участникам международного хозяйственного оборота, а также справедливое распределение фискального бремени между государствами и налогоплательщиками разных стран.

3. Противодействие уклонению от налогообложения с использованием низконалоговых юрисдикций и регламентация отдельных положений в налоговом законодательстве, в частности положений касающихся оффшорных зон и размещения капитала в данных зонах.

Целью внедрения данных изменений является эффективное противодействие уклонению от национального налогообложения через аккумуляцию доходов в оффшорных юрисдикциях. Важно заметить, что одним из ключевых элементов налоговой политики многих стран Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР) является нераскрытие информации о налогоплательщиках другим государствам, что в значительной мере не позволит казахстанским инициаторам моментально решить проблемы сокрытия доходов от налогообложения. С одной стороны, эффект от ужесточения налогового администрирования для добросовестных налогоплательщиков будет положительным, т.к. он ознаменован совершенствованием законодательства, заключением новых налоговых соглашений с другими странами. С другой стороны, необходимость полного раскрытия информации (об аффилированных лицах, долях в капитале компаний) может оттолкнуть потенциальных инвесторов от ведения бизнеса в Республике Казахстан.

ЛИТЕРАТУРА

1. Лукпанова Ж.О. Налоговые методы стимулирования инвестиций и инновационного развития экономики в Республике Казахстан // Вестник КазУЭФМТ. – 2017. – №4. – С. 21-28.
2. <https://time.kz>
3. <https://kursiv.kz/news/finansy>
4. <http://www.eurasiancommission.org/ru/>

5. Досмырза Д., Берназарова Р.Д. Таможенное администрирование в рамках Евразийского экономического союза // Вестник КазУЭФМТ. – 2018. – №3. – С. 64-71.

6. <http://kgd.gov.kz/ru>

Аңдатпа

Мақалада ЕАЭО кедендік шекарасы арқылы өтетін тауарларға салық салу механизмі қарастырылған. Автордың пікірінше, сыртқы экономикалық қызметке салық салу саясаты еліміздің халықаралық деңгейде тиімді экономикалық дамуына жағдай жасауға бағытталған. Бұл, бір жағынан, ұлттық экономиканың, бизнестің, өндірістің мүдделерін қорғау, екінші жағынан басқа елдермен өзара тиімді ынтымақтастықты ынталандыру қажеттілігіне байланысты. Зерттеу қорытындысы бойынша сыртқы экономикалық қызметке салық салуды жақсарту бойынша ұсыныстар енгізілді.

Annotation

The article deals with the mechanism of taxation of goods transported across the customs border of the EAEU. According to the author, the tax policy on taxation of foreign economic activity should be aimed at creating conditions for the effective economic development of the country at the international level. This is due to the need, on the one hand, to protect the interests of the national economy, business, production, on the other hand – to stimulate mutually beneficial cooperation with other countries. According to the results of the study, suggestions were made to improve the taxation of foreign economic activity.

UDC 69.009.2
SCSTI 06.71.05

M.K. Aliyev, d.e.s., Professor

*A.E. Aitkhozhina, Master of economic sciences, Senior Lecturer
KazUEFIT*

PROBLEMS OF ORGANIZING ACCOUNTING AND EXPENDITURES IN CONSTRUCTION

Particular relevance to the topic of the study gives the need to address issues under the contract of the contractor must implement all the work provided, which is responsible for the quality of work and deadlines. Both the customer and the contractor bear mutual financial responsibility for non-fulfillment of the assumed obligations.

Territorial isolation of construction projects leads to the mobility of construction organizations, the mobility of their units, main production assets and other material and property, as well as labor resources and the operation of consumption which is implemented on various territorially integrated construction sites. Features of implementation of construction works are covered in a variety of subjects of work used in the management and construction, reconstruction and expansion of the main production facilities and climatic conditions in which buildings and structures are built, make major repairs, reconstruction or increase in existing enterprises

The authors note the peculiarities of construction production generate the formation of certain types of economic operations and production costs, the reflection of which has its differences.

JEL M41, L74

Keywords: *expenses, income, structure, production, construction works, construction of buildings and structures, reconstruction.*

Кілт сөздер: *шығындар, кіріс, құрылымы, өндіріс, құрылыс жұмыстары, ғимараттар мен құрылыстардың құрылысы, қайта құру.*

Ключевые слова: *расходы, доход, состав, производство, строительные работы, строительство зданий и сооружений, реконструкция.*

The territorial isolation of construction objects leads to the mobility of construction organizations, the mobility of their units, main production assets and other material and property, as well as human resources and exploitation of consumption, which are implemented at various geographically integrated construction sites. Features of the implementation of construction work is covered in a variety of objects of labor used in the maintenance and construction, reconstruction and expansion of the main production assets and the climatic conditions in which buildings and structures are built, major repairs, reconstruction or expansion of existing enterprises are made [1].

The systematic occurrence of additional costs for the movement of construction machinery and equipment, as well as materials and labor to the place of construction of a new facility, however, there are additional costs associated with interruption of the construction process during the change of construction sites.

Beyond the bounds of possibility to connect to the central power and heat transmission lines, gas and water supply, there is a need to organize their own serving and auxiliary production facilities at construction sites.

Besides, the need often arises for the construction of the main construction site and housing, social services for workers: sleeping quarters, canteens, laundries, showers, which, after completion of the production process, must be dismantled. As a rule, during the construction period, temporary storage facilities, special production facilities of systems are built. The multiplicity of temporary objects, their large role in organizing normal working conditions, significant amounts of costs for their origin, as well as for maintenance and dismantling lead to the isolation of temporary buildings and

structures that are characteristic only for construction as part of the costs of the main production [2].

Today, the practice of attracting construction machinery and equipment at the disposal of mechanization departments on a current rental basis has become widespread in the construction industry.

The procedure for settlements and inclusion in the cost of construction of the costs of maintaining and operating these machines depends on the conditions which they are provided by the construction organization, subcontracting for the completion of the completed cycle of construction work, in the form of services for the performance of certain types of mechanized work, in the form of ordinary rental of construction equipment without attendants.

Estimated calculations in the preparation distinguish the following types of costs: materials, basic wages and expenses for the operation of construction machines and mechanisms, other (direct) expenses, overhead costs. In this case, the main four articles are considered direct costs for the implementation of construction and installation works.

The difference between direct and overhead costs of construction and other sectors of the economy is caused by historically formed differences in the reflection of individual cost items in classifications. Direct costs include the costs of operating machines and mechanisms in construction, and indirect costs include other sectors of the economy that are related to the maintenance and operation of equipment. The additional wages of the main production workers can be attributed to overheads employed in construction and installation works, and as part of direct labor costs to other industries.

At the same time, the previously discussed

features of construction production have led to the presence in the composition of overhead costs of construction organizations, specific cost items that are not included in the overhead costs of enterprises in other sectors of the economy.

The contractor personally agrees to perform all the specified work. Both the customer and the contractor bear mutual liability.

Construction production forms certain types of business operations and production costs, the reflection of which has its own differences.

Material costs. Upon receipt of materials from the customer at the warehouse, a separate contract is not concluded, relations are built on the basis of a contract, i.e. must specify the types, as well as the quantity and cost of the materials transferred, as well as the period for their transfer. If the transfer of materials is carried out in the order of sale, then the paperwork for the receipt of materials is the same as their purchase from the supplier [3].

According to the contract for the purchase of materials, the contractor independently, but under the control of the customer, i.e. the customer controls the range of materials, their quality and cost. In this case, when invoicing for the amount of work performed, the contractor must necessarily attach copies of invoices for the materials purchased.

The rates of natural attrition are developed in relation to operations for basic building materials and during which these unavoidable losses occur. Identified shortcomings are documented with an act on the loss of materials within the limits of natural attrition rates.

The amount of natural loss of materials arising in the course of their use should be laid down in the norms of consumption of materials, and separately shall not be reflected or written off as part of overhead costs.

Analytical accounting of materials in warehouses is carried out in a quantitative measurement for each type of material in the cards of the warehouse inventory of materials. The basis for entries in them are typical receipts and expenditures. The financially responsible person draws up a monthly

material report on the receipt, expenditure and balances of materials, which, with the attached supporting documents, are transferred to the accounting department for taxation.

The company does not pre-purchase materials; only those materials are purchased that are necessary for current work and only in the quantity necessary for production. Therefore, as a rule, the enterprise does not have large residual materials. Material procurement is carried out by financially responsible persons. If materials are needed in small quantities, then procurement is carried out by purchasing in cash through reporting entities, large batches of materials are purchased for cashless payments [4].

Writing of materials is carried out because of the act of work performed and the norms of consumption of materials. Accounting for the use of material in production is done by foremen. They also compile a material report, which reflects information about the regulatory requirements for materials and the volume of work performed and comparing the actual consumption of materials with standard values.

The data regarding the regulatory requirements for materials are filled in by the production department, and regarding the actual use, it is filled in by the foreman. The report is compiled on the basis of the following data, production norms for the consumption of materials per unit of work, quantitative indicators, a logbook of work performed and an inventory of work in progress, primary documents for accounting for the consumption of materials.

This method involves determining the degree of participation of each employee of the team in its total activity in the form of a coefficient of labor participation, which can range from 0,5 to 1,5.

First, the amount of wages is determined at tariff rates, which makes up the bulk of the actual wages, then they are recalculated taking into account the coefficient of labor participation, only the extra income is distributed in proportion to the recalculated wages. The coefficient of labor participation for each employee of the brigade is set by the foreman.

Cost accounting for the maintenance of construction vehicles and mechanisms. The enterprise has most of the construction machinery and mechanisms; it rents the missing ones on a subcontract basis. The company reflects these costs as overhead with the opening of a separate subaccount to it. The following nomenclature of costs is used:

- electricity costs;
- costs for fuel and lubricants, auxiliary materials;
- the basic salary of workers serving these machines and mechanisms;
- social tax on this salary;
- depreciation of construction equipment;
- rent;
- the costs of maintenance and repair;
- other expenses.

In addition to the costs of maintaining construction machinery and mechanisms, the enterprise has other overhead costs for which a separate subaccount is open. Namely, transportation costs, depreciation of vehicles, written off fuel and lubricants and others. In the financial statements, expenses are considered from the standpoint of their use in calculating taxes and tax optimization, which does not give a complete picture of the situation with business expenses.

In this connection, the information received in this form does not fully cover the interests of the owner. In addition, in fact, objective information on costs helps the financial services of a construction company to optimize costs in future periods and use the information received in planning.

Another way to improve accounting, which should be noted, is the convergence of Kazakhstani practices with international financial reporting standards. A positive circumstance of this trend is a more reliable definition of profit and the actual financial result of the organization's production activities. Cost accounting for construction companies in Kazakhstan is an essential component of all accounting processes.

Data on the spent resources are used in the preparation of financial statements, in planning and budgeting, in calculating estimates for individual construction projects, when information

is consolidated and processed, starting with all primary documents. First of all, we define the cost groups of the construction company, which are carried out in their current activities.

At the same time, it is necessary to pay attention that each construction object is somewhat individual, and some costs may not fall into the groups proposed by the author. In this case, a separate group is formed, and is also included in one of the sections listed above, and is used in management accounting.

Costs in management accounting should be presented in such a way that they can be effectively used in the process of operational control. In connection with the specifics of the construction industry (significant terms of the project, technological features of construction), the construction budget is primary in the industry. The budget is an estimate of the costs of the construction project without detailed elaboration by type of work.

As a rule, in the implementation of a construction project, responsibility centers (Centers) of the company are formed. When planning the income and expenses of various centers, it is necessary to take into account their relationship. At the general contractor, responsibility centers will be defined in the production budget. Each analytical center is tied to certain analytical features. The number of analytical features used in a construction company for management accounting purposes is usually higher than that of companies in other industries. This is due to the multi-level cost structure in the implementation of the construction project.

For management purposes, signs are applied in the areas of activity, projects, types of expenses and incomes, contracts, plots (up to a separate building of a residential complex under construction) and their managers, etc.

When analyzing the financial results of construction and installation works, as a rule, three main «measurements» of accounting are used: cost centers, projects and the functional purpose of the payment.

Almost all of its units (management company, sales agent, design bureau, general contractors,

etc.) can be involved in the construction project of a large construction holding. A unified analytical reference book «Cost Classifier» is being developed for all construction holding companies. For a more accurate assessment and management analysis, it is necessary to develop a mechanism for the distribution of indirect costs. Due to the fact that the revenue of the construction company is uneven depending on the project implementation process, as a rule, direct costs are the main basis for the distribution of indirect costs

Note that one of the main problems of management cost accounting in a construction company is the large number of operations and transactions within the holding or within the same company. The solution may be to assign the appropriate attribute to each operation.

Conclusions: in the management of costs and profits of construction organizations according to clearly regulated stages with a description of the «input – output» data on each of them; distribution of responsibility and authority of the process owner and participating officials; development of reporting forms on process indicators.

The proposed methodological recommendations on the organization of cost and profit management allow not only to regulate and state the rights and obligations of employees in the job descriptions (as in the current system), but also to constantly purposefully control the process, measure the achieved result of the process, thereby increasing the efficiency and effectiveness of activities as construction sites, and the organization as a whole.

REFERENCES

1. Фасхиев Х.А., Гараев И.М. Анализ состояния проблемы управления конкурентоспособностью организации сферы услуг. <http://www.marketing.spb.ru>
2. Щербакова Н.А. Экономика недвижимости. – Ростов на Дону: Феникс, 2003. – 318 с.
3. Филатов О.К., Рябова Т.Ф., Минаева Е.В. Экономика предприятий (организаций): Учебн. пособие. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2011. – 512 с.
4. Степанова И.С. Экономика строительства: Учебн. пособие. – М.: Юрайт, 2002. – 591 с.
5. Шеремет А.Д., Негашев Е.В. Методика финансового анализа коммерческих организаций. – М.: ИНФРА, 2003. – 187 с.

Аңдатпа

Зерттеу тақырыбының ерекше өзектілігі – мердігердің келісімшарты бойынша мәселелерді шешу және орындалған жұмыстың сапасы мен мерзімі үшін жауап беретін барлық қарастырылған жұмыстарды орындау қажеттілігі. Алынған міндеттемелерді орындамағаны үшін тапсырыс беруші де, мердігер де өзара жауап береді.

Құрылыс объектілерінің аумақтық оқшаулануы әр түрлі географиялық интеграцияланған құрылыс нысандарында жүзеге асырылатын құрылыс ұйымдарының, олардың құрылымдарының, негізгі өндірістік қорлары мен басқа да материалдық және мүліктік, сонымен қатар адам ресурстары мен тұтынудың эксплуатациясына әкеледі. Құрылыс жұмыстарын жүзеге асырудың ерекшеліктері әр түрлі еңбек объектілерінде қамтылған негізгі өндірістік қорларды және ғимараттар мен құрылыстар салынатын табиғи климаттық жағдайларда күрделі жөндеу, қайта құру немесе жұмыс істеп тұрған кәсіпорындарды кеңейту кезінде техникалық қызмет көрсету мен салу, реконструкциялау, кеңейту кезінде қолданылады.

Авторлар құрылыс өндірісінің ерекшеліктері іскерлік операциялардың жекелеген түрлерін және өндіріс шығындарын қалыптастыруға әкелетінін, олардың өзіндік айырмашылықтары бар екенін атап өтті.

Аннотация

Особую актуальность теме исследования придает необходимость решения вопросов по договору подрядчика. Он должен реализовать все предусмотренные работы, который несет ответственность за качество осуществляемых работ и сроки выполнения. За неисполнение принятых обязательств как заказчик так и подрядная организация несут взаимную материальную ответственность.

Территориальная обособленность объектов строительства приводит к подвижности строительных организаций, мобильности их подразделений, главных производственных фондов и других материально-имущественных, а также трудовых ресурсов и эксплуатации потребления, которые реализовываются на различных территориально объединенных строительных площадках. Особенности реализации строительных работ охватываются в разнообразии предметов труда, применяемых при ведении и сооружении, реконструкции и расширении главных производственных фондов и природно-климатических условий, в которых строят здания и сооружения, делают капитальный ремонт, реконструкцию или увеличение действующих предприятий.

Авторы отмечают, что особенности строительного производства порождают формирование отдельных видов хозяйственных операций и производственных затрат, отражение которых имеет свои отличия.

Петрова М.	Ph.D, профессор, Великотырновский университет «Святых Кирилла и Мефодия», г. Велико-Тырново, Болгария
Бексултанов АА.	д.э.н., профессор, декан инженерно-экономического факультета, Кыргызский государственный технический университет им. И. Раззакова, г. Бишкек
Әмірбекұлы Е.	д.э.н., профессор, ректор Таразского государственного педагогического университета, г. Тараз
Егембердиева С.М.	д.э.н., профессор ЕНУ им. Л.Н. Гумилева
Ғабдолкәрім А.Қ.	магистрант, ЕНУ им.Л.Н. Гумилева
Сланбекова Б.М.	магистрант, ЕНУ им.Л.Н. Гумилева
Токсанова А.Н.	д.э.н., профессор кафедры «Экономика», КазУЭФМТ
Тасбулатова Д.С.	докторант кафедры «Экономика», КазУЭФМТ
Укубасова Г.С.	Ph.D, к.э.н., профессор, академик МАИН, ученый секретарь, КазУЭФМТ
Мухамеджанова А.А.	магистр, ст. преподаватель кафедры «Экономика», КазУЭФМТ
Галиева А.Х.	д.э.н., доцент кафедры «Экономика», КазУЭФМТ
Жусупов Е.А.	докторант кафедры «Экономика», КазУЭФМТ
Турекулова Д.М.	д.э.н., профессор-исследователь кафедры «Менеджмент», КазУЭФМТ
Жуманова Б.К.	к.э.н., доцент кафедры «Менеджмент», КазУЭФМТ
Каменова М.Ж.	д.э.н., профессор, завкафедрой «Менеджмент», КазУЭФМТ
Тұрсымбаева М.Ж.	к.э.н., доцент, кафедры «Международная торговля и право», КазУЭФМТ
Дарибаева А.К.	к.э.н., доцент, завкафедрой «Международная торговля и право», КазУЭФМТ
Досмагамбетова Г.И.	к.п.н., доцент кафедры «Менеджмент», КазУЭФМТ
Рубенкова Н.Б.	к.э.н., и.о. доцента кафедры «Финансы», КазУЭФМТ
Алиев М.К.	д.э.н., профессор, завкафедрой «Учет и аудит», КазУЭФМТ
Айтхожина А.Е.	магистр, ст. преподаватель кафедры «Учет и аудит», КазУЭФМТ

Руководство для авторов по оформлению статей

Все статьи принимаются через электронную почту. Статьи, не соответствующие требованиям к оформлению, не рассматриваются. Пользователям необходимо поддерживать актуальность своих контактных данных и другой информации, указанной в профиле. Проверьте правильность указания e-mail, поскольку всю переписку редакция будет вести с Вами по электронной почте. Авторы могут прислать материалы по электронной почте: science.kuef.2017@mail.ru.

Текст должен быть набран в формате **WINDOWSXP** или ***.RTF (REACH TEXT FORMAT)**, **офис 2007**, редакторе **Word 2007**, шрифт – **TimesNewRoman**, формат А4. Объем – 6-8 страниц машинописного текста (2500-3500 слов).

В левой верхней части листа печатается **УДК и ГРНТИ (УДК = UDC=ӘОЖ – ГРНТИ=SCSTI=FTAMP)**. Далее в правой части листа печатаются фамилия и инициалы автора, ученая степень и звание, место работы, город. Через пробел в середине листа прописными буквами печатается **название** материала, затем **аннотация** на языке текста публикуемого материала (150-200 слов), далее **ключевые слова** – *на трех языках*, после ключевых слов указывается (при наличии) **код по классификации JEL**.

Затем через один интервал обычным шрифтом – **текст** (по предложенной выше структуре), который следует печатать без переносов. Размер шрифта – 14, межстрочный интервал – одинарный, ширина всех полей – 2 см, абзац – 1,25 см. Формулы следует набирать в приложении – **редактор формул (MicrosoftEquation)**. В тексте статьи ссылки на источники обязательны. Сноски (ссылки) на использованную литературу печатаются в квадратных скобках.

После текста статьи следует:

- список литературы;
- переведенные аннотации (на англ. и рус/каз.).

Не допускается использование:

- жирного, курсивного и подчеркнутого шрифта в основном тексте;
- автоматического и принудительного переноса, знаков принудительного разрыва строк, страниц;
- фотографий;
- цветных элементов.

В статье допускается не более 3-х таблиц, выполненных в Word, 3-х рисунков (Word, группировать).

К статье прилагаются сведения об авторах. Ответственность за содержание и оформление статьи несет автор статьи.

Публикационная этика

Редакция журнала «Вестник КазУЭФМТ» придерживается этических принципов на всех этапах работы с публикациями. Мы соблюдаем Этический кодекс Комитета по этике научных публикаций (Committee on Publication Ethics, COPE) и стремимся следовать его рекомендациям. Мы надеемся на следование принципам этичного поведения от всех сторон, вовлеченных в процесс работы с публикациями: авторов, редакторов и рецензентов.

Порядок рецензирования статей

После получения статьи она рассматривается техническим секретарем с точки зрения соответствия требованиям к оформлению статей. Все поступившие статьи проверяются на оригинальность с помощью соответствующих электронных ресурсов. По результатам проверки статья может быть направлена автору на доработку.

Все научные статьи, поступившие в редакцию, подлежат обязательному рецензированию.

Научный редактор (или ответственный редактор) определяет соответствие поступившей статьи профилю журнала, требованиям к ее оформлению и затем направляет статью на рецензирование двум независимым специалистам по соответствующей тематике, не входящим в состав редакционной коллегии.

Рецензия должна содержать квалифицированный анализ материала статьи, объективную, аргументированную его оценку и четко обоснованные рекомендации. В рецензии должны содержаться:

- актуальность темы;
- научная новизна, основные результаты исследований;
- структурированность и логичность изложения статьи;
- соответствие содержания статьи ее названию;
- замечания рецензента и рекомендации рецензента (рекомендуется для опубликования, рекомендуется для опубликования после исправления замечаний, не рекомендуется для опубликования).

В случае отрицательного результата экспертизы статья отклоняется от публикации. Редакторы не вступают в переписку с авторами отклоненных статей. Отклоненные статьи повторно не рассматриваются. Основные причины отклонения статей – отсутствие научной новизны, низкая оригинальность, несоответствие научной сфере журнала.

Статьи, получившие положительные рецензии и принятые к публикации редакцией, ставятся в очередь публикаций.

Контактная информация

Адрес редакции: 010005, г. Астана, улица Жубанова, 7

Контактный телефон: +7(7172) 27-85-72

E-mail: science.kuef.2017@mail.ru

Сайт: <https://kuef.kz/ru/science/vestnik/>

**Қазақ экономика, қаржы және
халықаралық сауда университетінің
ЖАРШЫСЫ**

**ВЕСТНИК
Казахского университета экономики,
финансов и международной торговли**

Беттеуші/верстка: **Баркова О.**

Жаршы авторлардың электрондық түпнұсқасы негізінде басылып шығарылған
Вестник сверстан и отпечатан с электронной версии авторских оригиналов

Басуға 17.06.19. қол қойылды. Пішімі 70x100 1/10. Көлемі 9 б.т. Таралымы 300 дана. Тапсырыс 655.
Подписано к печати 17.06.19. Формат 70x100 1/10. Объем 9 уч.-изд.л. Тираж 300 экз. Заказ 655.

*Қазақ экономика, қаржы және халықаралық сауда университетінің
баспа-полиграфиялық орталығы. Астана қ., Жұбанов көшесі, 7*

Университеттің менеджмент жүйесі ISO 9001 сәйкестігіне сертифицикатталған
Система менеджмента университета сертифицирована на соответствие ISO 9001